

Philippe Ryfman

Sivil Toplum Kuruluşları

iletişim

PHILIPPE RYFMAN • **Sivil Toplum Kuruluşları**

PHILIPPE RYFMAN Avukat ve Paris-I-Panthéon (Sorbonne) Üniversitesi'nde öğretim üyesi. *La Question humanitaire* adlı bir başka kitabın da yazarıdır.

Fransız Kültür Bakanlığı'nın katkılarıyla yayımlanmıştır.

İletişim Yayınları 1149 • Başvuru Dizisi 47
ISBN 975-05-0399-6

1. BASKI 2006, İstanbul (1000 adet)

YAYIN YÖNETMENİ Mustafa Bayka
YAYIN DANIŞMANI Ahmet İnsel
DİZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç
KAPAK Suat Aysu
KAPAK İLLÜSTRASYONU Alvaro Heinzen
KAPAK FİLMİ Mat Yapım
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Metin Pınar
MONTAJ Şahin Eyilmez
BASKI ve CİLT Sena Ofset

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

PHILIPPE RYFMAN

Sivil Toplum Kuruluşları

Les ONG

ÇEVİREN *İsmail Yerguz*

i l e t i ş i m

İçindekiler

Kısaltmalar

ACAT Action des chrétiens pour l'abolition de la torture (İşkencenin Ortadan Kaldırılması İçin Hıristiyan Girişimi).

ACF Action contre la faim (F: France) [Açlığa Karşı Girişim].

AI Amnesty International (Uluslararası Af Örgütü) [UAÖ].

AISF Amnesty International-Section française (Uluslararası Af Örgütü -Fransa Şubesi).

APD Aide publique au développement (Gelişme İçin Kamu Yardımı).

CARE Cooperative for Assistance and Relief Everywhere.

CCD Commission Coopération Développement (Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu).

CCFD Comité catholique contre la faim et pour le développement (Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi) [AKGİKK].

CDH Commission des droits de l'homme des Nations unies (BM İnsan Hakları Komisyonu) [BMİHK].

CITES Convention sur le commerce international des espèces menacées (Tehdit Altındaki Türlerin Uluslararası Ticaretiyle İlgili Konvansiyon).

CPI Cour pénale internationale (Uluslararası Ceza Mahkemesi).

CRS Catholic Relief Services (Katolik Yardım Hizmetleri).

DIH droit international humanitaire (uluslararası insancıl hukuk).

ECHO European Commission Humanitarian Office (Office humanitaire de la Commission européenne) [Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Dairesi].

ECOSOC Conseil économique et social des Nations unies (Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi) [BMESK].

FIDH Fédération internationale (des ligues) des droits de l'homme (Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu) [UİHF].

HCCI	Haut-Conseil de la coopération internationale (Uluslararası İşbirliği Yüksek Konseyi) [UİYK].
HCR	Haut-Commissariat des Nations unies pour les réfugiés (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği) [BMMYK].
HI	Handicap International (F: France)
HRW	Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü).
IFI	institutions financières internationales (Banque mondiale et Fonds monétaire international) [Uluslararası finans kurumları].
MDM	Médecins du monde (F: France) [Dünya Doktorları].
MSF	Médecins sans frontières (F: France) [Sınır Tanımayan Doktorlar].
NGLS	Service de liaison non gouvernemental des Nations unies (BM Sivil Toplum İrtibat Servisi).
OCDE	Organisation de coopération et de dévelopement économiques (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı) [İng. Organisation for Economic Cooperation and Development; OECD].
OCHA	(United Nations) Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (BM İnsani İşler Eşgüdüm Bürosu).
OI	organisation internationale (uluslararası örgütler).
OMC	Organisation mondiale du commerce (Dünya Ticaret Örgütü) [World Trade Organisation; WTO].
OMS	Organisation mondiale de la santé (Dünya Sağlık Teşkilatı).
ONGI	organisation non gouvernementale internationale (Uluslararası sivil toplum kuruluşları).
ONU	Organisation des Nations unies (Birleşmiş Milletler Örgütü).
PU	Première Urgence (Acil Müdahale).
RSF	Reporters sans frontières (Sınır Tanımayan Gazeteciler).
SCF	Save the Children Fund (Çocukları Koruma Fonu).
SUD	Solidarité, Urgence, Developpement, ou encore Coordination SUD (Dayanışma, Acil durum, Gelişme ya da SUD Koordinasyonu).
UIA	Union of International Associations (Union des associations internationales) [Uluslararası Örgütler Birliği].
UE	Union européenne (Avrupa Birliği) [AB].
USAID	United States Agency for International Development (ABD Dış Yardımlar ve İşbirliği Ajansı).
VOICE	Voluntary Organizations in Cooperation in Emergencies.
VSF	Vétérinaires sans frontières (F: France) [Sınır Tanımayan Veterinerler].

GİRİŞ

Medyaların "sivil toplum kuruluşları"na gönderme yapmadıkları gün yok gibi neredeyse: Fildişi Sahili'nde ya da Irak'ta bir insancıl misyonun etkinliklerinden söz etmek, Mozambik'te tarımsal gelişme projelerini aktarmak ya da Dakar sokaklarındaki çocuklar için temel eğitim konusunda bilgi vermek veya Tayland'da AIDS'e karşı mücadele programını tanıtmak etkinliklerinde olduğu gibi. Bu arada siyasi sorumlular da "uluslararası toplum"un Doğu Timor'da (bağımsızlıktan önce) Endonezyalıların suistimallerine, Büyük Göller Afrikası'nda sürekli yinelenen kitlesel katliamlara ya da Çeçenistan'daki yoğun insan hakları ihlallerine karşı pasif tavrın sergilenmesine karşı çıkarlar ya da sinirlenirler. Kurbanlar ve hukukçular ise aynı örgütlerin uluslararası anlaşmaların tasarlanması, imzalanması ve yürürlüğe konmasındaki rollerini anlatırlar: Anti-personel mayınların kullanılmasına ilişkin sözleşmeden (1997) Uluslararası Ceza Mahkemesi'ne (CPI)* [1998] kadar. Öte

(*) Metin içinde geçen kuruluş ya da örgüt adlarının kısaltma ve açılımları, kitabın 7. ve 8. sayfalarında bir liste halinde sunulmuştur.

yandan şirket yöneticileri ve konsolosluklar da sürdürdükleri etkinlikler –şirket yöneticileri nükleer atık nakliyatının engellenmesi, konsolosluklar da sera etkisinin azaltılması ve Kyoto protokolünün imzalanmasına karşı çıkan devletlere baskı yapılması– konusunda endişelenirler ya da kutlarlar kendilerini. Örgütlenmelerinde militanlığın çöküşü ve seçimlere katılmama olgusuyla karşı karşıya kalan sendikalar ve siyasal parti liderleri de, kamusal alana müdahalelerinin meşruiyetini sorgularlar. Nihayet dünya çapında bir "sivil toplum"un ortaya çıkışının öncüleri, "liberal küreselleşme"nin azılı düşmanları "küreselleşme karşıtlığı" denen eylemlerde gittikçe daha etkili olmaları dolayısıyla kutlarlar kendilerini: Bunlar Bombay'dan Porto Alegreye sosyal forumlara katılmışlar ya da Dünya Ticaret Örgütü'ne veya G-8'lere karşı çıkmışlardır.

Bu üç sözcük ve özellikle kısaltması STK (Sivil Toplum Kuruluşu), hem bir "çanta sözcük" hem de bir sembol olmuştur. Başka adlar da önerilmiştir ama hiçbiri şanslı olamamıştır bu bağlamda.

Batı dünyasında bu adlandırma her şeyden önce (bu tanıtma sözcüğüyle) tarihsel bağlamda (insancıl, hayırsever, hakların savunulması) güçlü bir biçimde kök salmış girişimler yelpazesi anlamına gelmekle birlikte, 20. yüzyılın gerçek bir yeniliğidir ve etkinlik alanları sürekli genişlemiş, Güney ülkelerinde benimsenmiş, uygulama alanı bulmuş ve özellikle de uluslararası yaşama girmiştir. Yöneticilerin ve dış siyaset profesyonellerinin (diplomatlar ve uluslararası görevliler), araştırmacıların ve gazetecilerin hatta kamuoyunun uzun süre tüm uluslararası ilişkiler sisteminin yararının sadece devlet mantığında yattığı fikrini paylaştığı bir alandır burası. Özellikle 1945'ten sonra uluslararası örgütlerin çoğalması, hiç kuşkusuz, özellikle devletleri kuşatan ve egemenliklerini az ya da çok sınırlayan karşılıklı mü-

kellefiyetlerin iç içe geçmesi yoluyla etkili oluyordu. Ama uluslararası örgütler belli bir özerklik kazanmış olsalar da onların belirgin temel özellikleri devletlerarasılık olarak kalmıştır.

Bu yapı özellikle bazı uluslararası ilişkiler teorisyenleri tarafından, 1970'ten (STK alanının, aktivistler, gazeteciler ve siyaset adamları tarafından kendi etkinlik alanlarına dahil edilmesinden önce), özellikle de yeni anlayıştaki aktörlerin varlığının tespitinden başlayarak tartışmaya açılmıştır. Öte yandan çoğu zaman yaklaşık olarak kolektif anlamda "STK" terimiyle eşdeğer olan bir "sivil toplum" (fazla berrak da olmayan) hatta "uluslararası sivil toplum" kavramı, STK'nın simgesel etkisini daha da artırmaktadır.

Bununla birlikte bu çok güçlü pozitif yananlam eleştiriden o kadar da uzak tutulamaz. Çok sayıda siyaset adamı, denemeci ya da gazeteci ve de araştırmacı sivil alana belli bir kuşkuyla bakmaktadırlar. Siyaset adamları, denemeci ve gazeteciler bu kavramın genel demokratik seçimlerle verilmiş bir meşruiyet karşısındaki, sözde meşruiyet yoksunluğuna karşı uyarıda bulunmaktadırlar [Védrine, 2000].* AB'nin gelişme ve insancıl yardım siyasetinden (STK'nın özellikle etkili olduğu bir alan) sorumlu Avrupalı komiser Poul Nielson bu kavramın pekala "yönetilemeyen örgütler" anlamına da gelebileceğini öne sürerek bir paradoks ortaya atıyor. Araştırmacılar ise biraz daha ileri giderek örgütlerin sözde mali sapmalarını ve işleyişlerini ifşa ediyorlar [Minc, 2002]... Basın genel olarak abartılı övgülerden ölçüsüz eleştiriye geçmiştir. Nihayet roman da kapılmıştır bu gidişata. Jean-Christophe Rufin zaman zaman değişiklik gösteren ama kesin olan bir yakınlık hisseder [2001]; onları pek olumlu gösteren bir entrika modası başlamıştır ve bu in-

(*) Köşeli parantez içine alınmış referanslar, yapıtın sonunda yer alan Kaynakça bölümüne gönderme yapar.

sanlar bu modanın unsurlarından biri [Le Carré, 2001] ya da temel temasıdır [Brunel; Gran; Roche, 2003].

Bununla birlikte bu bağlamda sözcüğün kendisi ve ifade ettiği düşünce sürekli gelişmiş, yaygınlaşmış ve Kuzeyden Güneye yeniden sahiplenilmiştir. Öte yandan genellemelerden de kaçınılması gerekir: STK'ları çağrıştırmanın hiçbir anlamı yoktur. STK'lardan ya da STK'dan söz etmek açık seçik ve kesin bir biçimde tercih edilmelidir. Dolayısıyla ve bu bağlamda dünya çapındaki bir başarı nedeniyle bu sözcükler her zaminkinden daha çok ve büyük ölçüde karışıklığa yol açıyorlar. Özgürce sahiplenilebilen ve bazı istisnalar dışında, ulusal hukuklarda özellikle sınırları belli, hukuksal bir kategori oluşturmayan ve uluslararası hukukta (uluslararası örgütlerin tersine) neredeyse kesinlikle böyle bir özellik taşımayan bir terim söz konusu olduğundan, git gide, daha fazla küçük ya da büyük bir oluşum kendini "STK" olarak adlandırıyor ya da bu ada dönüştürüyor adını. Böylece tek kişili STK'lar ya da MONGO'lar ("My own NGO") ortaya çıkıyor; pazarlara daha etkili bir biçimde girebilmek için bir hukuksal dernek statüsü arkasına gizlenen gerçek girişimler ya da BONGO'lar ("business-organised NGOs"); uluslararası sermayenin öncülüğünde, projelerin hayata geçirilmesi amacıyla gerçekleştirilen oluşumlar ya da DONGO'lar ("donor-organised NGO'lar"). Ve GONGO'lar ("governmental NGO'lar") yani devletler (genellikle pek demokratik olmayan) ya da özellikle Güney'deki elit yöneticiler tarafından uydurulmuş yalancı STK'lar. Yerel örgütlere yönelik uluslararası finansmanları çekmek ya da ortalığı karıştırıcı olarak nitelenen STK'ların uluslararası çevrelerdeki etkisine, Cenevre'deki Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun kadınlar, çevre, insan hakları üstüne büyük dünya konferanslarındaki etkisine karşı koymak amacıyla...Bazı ülkelerde insan-

lar STK'ya alaylı bir tavırla Gerçek Resmi Örgüt adını vermişlerdir.

Dolayısıyla statüsü iyi tanımlanmamış ve sonuç olarak iyi tanınmayan yapıların aydınlatılması ve anlaşılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kavramın tarihselliği tanımlandıktan sonra bulanıklıklarının ve belirsizliklerinin altı çizilecektir. Ve bunlar kesinlikle, sürekli yeni bölgeleri kuşatan, hızla gelişmekte olan, dünya çapında bir yaygınlık gösteren bir aktivizmle çelişmez. Ama bu dinamizm finansman araştırmalarının yoğunlaştırılması ve örgütler arasındaki rekabetle atbaşı gider. Bunların özgünlüklerinin dile getirilmesi aynı zamanda ücretli, gönüllü, yönetici mensuplarının motivasyonlarını ve güzergâhlarını ve de kolektif kimliklerini sorgulamaya götürür. Bunlar çağdaş uluslararası mekanizmalara nasıl katılıyorlar ve bir dağılma/yeniden oluşma evresinde, Westfalen sonrası bir sistem ölçeğinde bu mekanizmaların yeniden yapılandırılmasında ne gibi bir rol oynuyorlar? Ama henüz yeni olmasına rağmen, dikkat çeken küreselleşme sürecine karşı bazı STK gruplarının konumunu küçümsemek de söz konusu olamaz.

Dolayısıyla kimilerinin bundan böyle STK'yı küreselleşmeye karşı kaleler (bir tür "kısır döngülü küreselleşme engelleyicileri") hatta bir karşı-model, bir alternatif "yurttaş" kaynağı gibi görmelerinde şaşılacak bir şey yoktur. Öte yandan kimilerine göre de bu örgütler, "sivil toplum"un temsilcileri olarak dikkati çekme, ama aynı zamanda da bu küreselleşmenin getirdiği çok bariz dengesizlikleri hafifletme ya da düzeltme görevini üstlenmiş olan siyasal ve ekonomik güçlerin vazgeçilmez partnerleridir. Ama bu hipotezlerin ikisi de ağırlıklarının ve gerçek rollerinin aşırı değerlendirilmesi tehlikesini barındırmıyor mu? Çünkü bunların meşruiyetleri ve yönetim biçimleri üstüne tartışma git gide kızışmaktadır.

Bu aşamaların her birinde, bir yandan sorun olgusal verilerle aydınlatılarak gösterilirken, bir yandan da araştırmanın durumunu saptama çabası sürdürülecek ya da araştırmayla ilgili bazı yöntemler telkin edilecektir. Gerçekten de STK konusundaki çalışmalar yakın döneme kadar hüküm sürmekte olan emekleme devresini aşmıştır (Deler ve arkadaşları, 1998; Dauvin ve Siméant, 2002); ancak, derinleştirilmesi gereken birçok sorunsal da vardır. İşlenmesi gereken bazı zengin yapılar da bu işin cabasıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ BİR HİKÂYE

STK eylemcilerinin, yakın çevrelerinin ötesine taşan dayanışma eylemleri 20. yüzyılla birlikte doğmamıştır. Soyağacı, tersine, uzun bir süreye yayılır. Ama bu, bir uygulamadan önce Batı toplumu içinde tedrici biçimde kök salmış bir düşünceyi temsil etmiştir. Kendisini karakterize eden derin dinsel ve felsefi referanslarla beslenir.

Ötekine merhamet ya da ilgi, Batı'ya özgü bir şey olmasa da Batı bu bağlamda kendisini yavaş yavaş evrensel anlamda yükselişe götüren bir model tip geliştirmiştir [Brauman, 2000]. Ya da onu bu bağlamda bir hedefe götüren bir model... Dolayısıyla Avrupa'da Ortaçağdan beri varolan uzun bir dernek geleneği dönemi içinde yer alsa da bu olgunun özel tarihselliği ihmal edilmemelidir [Emp, 2001].

Dinsel ve felsefi kökenler

Yoksullar, hastalar, savaş kurbanları ve yabancılarla, bireysel ve toplumsal bir dayanışma içinde olmak gerektiği düşüncesi birçok kültürde vardır. Ama bu dayanışmanın

uluslararası izdüşümü, anlayış olarak da uygulama olarak da, II.binyılın ortalarından başlayarak öteki kıtalara yayılan çağdaş Avrupa'nın bir "buluşu"dur. Sonraları Kuzey Amerika'ya yayılmasıyla yeniden ele alınıp işlenmiştir bu konu.

Bu anlayış üçlü bir birlikten beslenir. Öncelikle kapsamlı kuramsal ve pratik sonuçlarda epistemolojik bir kopukluk doğuracak olan rastlantısal ve ideolojik bir boyut: Bu bağlamda söz konusu olan, 17. yüzyıldan başlayarak Avrupa'da, daha sonra Avrupalılar tarafından sömürgeleştirilen Kuzey Amerika'da oluşan hayır ve yardım işlerinin sürekli laikleşmesi olgusudur. Hıristiyanlık, Yahudi *sadaka*'sından türeyen (yabancılara, yoksullara her türlü yardım zorunluğu ve adalet-erdem anlamında) "merhamet" kavramından hareketle yoğun bir yardım etkinliği geliştirmişti. Reform hareketi, kilise gelirlerinin ve dinsel tarikatların (arazi üstündeki tasarrufun temelini oluşturan) sekülerleştirilmelerinin yanı sıra, Kalvinist ve Luthercilerin zengin kişinin toplumsal görevleri anlayışıyla alt üst edecektir bu kavramı. Ama laikleşme Protestan ülkelerle sınırlı kalmaz; Katolik kalan Avrupa'yı, özellikle Fransa ve Avusturya'yı da etkiler. Yavaş yavaş, dinsel ve siyasal güçlerden daha özerk bir hayır işleri modeli oluşturur. İslamda, bir tür zorunlu vergi olan *zekât* ve *sadaka* (isteğe bağlı bağış) vardır. İslamda yoksullara yardım geleneği çok güçlüdür. Bununla birlikte Müslüman dünyasında bu laikleşme süreci yoktur ve hayır işleri müminler topluluğu *ümmet* temelinde odaklanacaktır.

Öteki iki faktör yabancılıkla doğrudan ilişkilidir. Birincisi 17. yüzyıldan başlayarak, devletler arasındaki silahlı çatışmaları bir mevzuata bağlamaya çalışan uluslararası bir hukukun gelişmesidir. Bu yapının temelleri Hollandalı hukukçu Grotius tarafından atılmıştır. 18.ve 19. yüzyıllarda

bazı gerileme dönemleriyle (Devrim ve İmparatorluk savaşları gibi) birlikte, barışta ve savaşta devletler arası ilişkileri düzenlemeye yönelik, oldukça sofistike kurallar getirilmiştir. Ama bunların, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren inşası, hiçbir kuramcı ve diplomatın ortaya çıkmasına ihtimal vermediği bazı özel aktörler tarafından alt üst edilecektir.

İkinci unsur ilk kez "insanlık"ı ya da "insanlık erdemi"ni referans gösteren Aydınlanma'nın entelektüel coşkusudur. Bu bağlamda sözgelimi *Ansiklopedi'* de çok fazla Hıristiyan özellikli bir yan anlamı olduğu kabul edilen "merhamet, iyilik" kavramının yerine "hayırseverlik", "insanseverlik" ya da "insanlık sevgisi" kavramları getirilmiştir. Geleceğin insan hakları öğretisi de bu temel üzerinde yapılandırılacaktır.

İlk alanlar

Örgütlenme atılımı

Manş ötesi (bkz. 19. sayfadaki çerçeve yazısı) ve Atlantik ötesinde, dernek olgusu 18. yüzyıl sonundan itibaren etkilerini hissettirir.

ABD'de, kölelik her şeyden önce bir iç sorun olsa da köleliğin kaldırılmasına yönelik eylemler, Amerikan Devrimi'nin örgütlenme özgürlüğüne verdiği olağanüstü atılım sayesinde kolaylaşmıştır. 19. yüzyılın ilk yarısında kayda değer bir nitelik kazanan bu özgürlük, *Amerika'da Demokrasi Üzerine* adlı yapıtında demokrasi ve örgütlenme ilişkisini ilk kez kuramlaştıran Tocqueville'i büyülemiştir. Öte yandan, 1812'de, büyük olasılıkla tarihin ilk insancıl yardım operasyonu bağlamında, bir deniz filosu, Venezuela bağımsızlık savaşı sırasında deprem kurbanları Caracas'lılara yardım ulaştırmaya çalışır. Bu olgunun temelinde büyük ölçüde özel girişim vardır ve bu olay ilk uluslararası örnektir.

Savaşlar, sömürgeleştirmeler ve demokrasi

Bu yüzyılın ortasında Avrupalılar arasında başgösteren çatışmalar başka bir alan oluşturur. Öncelikle de Osmanlılara yardıma giden Fransız-İngiliz ittifakını Rusya'yla karşı karşıya getiren Kırım savaşıyla birlikte... Bu dönemde Florence Nightingale ilk hemşire ekiplerini örgütlemiş ve tümüyle özerk bir insani yardım örgütünün temellerini atmıştır. Bu örgüt, daha sonraki onyıllar boyunca, Bağımsızlık savaşı sırasında Amerika'da, 1870 savaşında Fransa'da ya da Sömürge Hindistan'ında, açlık kurbanlarına yardımlar yapacaktır. Ama örgütün kuruculuk olgusu özellikle 1859'da, Fransa'nın müttefiki Piemonte-Sardinya ve Avusturya arasındaki anlaşmazlık sırasında ortaya çıkacaktır. 24 Haziran 1859'da Solferino savaş alanında aniden ortaya çıkan İsviçreli idealist bir iş adamı Henry Dunant sayesinde, daha sonraki onyılda "Yaralılara Yardım Dernekleri"ortaya çıkmıştır ve bu dernekler yavaş yavaş günümüzdeki ulusal kızılhaçlar ve daha sonra da kızılaylar konumuna ulaşmıştır.

Böylece önce Avrupa'da ve ABD'de, sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Japonya'da (bu ülkede elitler için "modernite"ye girişin bir başka yolunu oluşturmuştur bunlar) savaşların askeri ve (çok daha sonra) sivil kurbanlarına yardım eden bu tür özel kuruluşlar ortaya çıkmıştır [Ryfman, 1999]. Bunlar yavaş yavaş, geniş bir uluslararası hareket oluştururlar. Bu hareketin temelinde ulusal dernekler ve onların federatif oluşumu (1919'da kurulmuştur) Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu ile Uluslararası Kızılhaç Komitesi vardır [Buirette, 1996]. Katolik kilisesi, 19. yüzyıl sonunda, bu modelden yararlanarak ulusal "Caritas" ağını (Fransız kolu daha çok "Katolik Yardım" adıyla tanınır) geliştirir; bunlar uluslararası bir üstyapı için-

Köleliğin kaldırılması

Özellikle Britanya'da sömürünün yasaklanması, daha sonra köleliğin kaldırılması mücadelesi tarihsel olarak, uluslararası boyutta ilk sivil toplum girişimleri örnekleridir. Bu hareketler temelde, sürekli olarak, köle haklarının savunulmasıyla, bu hakların geliştirilmesini birleştirecektir; çünkü bu hareketler bu hakları, sömürge sisteminin dışladığı insan toplumuna yeniden entegre etmeyi hedefler. Bu yeniden entegre etme etkinliğini yönlendiren de özellikle onların insanlık anlayışlarıdır. Bu bağlamda, Françoise Vergès'in belirttiği gibi "esasen demokratik bir hareket söz konusudur: Bu hareket herkesin bilincine hitap ederek eşit insanlardan oluşan bir topluluğun sınırlarını genişletir", öte yandan da "ulusal ve uluslararası propaganda araçlarının ve baskı gruplarının" ilk kez kullanılmasındaki kanıtlama ve etkinliğiyle dikkat çeker [Vergès, 2001, s. 94].

Böylece 1788'de, Fransa'da sadece küçük bir Jura köyü olan Champagney sakinleri köleliğin kaldırılmasını isterlerken, aynı yıl Britanya parlamentosuna bu konuyla ilgili iki yüz dilekçe verilmiştir. 1791'de, büyük bir ticaret merkezi olan Manchester'da, bu dilekçelerden birinde 20.000 imza (kent nüfusu 75.000'dir bu tarihte) vardı. Bu kampanyalar sonunda, 1807 yılında, Parlamento, köleliği tek yanlı olarak yasaklamıştır. Avrupa'nın (aralarında Fransa'nın da bulunduğu) diğer güçleri 1815'te onaylamışlardır bu kararı. 1823'te, bu öncü STK'larının en ünlüsü kurulmuştur: British and Foreigh Anti-Slavery Society. Bu örgüt, köleliğin kaldırılması (1833) sonucuna sadece on yıl içinde erişmiştir. Örgüt, Britanya'daki eylemlerine paralel olarak, özgürlüklerine kavuşan kölelerin hareket ettikleri limanların en ünlüsü Freetown'da (Sierra Leone) bugünün modern gelişme taslaklarından biri olan (tarıma dayalı) bir yardım eylemini başlatır.

de bir araya gelmiş ve federasyonlar halinde birleşmişlerdir: Caritas Internationalis.

Birbirlerini tamamlayan iki konjonktür yüzyılın son ve daha sonraki yüzyılın da ilk onyılları boyunca STK kavramının gelişmesine katkıda bulunacaktır. Sömürgeciliği ele alalım. Fetihler döneminden sonra, iki sömürgeci güç, İngiltere ve daha çok da Fransa, kendi emperyal alanlarında gerçekleştirecekleri etkinliği oldukça hızlı bir biçimde ve büyük ölçüde hayata geçirirler ve özellikle sağlık ve eğitim alanlarında yardım ve yaşam düzeyini yükseltme üzerinde

ısrarla dururlar. Bu açıdan bakıldığında dönemin Fransız sosyal destanının simgesel figürlerinden biri, büyük salgınlara karşı yerinde mücadele eden tıp alanıdır. Gerçekten başarılı olan sömürge hekimliği [Lapeyssonnie, 1988] parlak sonuçlar elde edecektir. Misyonerler Hıristiyanlaştırmakdan daha çok eğitim ve sağlık işlerine önem vermeleriyle sömürgeciliğin başka bir pozitif örneğini oluşturur. Bu ikili rolün örnek sembolü, tabii ki hekim, misyoner ve Nobel ödülü sahibi Albert Schweitzer'dir [Koskas, 1993].

Ardından, Avrupa toplumlarının yavaş yavaş demokratikleşmesi, özellikle dünya çapında çok hızlı bir yayılmayla birlikte insan haklarının savunulmasına yönelik ilk derneklerin kurulmasını teşvik eder. Fransa'da 20. yüzyılın dönemecinde Dreyfus olayıyla birlikte doruğa çıkan bir dizi bunalım da baş gösterir: Böylelikle insan hakları cephesi, Haziran 1898'de, Paris'te, "İtham ediyorum!" başlıkla yazısı dolayısıyla Zola'ya açılan davadan sonra tesis edilmiş olur.

Nihayet henüz çevre değil "doğa" adıyla bilinen şeyin korunması sorunu da bazılarını harekete geçirir. 1892'de, ABD'de Sierra Club (geleceğin büyük çevre STK'sı) gibi.

20. yüzyılda dünya çapında gelişme

İki dünya savaşı

Birinci Dünya Savaşı ve sonraki yirmi yılda yepyeni dernekler ("Kızılhaç'ın[1] tümünün farklı bileşenlerinin güçlendirilmesiyle birlikte) kurulmuştur. Bunlar öncelikli olarak yaralı askerler ya da esirlere değil, savaş kurbanları

1 Medyaların çoğu zaman kullandığı "Uluslararası Kızılhaç" ifadesinin ne kurumsal, ne hukuksal hatta ne de işlevsel bir anlamı vardır. Nihayet Uluslararası Kızılhaç Komitesi, ulusal dernekler ve federasyonları bugün gerçek anlamda geçerli tek adlandırma olan "Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi"ni oluştururlar.

sivillere yardım görevini üstlenen kuruluşlardır. Askeri harekâtlar bulundukları yerde ya da yakınlarında olduğundan doğrudan ya da çatışmaların süresi veya yoğunluğu ekonomileri çökerttiğinden, sağlık yapıları zayıfladığından, gıda dağıtım ağları çöktüğünden dolaylı olarak yapılır bu yardım.

Savaşın sonunda, mağlup olan ülkelerde görülen İspanyol gribi salgını ve açlık bu yeni derneklerin ilk uğraş alanını oluşturur. Hatta bazı dernekler savaş zamanında ablukanın sürdürülmesine karşı çıkarlar ve sözgelimi İngiltere'de, 1919'da Alman kadınlarına ve çocuklarına yardım amacıyla kurulan ve daha sonra Save the Children Fund (Çocukları Koruma Fonu) [SCF] adını alan Fight the Famine gibi bir örgüt ablukayı delme çarelerini araştırır. Çarlık imparatorluğunun çökmesiyle sonuçlanan iç savaş, olağanüstü bir kuraklık, Sovyet yönetiminin köylülerin ürünlerine el koyması, 1921'de geleceğin SSCB'sinde beş milyon insanın ölümüne yol açan büyük bir açlığın gerçekleşmesine neden olmuştur. ABD'nin gelecekteki başkanlarından biri, Herbert Hoover tarafından yönetilen STK American Relief Association (ARA), rejimin araç olarak kullanılması girişimlerine hedef olur. Nihayet, Fransız birliğinin girişimiyle bir Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu (birlikler) kurulur 1922'de.

Bu olgu İkinci Dünya Savaşı'yla daha bir yoğunluk kazanacaktır. Sözgelimi geleceğin iki büyük sivil toplum kuruluşu kurulur: 1942'de İngiliz Oxfam ("Oxford Committee for Famine Relief") [Black, 1992]; 1945'te Amerikan Care ("önce Cooperative for American Remittancies in Europe" adıyla biliniyordu, bugün "Cooperative for Assistance and Relief Everywhere" adını almıştır). Bu örgüt özellikle Nazi boyunduruğundan kurtulan Batı Avrupa'da, sonra Marshall planının ilk yıllarında etkin olacaktır.

Üçüncü dünya, sınır tanımamazcılık ve insan hakları

Sömürgeden kurtulma olgusu, 1950 yıllarından başlayarak, bu ilk STK'ları, görev alanlarını genişletmeye yönlendirir: Savaş kurbanlarına yardımdan üçüncü dünya toplumlarının gelişmesine kadar uzanan geniş bir bağlamda. Böylece gelişme için gerçekleştirilen yardım, üyelerinden bir bölümü daha önce sömürgeden kurtarma mücadelelerine angaje olmuş bir hareketin temelini oluşturacaktır. Fransa'da kilisenin öncülüğünde, 1961'de açlığa karşı Komite kurulur ve bu komite aynı zamanda İnsanların Kardeşleri vakfının kurulduğu yıl olan 1965'te Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi'ne dönüşür. İngiltere'de Oxfam'ın kaynakları 1958-1968 arasında altı kat artar. Bu STK'ların çoğu uzun süre, özellikle Batı Avrupa'da siyasal üçüncü dünyacılığın yörüngesinde kalacaklardır (aynı zamanda bkz. çerçeve yazısı, s.23).

Başka bir alanda, 1961'de Amnesty International'ın (AI) [Uluslararası Af Örgütü] kurulması, örgütler düzleminde, insan haklarını (bu alanda çalışan kuramcıların etkisiyle kısa sürede "insani haklar" olacaktır) savunma ve geliştirme mücadelesini yoğun biçimde uluslararasılaştırır; bu mücadeleler bu döneme kadar esasen ulusal alanlarda sınırlı kalmıştır [Besset, 1991. Fikir suçlularının savunulması, sivil ve siyasal haklar için mücadele, işkenceye karşı mücadele, ekonomik, sosyal ve kültürel haklar için mücadele bu bağlamda özel alanlar olarak kalmayacaktır. Human Rights Watch (İnsani Hakları İzleme Örgütü) [HRW] gibi öteki STK'lar, 1988'de, ABD'den başlayarak bu alanı kuşatacaklar ve amaçlarını çeşitlendireceklerdir; öte yandan eski örgütler de bu mücadeleye atılırlar ve dolayısıyla yeni bir boyut kazanırlar. Bu bağlamda 2001'den başlayarak Senegal kolu-

"Sınır tanımamazcılık"

1970'li yıllardan başlayarak yeni bir STK kuşağı ortaya çıkar. Bu oluşum da Güneyde etkinlik gösterme misyonunu üstlenir ama "insancıl" adı verilen bir alanda [Ryfman, 1999]. Yani daha basit ifade edersek doğal afet ve özellikle, bağımsızlıklarını yeni kazanmış birçok ülkeyi kısa sürede etkileyecek olan silahlı çatışma (özellikle "uluslararası olmayan", bir başka deyişle iç savaşlar) kurbanlarına acil yardımlardır söz konusu olan. Bu STK'lar kamusal ve medyatik alanı kalıcı biçimde işgal edecekler ve ilk olarak "sınır tanımamazlık" ifadesi tanıtacaktır bunları. 1971'de Fransa'da kurulan Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nden esinlenilerek oluşturulan bu yeni ifade özellikle "iyi ve kötü ölüler" (kurucularından Bernard Kouchner'in ifadesi [1991]) arasında tercihin, ama özellikle de yeni kazanılmış da olsa devlet egemenliğinin mutlaklaştırılmasıyla gerçekleştirilen zorlamanın reddedilmesini anlatmaya yönelikti.

Çoğunluk bunları kalıcı bir biçimde *French doctor* klişesiyle tanısa da hepsi tıp ağırlıklı değildir bu oluşumların ve bu model birçok ülkede yankı bulacaktır. Bunların belirgin özelliği özellikle söz alma ("tanıklık") ve eylemi bağlayan tematikleri ön plana çıkarmasıdır. Eylem (aslında çoğu zaman sınırlı olan), örgüt yapısının sürekli profesyonelleşmesine ve buna paralel olarak da sahada etkinliğin gerçek profesyonelliğinin araştırılmasına dayanarak güçlenecektir. Aynı zamanda pek medyatik olmayan bir tavır benimseyeceklerdir ve müdahalelerini finanse etmek için de para toplama eylemlerine girişmeyeceklerdir. Dolayısıyla özel bağışçılar ve sermayedarlar nezdinde gelişme projelerini ön plana çıkarmaya devam eden seleflerini saf dışı ederler çoğu zaman. Böylece Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü'nün bütçesi 1978-1980 arasında on üç kat ve 1981-1985 arasında da sekiz kat artmıştır [Destexhe, 1993].

nun eski başkanı tarafından yönetilen Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu örnek gösterilebilir.

Soğuk savaşın sonu eylem alanlarında kullanılan olanakları artıracak ve mevcut insan hakları örgütlerini, gelişme örgütlerini ve insancıl örgütleri güçlendirecektir. Ama aynı zamanda da yeni örgütler kurulacaktır. "Etnik temizlik" adına (Bosna ve Ruanda deneyimlerinden sonra) yoğun saldırı ve kötü muamelelerin cezasız kalmasına karşı mücadele, silahlı çatışmaların en önemli stratejik amacı haline ge-

len sivil insanlara ulaşma, AIDS'e karşı mücadele, mikrokredi atılımı, sokak çocuklarına yardım, krizleri önleme tedbirleri...en önemli aktivite eksenlerini oluşturur. Antiretroviral tedavi maliyetlerinde önemli düşüş, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ve büyük ölçüde STK'nın eylemleriyle gelen başka başarılar eski ve yeni örgütleri rahatlatmıştır.

Hedef kategoriler, çevre ve Güneyin gelişmesi

Öteki örgütler özellikle hedef kategori ve kitlelerin toplulukların savunulmasına adayacaklardır kendilerini. AIDES'le AIDS hastaları ya da 1985'te kurulan Sınır Tanımayan Gazeteciler'le gazeteciler.

Nihayet 1961'de en önemli çevre STK'sı olacak olan World Wildlife Fund (WWF) kurulur, 1980'li yılların başından itibaren çevre sorunlarının artmasıyla birlikte o döneme kadar sadece bilim çevrelerinde sınırlı kalan ekosistem, yaşamın çeşitliliği ya da sera etkisi gibi kavramları popülerleştiren örgütlerin sayısı artar. Bu bağlamda Greenpeace bir simgedir. Öte yandan Güney ülkelerinde de, Brezilya'dan Güney Afrika'ya, Bangladeş'ten Endonezya'ya güçlü STK'lar ortaya çıkar.

21. yüzyıl başında, böylece sivil unsur sürekli biçimde yeni alanları (suistimallere karşı mücadele, barışın tesisi ya da kültürel varlıkların korunması) kuşatırken, bazı yazarlar bu coşkuda devletler ve uluslararası şirketler karşısında yurttaş karşı-gücünün temeli "uluslararası bir sivil toplum"un taslağını bulurlar [Caillé ve arkadaşları, 2001].

İKİNCİ BÖLÜM

Kavranması Zor Bir Gerçeklik İçin Karmaşık Bir Terim

Belirsizliklerine ve anlamlarının sınırlılığına rağmen bu üç sözcük, "Sivil Toplum Kuruluşları" (Fransızca "organisations non gouvernementales" ve İngilizce "non governmental organizations") onlarca yıldır süren eleştirilere ve tartışmalara rağmen yaşamıştır. Kimi zaman da daha önce geniş ölçüde kullanılan başka terimlerin yerini alarak tartışmasız kabul ettirmişlerdir kendilerini. Bu bağlamda alternatif adlar da önerilmiştir: Uluslararası Dayanışma Dernekleri (Associations de solidarité internationale); Ulusaşırı Dernekler ya da Örgütler (Associations ou organisations transnationales); Sivil Aktörler (Acteurs non étatiques). Fransa'da Uluslararası Dayanışma Örgütleri (Organisation de solidarité internationale) ifadesi içeride gelişme ve insancıllık dernekleri nezdinde nispeten kabul görmüşse de, bu çevrenin dışında pek rağbet görmemiştir. Güneyde gelişme literatürü sık sık CBDO'lara (Community-Based Development Organizations ya da Organisations communotaires de base) gönderme yapar, bazı Latin Amerika ülkelerinde ise, Halk İçin Ekonomi Örgütleri (Organisations populaires économiques) kurulmuştur.

Ama gene onyıllar boyunca eleştirilere direnen ve daha sonra 1990'lı yıllarda yerini "Güney" e bırakan "üçüncü dünya" ifadesi ve "Sivil Toplum Kuruluşu" ifadesi için aynı şey söz konusudur. "STK" adlandırması kesinleşmekle kalmamış, genelleşmiştir: Bazı açık seçik eksikliklerine rağmen korunmayı hak etmiştir bu ifade. Çünkü bu ifade aynı zamanda, günümüzde bazı hukuksal belgeler ve hatta Batı ulusal mevzuatlar tarafından da onaylanmıştır. Bu nedenle belirginlik kazandırmak gerekmiştir bu ifadeye.

Uluslararası örgütlerden sivil toplum kuruluşlarına

Bununla birlikte bu ifadenin tarihi İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına dayanır Daha önce ve 19. yüzyılın sonundan itibaren bu yapıları ve etkinliklerini belirtmek amacıyla "uluslararası örgütler" (Fransızca AI, İngilizce International Associations, IA) ifadesi kullanılmaktaydı. Bu ifade Birleşmiş Milletler Antlaşması'nda, Ekonomik ve Sosyal Konsey (İng. ECOSOC) düzenlemeleri bağlamında ilk kez 1945'te ve 71. maddede yer almıştır. Gerçekten de bu madde "Ekonomik ve Sosyal Konsey'in, kendi yetki alanına giren sorunlarla ilgilenen sivil toplum örgütlerine danışmak için tüm yararlı önlemleri alabileceğini" öngörür. "Bu önlemler uluslararası örgütlere ve gerektiğinde Örgütün ilgili üyesine danışıldıktan sonra ulusal örgütlere uygulanabilirler".

Bu "sivil toplum" referansının Antlaşmaya katılmasında etkili nedenler pek fazla irdelenmemiştir. Bununla birlikte bugün bu bağlamda sınırlar oldukça açık seçik biçimde belirlenebilmiştir. Steve Charnovitz'in belirttiği gibi [2002a] 1920'li yıllardan 1930'lu yılların başına kadar birçok özel aktör Birleşmiş Milletler'in öncüsü Milletler Cemiyeti'nin etkinliklerine katılmıştı: Barış dernekleri, feminist dernekler, sendikalar, Uluslararası Ticaret Odası... Ama Milletler

Cemiyeti kurucu sözleşmesi bu kuruluşların rollerini resmileştiren hiçbir koşul içermiyordu. Bununla birlikte Antlaşmanın tartışıldığı San Fransisco konferansında Amerikan delegasyonunda (o döneme göre en kalabalık ve en etkili grup) danışmanlar arasında profesyonel dernek ve örgüt temsilcileri bulunuyordu.

Dolayısıyla bu rol ve metnin yazımında Anglosakson (ve özellikle Güney Amerikalı) siyasetçiler ve hukukçuların üstlendikleri rol arasında bağlantı kuran bir hipotez formüle edilebilir. Bu, vokabülerlerinde "yönetim" sözcüğünü karşılayan şeye gönderme yapar. Ayrıca, bir bakanlık departmanının asil üyelerinden oluşan topluluğu ama özellikle de devlet işleriyle ilgilenen siyasal-yönetimsel aygıtın, geniş anlamda da kamu kurumlarının işleyişini belirtir. Yani, daha basit bir ifadeyle Avrupa'da ve özellikle Fransa'da özellikle de "devlet" sözcüğüyle belirtilen kavramı...Metni kaleme alanlar büyük olasılıkla, Milletler Cemiyeti deneyimine dayanarak, bundan böyle ve resmi olarak özel aktörlere verilmesi gereken rolün altını çizmek istemişlerdir. Dolayısıyla bu kavramı dil ve anlam açısından, iki açıdan, Fransızcada "organisations non étatiques, a-étatiques" (devlet dışı, devletsiz örgütler) ya da "non administratives" (yönetim dışı) örgütler biçiminde adlandırmak daha uygun olurdu. Bilinmeyen (ama belki de dönemin, başta Fransa olmak Fransızca konuşan toplumunun bu tip yapılara ve de onların siyasal zaafına önem vermelerine bağlı olarak) nedenlerle eşdeğer ifade ağır basmıştır.

Geniş bir tanım yelpazesi

Bu kurucu dönem sırasında profesyonel yardım örgütleri temsilcilerinin belirtilen etkisi, "STK" ifadesinin geniş anlamda kabul edilmiş olduğunu gösterir. Bu eğilim o dönem-

den beri güçlenmiştir. Dolayısıyla hem yeterince açık hem de güçlü teorik temelleri olan (aynı zamanda hem işlemsel hem de konsensus sağlayacak) doyurucu bir tanıma ulaşma bağlamında ortaya büyük bir güçlük çıkmaktadır. Öyle ki burada, yaklaşık altmış yıl sonra asla tam anlamıyla tutuşulamayan bir bahis söz konusudur. 2000 yılında, Fransız Devlet Konseyi, kısmen kendilerine ayrılmış bir raporda "...çıkarsama yoluyla tanımlanmış çok geniş kategori"den söz eder (s. 336). STK ortamının bu olağanüstü çeşitliliği, onun tanımını, birçok insanın gözünde son derece belirsiz kılmaktadır.

Birçok araştırmacı ve analiste göre bu bağlamda denemelere girişmek bir kusur değildir. Hukukçular, siyasetçiler, sosyologlar, iktisatçılar kendi tanımlarını üretirler. Bu paradoksal bir biçimde, çok yoğun çalışmaların yapıldığı alanlardan biridir; öyle ki bunların tümünü, kısaca da olsa gözden geçirmek mümkün değildir.

Dolayısıyla bunların belli başlı getirilerini kısaca hatırlattıktan sonra *dar anlamda* bir tanım arayışından başka bir yol izlemenin uygun olup olmayacağı araştırılacaktır.

Hukukçuların perspektifi

Sadece başlangıç referansının hukuksal özellikli bir metin içinde yer alması dolayısıyla da olsa, hukukçuların bu tuhaf ve iyi tanımlanmamış amacı belirleyebilmek için son derece hacimli bir literatür üretmiş olmaları şaşırtıcı değildir. Ama Dorothée Meyer'in [2001] altını çizdiği gibi STK'nın uluslararası hukuk örgütlerinin değil, olsa olsa iç hukuklardan çıkmış yapılar olduğu gerçeği önemli bir engel oluşturur. Bununla birlikte günümüzde bile çok az ulusal mevzuat bunlara özel bir anlam vermektedir. Belçika ya da Québec (bu bağlamda kendi hukuku olan) uzun süre bir istisna oluşturmuşlardır. Portekiz'den Bolivya ve Peru'ya,

Botsvana'dan Benin'e, Maḍagaskar ve Uganda'ya kadar birçok ülke de katılmıştır onlara. Ama bazı ulusal hukuklarda (Bangladeş ya da Salvador) hiçbir şeyi düzenleyemeyen STK kavramı tamamen dernek kavramıyla karışır (Doucin ve Uluslararası İşbirliği Yüksek Konseyi [Haut-Conseil de la coopération internationale]...

Hukukçu olmayan biri Madde 71'le varlıklarını hukuksallaştırmaya başlayan uluslararası hukukun daha sonra özel olarak kabul ettiği unsurları belirleme çabası içine girdiğini düşünebilir. Bu bağlamda bir çaba harcamıştır kesinlikle, ama sonuç açısından doyurucu değildir. Bununla birlikte iki metin dikkat çeker bu konuyla ilgili olarak. Antlaşma'dan yarım yüzyıl sonra, Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi görüşmelerden üç ay sonra aldığı bir kararla (1996/31, 25 Temmuz 1996) kendi anlayışına göre STK'nın ne olacağını belirleme kararı aldı. "İfade özgürlüğüne zarar vermemeleri koşuluyla kamusal yetkililer tarafından atanmış üyeleri kabul etse de bir devlet birimi tarafından ya da devletlerarası bir anlaşmayla oluşturulmamış bir örgüt söz konusudur. Bu örgütlerin mali olanakları esasen üye aidatlarından sağlanır. Bir devletten doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan her mali yardımın Birleşmiş Milletler'e bildirilmesi gerekir." Bununla birlikte bu yaklaşım temelde kurumsaldır. Uluslararasılaşma bağlamında bir anlam taşımaz ve kaynaklarla ilgili olarak dinsel unsurlardan yararlanır. Hiçbir çağdaş ve büyük STK gerçek anlamda üyeleri tarafından finanse edilmemiştir: Mali güçlerini özellikle özel fonlardan sağlayan örgütlerin maddi güçleri bile özellikle halktan toplanan paralardan ya da vakıfların veya şirketlerin bağışlarından gelir.

Bir uluslararası örgüt, Avrupa Konseyi, gerçekten daha ileri gitmeyi denedi ve sadece bu amaca yönelik olarak yaptı bunu ve 27 Nisan 1986'da kabul edilen ve "124 No'lu

Avrupa Konseyi'nin 124 sayılı konvansiyonu

Başlığından çok sayısıyla tanınan bu metin "STK" kavramının uygulama alanını sınırlamaya ve belirlemeye çalışır. Gerçekten de ilk maddesi "aşağıdaki koşulları yerine getiren dernek, vakıf ve özel kurumları şu şekilde tanımlar:

a. uluslararası yarar açısından çıkarcı olmayan;

b. bir tarafın iç hukukuna bağlı bir anlaşmayla kurulmuş olmak;

c. en azından iki devlette etkin olmak;

ve statü bağlamında merkezi bir tarafın bölgesinde olmak, gerçek merkezi ise bu tarafın ya da öteki tarafın bölgesinde olmak".

STK'nın örgütsel karakteri bu tanım aracılığıyla kesin biçimde ifade edilmiştir. Bu durum gerçek örgütleri dışlar (çünkü bir üye devletin iç hukukuna bağlı gerçek bir anlaşmayla kurulmuş olması gerekir) ama kullanımı sadece örgütler ve vakıflarla kısıtlı değildir. Dolayısıyla profesyonel ilişkileri savunan örgütler bu alanda yerlerini alabilirler ancak iki şartı vardır bunun: Etkinliklerini çok sayıda devlet içinde sürdürmek ve bu etkinliklerin uluslararası bir yarara yönelik olması. Buna karşılık sendikal örgütlerin çoğu da saf dışı olur böylelikle. Ancak bu örgütler de, 1919'dan beri, uluslararası hukukta, Uluslararası Çalışma Örgütü çerçevesi içinde, uluslararası çerçevede tanınan özel bir statüden yararlanırlar.

Bu konvansiyonun, "uluslararası" (en azından iki ülkede var olma) kavramından anlaşılması gereken şeyi belirtmesinin dışında öteki yeniliklerinden biri de, ulusal hukuklarda tanınmayan çıkar gözetmeyen "uluslararası yarar"a yönelik olmayan bir kavram içinde yer almasıdır. Bu kavram, "genel çıkar" kavramından (geleneksel) daha geniş bir kavramdır, devletaşırı referansı ön plana çıkarırken bir yandan da ulusaşırı şirketlerden farklılığın altını çizer. 2003 yılında sadece sekiz devlet (Avusturya, Belçika, Fransa, İngiltere, Yunanistan, Portekiz, Slovenya, İsviçre) tarafından onaylanan konvansiyon Avrupa sivil çevresinde, AB'nin, Brüksel'in, konu bulamayınca sürekli ağzına doladığı "Avrupa örgütü" statüsüyle ilgili bir topluluk mevzuatı anlaşması gerçekleştirme konusunda yetersizliği dikkate alındığında büyük umutlar doğurmuştur (Devlet Konseyi, 2000). Dolayısıyla zaten eski olan bir metnin zayıf onaylanma düzeyi hayata geçirilmesi konusunda zayıflıklara tanıklık eder. İmza atan birçok ülke (aralarında Fransa, Avusturya ve İrlanda da vardır) "uluslararası yarar" sorununun daha iyi kavranması ve bu alan içinde yer alıp almamalarına göre statüleri sorun çıkarabilecek (İngiliz "hayır" kurumları ya da Belçika "kamu yararı kurumları" gibi) bazı birimlerin belirlenmesi gerekliliği üstünde durmuşlardır (*a.g.y.*)...

konvansiyon" adı verilen "uluslararası sivil toplum örgütlerinin hukuksal kişiliğinin tanınması, Avrupa konvansiyonu"nu hazırladı.

124 No'lu konvansiyon olası bir tanım alanına açıklık getirmekle birlikte bazı zorlukları çözebilmiş değildir. Nedeni de öncelikle varlığının nispeten gizli kalmasıdır. İkincisi, kesinlikle uluslararası hukuktan çıkmış olmasına rağmen, etkinlik alanı bölgeseldir ancak ve dolayısıyla coğrafi olarak alanın dışında uygulanması mümkün değildir. Avrupa'da bile, İspanya, İtalya ve Almanya dışında, STK açısından verimli olan Kuzey Avrupa da yoksundur ondan. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini saymıyoruz bu bağlamda. Ve üçüncü olarak özellikle uluslararası yaklaşımların içerdikleri ya da çıkar gözetmezliğin kapsamı konusundaki belirsizliklerden etkilenir. Bu durumda merkezi, Konvansiyona taraf olan ülkelerden birinde olan ve kendini "İsviçre federal konseyi tarafından tanınan ve süresi sınırsız olan, tüzel kişilikle donatılmış, çıkar amaçlı olmayan Uluslararası Sivil Toplum Örgütü olarak tanıtan Uluslararası Olimpiyat Komitesi"nin[1] yeri neresidir"? Statü düzleminde örgütsel biçim değildir söz konusu olan; ama bugün olimpik etkinlik içindeki yeri çok büyük olan ticari çıkarlar konusunda düşünülmesi gereken nedir? Gerçek şu ki, çıkardıkları sorunlar (ve sürekli biçimde skandal yaratmaları) dışında, Uluslararası Olimpiyat Komitesi ticari etkinliklerden (odiyovizüel hakların aktarılması, ticari haklar, bilet satışı, reklam...) kesinlikle, finanslarını büyük ölçüde besleyen bir gelir sağlar.

Dolayısıyla konsensus oluşturacak bir tanımı belirleme ve tamamlama çabaları sürse de hukukçuların görüş ayrılıkları içinde olmaları kesinlikle şaşırtıcı değildir. Kendilerine göre ayrıntılar üstünde durarak, STK'nın karakterizasyonunda

1 CIO, *Olimpik şart,* madde 19, paragraf 1 (14.07.01 tarihinde revize edilen versiyon). Lozan, CIO Yayınları, 2001.

kendileri için temel olan ve kendilerine göre önemli olan şu ya da bu özelliği önemserler. Böylece bu Şarttan yaklaşık on beş yıl önce Mario Bettati "bunların [...] belli bir yapıdan yoksun [...] gönüllü etkinliklerinin kompozisyonuna ve amaçlarının uluslararası karakteri"ne dikkat çekiyordu [1986, s. 8]. Kompozisyonun yol açtığı yabancılık yaklaşımı (amaçlar da önemli olsa bile) kısıtlayıcıdır. Gönüllülük özelliğine gelince bu kavram sadece yararcılık karşılığıyla özdeşleşmiştir. Daha yakın bir dönemde Jean-Jacques Roche onları "kâr amacı gütmeyen, kendi devletleri tarafından verilmiş tüzel kişiliğe sahip ve kimi zaman bir danışma statüsünden yararlanmak amacıyla uluslararası bir örgüt tarafından tanınan özel örgütlerle" özdeşleştirir [1999, s. 251]. Ama birçok STK için daha belirleyici olan uluslararasıyla başka türden bağlantılar ve de işlevler konusunda hiçbir şey söylenmemiştir.

Özelleştirme yanlısı hukukçu Charnovitz, kendisini STK olarak tanımlayan her topluluğu STK kabul eder [2002b]. Bu bağlamda çıkar amaçlı kişileri ve toplulukları dışlar, buna karşılık sendikaları dahil eder. Bazı uluslararası örgütler de aynı yolu salık verirler. Sözgelimi bunların en yenilerinden Uluslararası Ticaret Örgütü kurucu anlaşmasında, madde V2'de, "sivil toplum örgütleriyle danışma ve işbirliği amaçlarına uygun düzenlemeler" öngörür. Bununla birlikte örgütün başkanlık konferansı toplantılarına katılmaları daha sonra kabul edilen STK'lar, sadece Uluslararası Ticaret Örgütü'nün partnerleri STK'lar olarak kabul edilirler ve daha fazla ayrıntıya girilmez bu konuda.

Sosyologların görüşü ve enternasyonalci siyasetler

Sosyologların katkıları ve uluslararası siyaset ilişkileri de zengindir ve yaratıcılarının yabancılık ilişkisini daha iyi kavrama çabaları dolayısıyla ilgiyi hak eder. Fransa'da bu alanda

öncü isim Marcel Merle'dir ve onun 1970'li yıllarda geliştirilen STK tanımı ("farklı ülkelerin çıkar peşinde koşmayan bireyleri tarafından kalıcı biçimde oluşturulan gruplar, dernekler ya da hareketler") [1982, s. 362] uzun süre belirleyici olmuştur. Daha yakın dönemde Josepha Laroche Uluslararası Örgütler Birliği'nin (İng. UIA) verdiği tanımı benimsemiştir ve bu tanıma göre "Birçok ülkeye mensup temsilcilerden oluşmuş ve işlevleriyle, yönetim kompozisyonuyla ve finansman kaynaklarıyla uluslararası olan her örgüt STK'dır. Kâr amacı gütmez ve devletlerarası bir örgüt nezdinde danışma statüsünden yararlanır" [2000, s. 135]. Ama UIA ne kadar saygın olursa olsun çağdaş STK dünyasının somut gerçeklerine göre uyumsuzluk gösterir. Marie-Claude Smouts, Dario Battistella ve Pascal Vennesson bu örgütleri her şeyden önce "ortak amaçları gerçekleştirmek amacıyla gönüllü olarak bir araya gelen bireylerden oluşan topluluklar" olarak tanımlarlar. Onlar uluslararası ilişkilerin işleyişinde etkili olan örgütlere Uluslararası Sivil Toplum Örgütleri derler [2003, s. 374].

Böylece enternasyonal bu kavramsallaştırmalarda önemli bir yer tutsa da, STK'nın günlük gözlemlerinden çıkarılan farklı çekinceler formüle edilebilir. Bunlar kaçınılmaz biçimde heterojenliklerinin karakterize ettiği durumlara uygulanabilirliklerinin sorgulanmasına götürür. Böylece uluslararası katılımın tek karakteristiği olarak kurucuların birçok ülkeye aidiyeti kriteri, tekuluslulukla (Kuzeyde ve Güneyde) açık seçik biçimde çelişir. Bununla birlikte bu örgütler ampirik açıdan STK olarak bellenmiştir. *A contrario,* bunlara sadece işlevleri ya da finansmanları dolayısıyla uluslararası özellikler yüklemek, etkinlik alanlarının çeşitliliği ve kaynaklarının kökeniyle (son derece ulusal kalabilen) son derece çelişkilidir. Öte yandan tümü bir danışma statüsünden yararlanmazlar ve hatta bazılarının kesinlikle böyle bir talepleri yoktur.

Kavramsallaştırmada sıkıntının sürmesi Fransa'ya özgü bir durum değildir. İsviçre'de Pierre de Senarclens [2000] Birleşmiş Milletler Şartı'yla sınırlar kendisini. İngiltere'de Unesco'nun "Bir STK nedir?" sorusunu irdeleyen yayınlarından birinden sorumlu Peter Willets bu bağlamda öncelikle "iktidara sahip olma, para kazanma ya da yasa dışı etkinliklere girme dışında ortak amaçlara yönelmiş insanların gönüllü ve sürekli olarak, bağımsızlık temeline dayalı bir örgüt"ünün söz konusu olduğunu belirtir." Bununla birlikte daha sonra giriştiği derin analiz, sonuçta ilkel olduğu söylenebilecek bu başlangıç postulatından büyük ölçüde uzaklaşır. Willets uluslararası misyonları olan örgüt ağlarını yeğler ama özellikle STK'nın etkinliklerinin kendisine göre siyasal boyutu üstünde durur. Kendisi zaten, yirmi yıl önce, bu tezin öncüllerini ortaya atmış, çıkar gruplarının uluslararası sistem üstündeki etkisini sorgulamıştır [1982]. Sonuçta aynı tekanlamlı eğilim karmaşayı daha çok yoğunlaştırır.

İktisatçıların görüşü

Bu tür uygulama bağlamında sayıları oldukça az olsa da Alain Piveteau'nun altını çizdiği gibi, onlar, her şeyden önce "tarihi, motivasyonları ve ilkeleri ekonominin benimsemiş olduğu bilinen mekanizmadan uzaklaşıyormuş gibi gözüken örgütlerin meşruiyetiyle mücadele etmişlerdir" [1998, s. 271]. Ekonomi alanında, Robbins ve Ménard'ın organizasyonlarından, yönetimde Simon'unkilerden hareket ederek gelişme alanında bir STK'nın ne olduğunu belirlemeye çalışır. Pivetau'ya göre "başlangıçtaki amacı ya da çözmeye çalıştığı zorlayıcılıklar bütünü eylemlerini, kökenleri ve nitelikleri özel olan kaynakların yeniden, gelişmeyi destekleyen insancıl dağılımı gibi tanımlayan iktisadi örgütler söz konusudur. STK yardımın aracı örgütleridir"

[*a.g.y.*, s. 279].

Bu yaklaşım, özellikle belirtilen amaçları dikkate almasıyla usa yatkınlıktan yoksun değildir hiçbir biçimde. "Gönüllü dernekler" kavramında yoğunlaşmış Cernea'nın düşüncesinden [1988]daha zengindir. Ama esasen işlevseldir, gelişme dünyası dışına aktarılması çok zordur. Oysa STK'nın aktivizmi başka alanlara da açılır.

Alanlara ayırma tezi

Yoğunlaştırıcı ya da kısıtlayıcı anlayış

STK ve "sivil toplum"un git gide daha fazla yakınlaştırılması çıkış noktalarının sürekli olarak daha çok karıştırılmasına katkıda bulunmaktadır [Mitlin, 1998]. Dolayısıyla böyle bir bulanıklığın sürekliliği bağlamında her türlü tanım ve doyuruculuktan vazgeçme, sonuçta çok sıkıcı bir şey gibi (bilinen söylemlerin ötesinde) algılanır. Ama böyle bir tavrın doğurduğu teorik ve pratik tatminsizlikten vazgeçmeyi istemek, STK ve de onlarla ilgili her şey hakkında çoğu zaman önceden haber verilen tehlikeleri ve potansiyel sapmaları artırmaktan başka bir şeye yaramaz [Cohen, 2003 b]. Bu örgütlerin dünya çapında başarıları karşısında, öyle gözüküyor ki, 21. yüzyılda (muhtemelen çok yakında) bunları uluslararası toplumun öteki sivil aktörlerinden (kiliseler, uluslararası şirketler, uluslararası sendikal federasyonlar, mafyalar, tarikatlar, sportif federasyonlar...) ayırmak zorunlu olacaktır. Dolayısıyla minimal bir değeri korumak amacıyla bir tanım peşinde koşmaktan başka yollar arama önerisi, sonuçta sivil ortamın kesin heterojenliği karşısında çok fazla kuşatıcı ve de dışlayıcı olacaktır.

Birinci yol bu farklılığın, belli başlı etkinlik sektörleri sınıflandırmasıyla çevresinden dolaşmakla ilgilidir. Sözgelimi

Laroche [2000] dört büyük kategori arasında bir ayrım önerir: Korporatif örgütler (sendikalar ve ekonomik etkinlik dalları); teknik örgütler (Uluslararası Radyolojik Koruma Komisyonu, Uluslararası Havalimanları Konseyi...); bilimsel örgütler (Uluslararası Siyasal Bilim Derneği, Avrupa Üniversiteleri Derneği...); nihayet sosyal ve insancıl örgütler (Dünya Doktorları, Sınır Tanımayan Doktorlar, Care, Uluslararası Af Örgütü). Bu sınıflandırmanın, uluslararası düzlemde sivil eylem alanını olabildiğince kuşatma çabası içinde olduğunu kabul etmek gerekir. Bununla birlikte sadece uzmanlaşmış basit bürokratik aygıtlar olan topluluklara ve tamamen metodolojik ya da çok sıkı korporatist amaçlar güden öteki topluluklara veya profesyonel bir ortamın çıkarlarını korumayı amaçlayan topluluklara aynı şekilde muamele etmeye götürür. Ama özellikle bunlar, farklı düzeylerde olanlarla aynı düzleme yerleştirildiğinde daha çok, bir angajman kültürüyle hareket eden ve insan varlığı, yaşamı, onuru, haklarıyla doğrudan ilişki sonucu bir misyon üstlenen ortak değerleri paylaşan birey gruplaşmalarıdır.

İkinci bir yol, bilimsel alanda, ilgili ortamla dışarıdan üçüncü kişilerin ilişkisinde, her türlü sivil ve ticari olmayan etkinliğin yapay olarak belirsiz "STK" adlandırması altında toplanmasının istenmesi konusunda bir ilgisizlik saptar. Tersine farklılaşmayı ön plana çıkarır. Bu durumda yukarıda sözü edilen ilk üç kategori daha çok, onları daha iyi ya da daha kesin tanımlayan "sivil örgütler" ya da "uluslararası örgütler" veya "uluslararötesi örgütler" adlarıyla (tercihe göre) tanınacaklardır.

Belli başlı alanlar

"STK" terimi önce, belli başlı şu alanlarda etkin olan örgütler için kullanılmıştır: Gelişme ve insani yardım; çevre; insan hakları [Rubio, 2002]. Hiç kuşkusuz yeni ama esasen

daha önceki alanların gelişmelerine tekabül eden ve içlerinde her halükârda "uluslararası dernekler"in bulunmadığı ya da pek fazla bulunmadığı alanların açılması olgusuyla birlikte... Bu bağlamda barışın inşa edilmesi, kültürel varlıkların korunması ve dürüst bir ticaretten de söz edilebilir. Böylece "STK" sözcüğünün kullanılması sadece üstlendikleri misyonun gereği olarak, belli belirsiz de olsa bir yabancılık bağı bulunması koşuluyla bu alanlarda programların oluşturulmasına, geliştirilmesine (çeşitli düzeylerde) ve hayata geçirilmesine katılan örgütler için kullanılır.

Bu kategorilerdeki tercih hiç kuşkusuz tartışılabilir hatta tamamlanabilir. Ama bu ilişki kesindir. Ve bu bağlamda sadece keyfi bir öncelik değildir geçerli olan; güçlü ampirik temellere dayanma söz konusudur. Gerçekten de STK eylemi en belirgin biçimde onların bağrında ve 1960 yıllarından itibaren de genellikle çok çarpıcı biçimde göstermiştir kendini. Öte yandan, bunların çoğu, özellikle de Batı'dakiler için uluslararası projeksiyonun boyutu ek bir yapısal faktör oluşturur-üçüncü bir ülkede STK'nın kurulması konusunda yürütülen alan programları ya da "savunma/kanıtlama" (İng. *advocacy*) adı verilen eylemler hatta ulusal çerçeve dışına taşan sorunlar konusunda baskı grupları oluşturma ve ilgili örgütün müzakereleri üstlenmesi. Dışarıyla kurulan bu ilişkinin çok farklı biçimleri vardır. Bunlar, STK'nın üstlendiği sorunsallara ya da bunların çözümünün tek bir ülke bağlamında mümkün olamayacağının düşünülmesi olgusuna hatta uluslararası çevrelerle ilişkilere bağlı olabilir.

Bu alanlar aynı zamanda karar veren ve yararlanan kamuoylarının STK'ya saygınlık kazandırdıkları ve teknik ya da bilimsel örgütlerin çalıştıkları alanlara göre daha fazla seçim alanları diye adlandırdıkları alanlardır. Nihayet bunlar, kuramsal düzlemde bireyler tarafından bu tür grupların yaratılması konusunda kapasite düzeyinin tasarlanmasına

olanak veren (çok büyük ölçüde) uygun bir değerlendirme ölçütü sağlarlar.

Ancak sadece alan bağlamındaki ayrıma getirilen eleştiriler ciddi eleştirilerdir. Birincisi "Güney" denen STK'nın özellikle çok karmaşık sorunlarıyla ilişkilidir. Herhangi bir uluslararası bağlantı olmadığında bile bu belirlemiş olduğumuz alanlardan birinde etkinlik gösteren bütünüyle ulusal hatta çok yerel olan (ki büyük çoğunluğu bu koşulları taşır bunların) bu örgütleri safdışı etmenin bilimsel anlamda geçerli nedenleri var mıdır? Birçok insan *mezzo voce* diye mırıldanırlar bu konuyla ilgili olarak ama, sorunu açıkça tartışmaya girebileceklerin sayısı çok azdır. Öte yandan Güneyde STK adlandırmasının açık biçimde sahiplenilmesi, ulusdışılıkla hiçbir bağ olmadığında, onun bu ad altında karakterize edilmesi konusunda yeterli midir? Bu durumda STK adlandırması aracılığıyla gerçekleştirilen yaklaşım, bu örgütlerin rolü ve işleyişinin esasının anlaşılmasına gerçek anlamda katkı sağlayabilir mi? Bir köy topluluğu olsun, tarım alanındaki hakları savunan bir birlik olsun, belli bir bölgede yaşayan hayvanları savunmayı üstlenmiş bir dernek olsun, ayrımcılık ya da fahişelikle mücadele eden bir örgüt olsun, ilgili toplum bağlamında sosyal aktör kavramından hareketle bir analizin daha uygun ve daha bilimsel olduğunu düşünmek mümkündür.

Bir başka eleştiri de nitelik olarak kategorizasyon çabalarını mutlak olmaktan çıkaran bu tür alanların belirsizliği ve sürekli gelişmesi alanında yoğunlaşmıştır. Niçin "STK" bunlar üstünde belli bir tekel uygulama iddiasında bulunabiliyor? Başka bir özel aktörün bunlardan hiç değilse bazılarını sahiplenebilmesinin önünde hiçbir engel yoktur. Çünkü bu tür bir girişim bağlamında doğrudan ya da dolaylı bir yarar umudu vardır ortada. Böylece birkaç yıldan beri, hükümetlere, AB'ye, uluslararası örgütlere gelişme, in-

sani yardım ya da çevre alanında hizmet götürmek isteyen bazı özel firmalar ortaya çıkmıştır.

Belirgin özellikler demeti yöntemi

Bununla birlikte alanlara göre yaklaşım kısmen desteklenebilir; çünkü, bu alanda yeni başlayanlar için, ortamın çeşitliliğini ve zenginliğini uygun biçimde dikkate alan, betimlemeye dayalı bir sunuştan hareketle anlamayı kolaylaştırır.

Ama, bir kez daha neredeyse olanaksız bir tanımla değil bir minimal ortak belirgin özellikler demetinin belirlenmesine bağlı bir araştırmadan (disipliner getirileri karşılaştıran) hareketle gerçekleştirilen açıklama ve tamamlamayla mümkündür bu. Buna göre STK adlandırması, bünyesinde beş belirgin özellik toplayan bir topluluğa verilebilecektir.

Birinci ve beşinci karakteristikler (bir ölçüde de dördüncüsü) özel bir hiyerarşik sınıflandırmayı düşündürmeseler de yararlı ayrımlara olanak tanırlar. Sözgelimi sadece üyeler yararına sürdürülen karşılıklı, işbirliğine dayanan, korporatist tipte öteki etkinlikler örnek verilebilir bu bağlamda. Ya da yerel ya da ulusal düzlemde yönlendirilen hayır işleri, hakların savunulmasıyla ilgili etkinlikler ...Nihayet ne kamusal ve özel güçler alanında gözlemlenen özerklik kapasitesi (değerlendirilmesi çok karmaşık olsa da) ne de hukuksal çerçeve atlanmalıdır bu bağlamda. Burada amaç özellikle bunların vakıflardan ya da devletler tarafından kurulan örgütlerden ayrılmasıdır...

İlgili organizasyonun analizi bu unsurlardan birinin ya da birçoğunun eksikliği tespitine götürdüğünde, bu organizasyon “STK” değil, “dernek”, “topluluk”, “hareket” ya da başka bir ad altında tanınacaktır. Sivil ortam, global olarak bakıldığında, sadece açıklık ve saydamlık açısından da olsa, iç ve dış düzlemde çok kazançlı çıkacaktır bu bağlamda. Kaldı

STK'yı karakterize eden beş özellik

• Örgüt kavramı, yani bir ideali ya da inançları savunmak ya da çıkar gütmeyen (ya da bir başka deyişle özellikle ticari olmayan) bir amacı gerçekleştirebilmeye yönelik olarak özgür bireylerin meydana getirdiği topluluk. Ama aynı zamanda belli bir süreklilik karakteri içermek ve de özellikle sadece üyelerine değil başkalarına da yarar sağlayacak bir projeye de sahip olma niteliğini içermek.

• Ulusal hukuklara göre bu "dernek" ya da "çıkar amacı gütmeyen örgüt" ifadelerinin sembolleri olan özel hukuksal biçim.

• Kamusal ve özel güçlerle, ulusal ve uluslararası düzlemde ilişki kurulması. Öncelikle devletlerin özerk yetki alanlarının (ve dolayısıyla sınırlarının) oluşturulması hedefinin gözetilmesi. Bu durum ilişkileri kesinlikle dışlamaz ama bu koşulları yaratacak olan unsurun devlet olmamasını ve devletle ilişkinin bir bağlılık biçimi olmamasını gerekli kılar. Nihayet uluslararası örgütler, şirketler, kiliseler ve dinsel hareketler, tarikatlar...ve tabii suç örgütlerini de saymak gerekir bu bağlamda.

• Bireyin özgür iradesiyle kabullendiği değerlere dayanma, örgüt etkinliklerini çeşitli düzeylerde asli unsurlarını oluşturduğu "sivil toplum"larla birleşmiş demokratik bir çerçeve (iç işleyiş, eylem ya da siyaset ilişkisi bağlamında) içinde yer alan yurttaşlık alanı içine dahil etme.

• Etkinliklerin devletaşırı karakteri:

– dünyanın başka bir bölgesinde doğrudan doğruya operasyonel bir eylem (gelişme ve insani yardım projeleri vb.) gerçekleştirmek, dış ülkelerde insan haklarını savunmak, çevrenin korunması için müdahalede bulunmak amacıyla üslendiği misyon bağlamında,

– etkinliklerinin bir STK, bir uluslararası örgüt, başka bir devlet bağlamında dışarıdaki bir toplulukla ilişkiler (herhangi bir ilişki) gerektirmesi açısından...

ki belli başlı uluslararası sermayedarlar, finansmanlarına talip oldukları STK'ları bu yöne doğru iterler ve onları acilen yerine getirilmesi gereken çeşitli koşullara tabi kılarlar; hatta STK kısaltmasına bir de (Uluslararası) simgesi eklenmesini isterler: Literatürleri artık ULUSLARARASI ya da (daha sembolik olarak) "ULUSLARARASI STK referanslarıyla doludur; kısaltma ve tam sözcük karıştırılmıştır. İki sözcükten birinin kullanımı hızla yayılır ve doğrusunu söylemek gerekirse uygundur bu kullanımlar.

Öte yandan beş karakterizasyon unsurundan dördü, devletaşırı dışında bir araya gelmişse eğer ilgili içeriğin "Ulusal STK" ya da "STK-U" (ONG nationale ya da ONG-N) olarak nitelendirilmesi kabul edilebilir mi? Kimilerinin, sözgelimi yerel yasalarla yönetilen "Ulusal STK" ve 71. madde ve konvansiyon 124 bileşimiyle yönetilmesi gereken "Uluslararası STK" arasında ayrım yapan Yves Beigbeder'in (kendisi ayrıca eski bir uluslararası görevlidir) önerisi budur [1992].

Basitlik görünümü de daha ekonomik bir biçimde aynı ayrımı sunar. Tartışma bitmemiştir ama iki taraf için de gerçek kazancın ne olduğu kesinlikle belli değildir. Hiçbir yabancılık boyutu olmayan bir örgüt, "STK" adıyla tanınmadığı için eylemsel etkinliğinden ve ağırlığından bir şey yitirmez kesinlikle! Zamanın havasını ve rüzgârını önemseme dışında uluslararası boyutu koruma, hem teoride hem pratikte açık seçik biçimde tercih edilebilir gözükmektedir.

Yakın bir gelecekte, gitgide uluslararası boyut kazanan (boyutları itibariyle, finansal ve insan olanaklarıyla, gerçek anlamda dünya ölçeğinde bir eylem yelpazesiyle) bazı STK'lar ve orta ölçekli STK'lar arasında fazladan bir bölünmenin daha ortaya çıkması da mümkün olabilecektir. Birincileri devletaşırı kuruluşlarla karşılaştırmaktan çekinmeyen Ian Smillie de bu tavrı benimsemiştir [2002].

Her halükârda "STK" sözcüğü, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde talihli bir sözcük olmuştur. Ve bu gerçek 21. yüzyıl başında da geçerlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Hızla Güçlenen Bir Aktivizm

21. yüzyıl başında varolan STK sayısının değerlendirilmesi bilimsel olarak mümkün değildir. Tanımlanmasındaki belirsizlik, sözcüğün kullanımı alanındaki özgürlük ve bu bağlamda genel anlamda sahiplenilmesi, bu alanda engellenmesi için yeterlidir zaten. Üstüne üstlük söz konusu örgütlerin kurulması (ülkeler bazında git gide artmaktadır sayıları) temel özgürlükler alanına bağlı olduğundan bu konuda denetim nispeten zayıftır. Özgürlükler bağlamında hiç kuşkusuz olumlu, ama neredeyse evrensel bir olgu olan "STK"lar tarafından bu özgürlük içinde ve üçüncü sektörün gitgide önem kazanmasının tersine bulanıklığı sürdürmek gibi, paradoksal bir sonucu olan da bir durumdur bu.

Genel ve dünya çapında uyarlanma

Bu alanda etkili olan nedenlerin ayrıntılı biçimde saptanması konusu fazla bir önem taşımaz. Bununla birlikte bunlardan üçü daha özel bir ilgiye layıktır.

Birincisi modern devletin oluşturduğu geliştirilmiş siyasal yapısının on yıllardan beri tartışma konusu olmasıdır. Sözgelimi 1960'lı yılların sonundan itibaren nispeten bir başarısızlık olarak "mutlak-devlet" (komünist ülkeler, üçüncü dünyanın "ilerici" diktatörlükleri ama aynı zamanda Batılı "himaye eden devlet") ortaya çıkmıştır. İddiasını, 1968'den hemen sonra kısa süreli bir gözden düşüş yaşasa da hegemonik bir rolle güçlendiren ve doğrulayan "mutlak siyaset" için de aynı şey söz konusudur. Liberalizmin 1970'li yılların sonundan başlayarak kendini git gide daha fazla hissettiren üstünlüğü (ekonomik ve ideolojik düzlemde) özel sektörde olsun, örgütler bağlamında olsun devlet dışında var olan her türlü değerlendirmeye çok güçlü katkı yapacaktır. İki bin yılı dönemecinde tartışmaya açılmış olması bu eğilimi kesinlikle tersine çevirmez. Tersine "küreselleşme karşıtlığı" denen hareketler yoğun biçimde örgütlere ve yurttaş girişimlerine dayanırlar. Kesinlikle totaliter ve mutlakçı bir devlet anlayışını ön plana çıkarmazlar: olsa olsa devletin bazı ayrıcalıklarından vazgeçmemesinin ve kamusal sorunlar konusunda *minimal* bir yönetim anlayışıyla yetinmemesinin gerekliliğini öne sürerler.

Bu, paralel olarak demokratik bireyciliğin de güçlü bir biçimde yükselmesi ve toplum ("sivil" olsun olmasın) için devletin egemenlik alanı içinde olmayan bir yer talep etmesi, onun, daha sonra getirdiği kendi kendine örgütlenme biçimlerinin patlamasıyla yoğun biçimde tartışılması sonucunu doğurmuştur. Böylelikle pratik düşünceler de dikkate alınmaya başlar. Devlet, sadece etki alanının ideolojik çevresinin dönüşümleri olgusu nedeniyle sadece "alt"tan eleştirilmekle kalmaz, yoğun biçimde kuşattığı bazı temel sektörler (sağlık, eğitim, formasyon, kredi) üstündeki egemenliği zayıflar; çünkü bu alanlardaki etkinliği acımasız biçimde yeniden değerlendirilir. Öte yandan devletlerin alt bölge-

Charnovitz'in çevrimsel modeli

Bu yazar STK'ların etkisinin çevrimlere itaat edeceği hipotezini öne sürer [2002a]. Sözgelimi bu etki son yüz elli yıl içinde, 1914'e kadar tedrici olarak artmış, daha sonra Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla azalmış, 1920'li yıllarda tekrar yükselmiş, daha sonraki onyıl içinde gene düşmüş ve İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte de çökmüştür. 1950'li yıllarda istikrara kavuştuktan sonra, önce yavaş bir gelişme göstermiş, 1990'lı yılların başından itibaren de çok hızlı gelişmiş ve daha sonra da en güçlü seviyesine çıkmıştır. Bu çevrimsel model büyük ölçüde hükümetlerin artan ihtiyaçlarıyla ve STK'ların güç ve kapasitelerinin artmasıyla açıklanabilir. Nihayet bu periyodlara ayrılma en yüksek düzeyine barışın sadece geri dönmekle kalmadığı aynı zamanda kalıcılık belirtileri gösterdiği, en azından bu umutları doğurduğu kronolojik dönemlerde ulaşacaktır.

Bu mantık caziptir ancak içsel zayıflıklar taşır. "Hükümetlerin ihtiyaçları"yla bağlantı izah edilmemiştir ve STK ve siyasal güçler arasındaki çok daha karmaşık ve ayrıntılı ilişkilerle çelişir. Bunlardan sadece birincilerin, ikincilerin "ihtiyaçlar"ına karşılık vereceği düşüncesinin ne bilimsel ne de ampirik bir tutarlılığı vardır. Öte yandan sözü edilen STK'ların özel yetenek ya da uzmanlıkları, bazı sektörlerin, özellikle insan hakları, gelişme, insani yardım ve çevre sektörlerinin niçin bir durgunluk içinde kalmış olduklarını yeteri kadar açıklayamazlar. Bir başlangıç evresinde söz konusu kapasitelerin kimi zaman (hatta her zaman) arzular doğurması bu durgunluğu daha da artırmıştır. Üstüne üstlük "barış"ilişkisi çok fazla Batı merkezlidir. Özellikle 20. yüzyılın son onyıllarından başlayarak farklı ülke ve bölgelerin –Afrika, Kafkasya, Orta Asya ya da Güney Batı Avrupa– gördükleri ve görmeye devam ettikleri çatışma ortamları önemli görülmez bu bağlamda: düzenli orduları, gerillaları, milisleri, hizipleri karşı karşıya getiren ve daha çok sivil kayıplara yol açan devletlerarası ya da iç savaşlar.

Bu çevrim kuramı her şeyden önce, STK'ların saygınlığı ve belli tarihsel dönemler arasındaki sıkı ilişki sezgisine dayanır. STK evreninin gelişen inşasının tarihselliği hiç kuşkusuz gerçektir ve gördük bunu biz. Ama açıklayıcı işlevi açık olmakla birlikte onun geleceğe yönelik öngörülerde bulunacak bir işleve sahip olduğunu söyleyebilmek kuşku götürür bir tespittir. Gerçekten de dönemsellik düşüncesi 1945'te başlayan bir dönemin sona ermesinin STK'ların "altın çağ"ının bitmesi, hatta mevcudiyetlerinin yeniden tartışmaya açılması bağlamında sıkıntılı bir düşünceyle bağlantılı gözükmektedir daha çok. Ama bunlardan bazılarının, sözgelimi seksen yıldır etkin olan SCF'nin (Save the Children Fund) ya da Oxfam veya MSF (Sınır Tanımayan Doktorlar) gibi daha yenilerinin sürekliliği ve güçlendirilmesi, kaçınılmaz kabul edilen o yok olma endişelerini (ya da dile getirilmeyen arzuları) yalanlamaktadır. Dolayısıyla çevrimsel evreler düşüncesinin yeniden ele alınması ve özellikle geliştirilmesi gerekmektedir.

ler ve dünya ölçeğinde çok güçlü küreselleşmesi ve entegrasyonu, onları karşılıklı mükellefiyet sistemleri içinde bağlar; bu mükellefiyetler o kadar karmaşık ve güçlüdür ki, egemenliğin git gide artan bir biçimde terk edilmesi sonucuna götürür. Dolayısıyla devlet aynı zamanda "yukarı"dan da eleştirilir. Bunlara bir de "yorgunluklar"ın ya da devletteki arızaların [Salamé] etkisiyle kaybolma ya da silinme hatta Somali'de ya da yıllar boyunca Liberya, Sierra Leone, Kamboçya'da görüldüğü gibi tam anlamıyla çöküş olgusu eklenir... Sonuçta, adlarıyla tanınan devletler egemenlik niteliklerini gerektiği gibi yerine getiremezler.

İkinci neden uluslararası yaşamın gelişmesi ve bu gelişimin sonucunda yol açtığı maddi ve insani kaynaklarla ilgilidir. Bunlar öncelikle açılımların ve aktörlerin çoğalmasını ve çeşitlenmesini sağlarlar. Daha sonra da bunlar, yaklaşımları, sorunları ve çözüm arayışlarıyla "küreselleştirmeye" katkıda bulunurlar.

Zor sınıflandırma

Ülke, kıta ya da bütün dünya STK'larının sayısı bağlamında son derece uydurma rakamlar dolaşır ortalıkta. Bu tür bir ortam içinde de anlaşılır bir durumdur bu. Ama hükümetler, uluslararası örgütler ve de araştırmacılar bu konuda anlaşamamaktadır.

Belirsizlik neredeyse her zaman ülkelerin kendi düzeylerinde başlar; çünkü Michel Doucin'in [Doucin et HCCCI, 2000] hatırlattığı gibi öncelikli kayıt ya da bir ulusal listeye kayıt fazla yaygın değildir. Sözgelimi Fransa'da her türlü özel ya da şirket topluluğu halinde ticari girişim *otomatik olarak* bir ticaret ya da şirketler repertuvarına kayıt gerektirirken (üçüncü kişiler için bir garantidir bu), *tersine* boyutları ya da etkinlik alanları ne olursa olsun şirketler için böl-

gesel ya da ulusal bir fişleme sistemi yoktur. Başlıca sorumluluğunu kamu erki üstlenmiş olsa da bu eksiklik olası referans göstergelerinin olmadığı ya da zayıf olduğunu gösterir.

Güvenilir bilgiler yoktur ve yararlanılabilecek bilgiler de çok farklı yorumlara tabidirler. Sözgelimi Risse-Kappen'e [1995] dayanan Senarclens [2001], uluslararası etkinlik gösteren STK sayısının 1909'da 176'dan 1960'ta 1255'e, daha sonra 1972'de 2173'e yükseldiğini ve bu sayının üçüncü binyıl başında da yaklaşık 5000 olduğunu söylerken, Smouts, Battistella ve Vennesson [2003] 20.000 olarak gösterirler bu sayıyı.

Üstünde mantıklı bir kesinlik derecesi olan veriler, Fransa için yaklaşık üç yılda bir temel olarak kamu erkleri ve gelişme ve insani yardım örgütleri dünyası, bunun yanı sıra insan hakları ve çevre örgütlerinden eşit sayıda üyenin oluşturduğu bir kurum olan Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu'nun hazırladığı yıllıktan alınan verilerdir. Kurumun *2004 Repertuvarı'* na göre bu sayı 329'dur; bu bağlamda 2000 yılı rakamı ise 458'dir [CCD, 2004, s. 105]. Kesinlikle eksiksiz olmayan ama günü gününe düzenli tutulan bir fişleme sisteminden hareketle oluşturulan, on iki yıldır zenginleştirilen ve düzeltilen temel sorulara cevaplar veren örgütler söz konusudur burada. Bazı bölgesel ve ulusal örgütler listelerde yer almayı uygun görmediklerinden, yer almamışlardır bu listelerde, ancak hata payı kabul edilebilir bir düzeydedir.

Avrupa düzeyinde, OECD tarafından sağlanan veriler için de aynı şey söz konusudur [Woods, 2000]. Bu kurum kendi kaynaklarını BM'nin, Avrupa Konseyi'nin ve STK'ların AB nezdinde eski iletişim komitesinin kaynaklarıyla karşılaştırdığında, 2000 yılında Avrupa'da sadece kalıcı gelişme de dahil olmak üzere gelişme alanında 4436 aktif STK (tam yirmi altı ülkede) saptamıştır. BM verilerine göre yaklaşık

200 STK Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi nezdinde "danışma" statüsüne sahiptir ve bunların Sivil İrtibat Servisi (İng. NGLS) arşivlerinin verilerine göre 6000'den fazla STK vardır [HCCI, 2002].

Bu farklı bilgilerin genelleştirilmesi çok daha belirsiz bir değerlendirmeye götürür; bununla birlikte Kuzey ülkelerindeki STK sayısının 20.000-25.000 arasında olduğu kabul edilir [Rubio, 2002; Smouts ve arkadaşları, 2003]. Ama Uluslararası Örgütler Birliği'ne göre bu sayı yaklaşık 40.000'dir. Güney ülkelerinde bu sayının 200.000-400.000 arasında olduğu düşünülür... İki rakam da kuşkuludur.

Gözlenen bu çok güçlü dinamizm, belli sayıda örgütün artık güçlü konumlarda bulunduğu bazı alanlara somut olarak yansır.

Üçüncü nedene gelince bu, dünyayı git gide daha sıkı biçimde saran iletişim kanalları ve ağları olan farklı medyaların üstel gelişmesinden kaynaklanır. Bu gelişme, değiş-tokuş, harekete geçirme, ortaklık bağlamında sunduğu kolaylıklarla, özellikle STK'lar gibi esnek ve uyumlu topluluklarla tümüyle uyuşmaktadır. Internet'ten önce var olan sivil toplum ortamı Internet'ten sağladığı olanaklarla sayısız çoğalma kapasitesi elde etmiştir: STK Internet'in hem en önemli kullanıcısı hem de en önemli besleyicisidir. Olgu, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çok çarpıcıdır. Bu ülkelerde çeşitli ve farklı örgütler fikir ve eylemleriyle bu kavramın dışına taşarlar. Böylece birçok Güney kentinin sokak ve yol kenarlarında STK adreslerini bildiren tabelalar fışkırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜREKLİ GELİŞEN ÜÇ SEÇİM ALANI

Gelişme, insancıl yardım, insan hakları (ya da insani haklar) ve çevre, çağdaş STK'ların üç kılavuzudur (ve çok iyi bir yol göstericisidirler). Ama öte yandan da bu durum onları çok açık biçimde karşı karşıya getirir ve bu bağlamda ortaya çıkan sorular git gide daha az yanıtsız kalır.

Sonuçta, bu eylem alanlarının sınırları aynı zamanda hem belirsizdir hem de sürekli değiştirilir.

Gelişme ve insancıl yardım

Bu eylem alanının önem kazanması sürekli gelişen ve belirsiz topluluklar olarak görülen STK modasına ve bunların uluslararası planda yer almasına katkıda bulunmuştur. İlgili aktörler bu ortamdan –kamuoyundan olduğu kadar, medyadan da– devletlerin çoğu zaman üretici bulmadıkları hatta riskli gördükleri, bu yüzden de ihmal ettikleri uluslararası örgütler nezdinde büyük ölçüde yararlandılar.

Böylelikle tek yanlı ve çok yanlı bir yığın Kuzey/Güneş işbirliği programının ("beyaz filler"den "kötü gelişme"ye

kadar) başarısız olması, düzenli biçimde bu gayri resmi aktörlerin önderliğinde yönlendirilen ve güvenilirlik kazanan sonuçlarla çelişmiştir. Bunlar Gelişme İçin Devlet Yardımı teknisyenlerinin kendilerini sürekli ihmal etmelerine rağmen gerçekten de çok etkin olmuşlardır. Özellikle Güneyde bulunan (çünkü önce onlar yararlanmıştır bu avantajdan)Kuzey STK'ları yerel partnerleriyle birlikte bir eylem kapasitesi gösterir gibi olmuşlar ve Gelişme İçin Devlet Yardımı'nın özellikle ihtiyaçlar bağlamında yeterince dikkate almadığı insanlara daha yakın olmuşlardır. Öte yandan insanlık bağlamında olumsuz koşulların artması ve kalıcı hale gelmesi (uzun süren ve uluslararası olmayan silahlı çatışmalar dolayısıyla artan ve kalıcı hale gelen), doğal afetlerin etkilerinin git gide daha fazla hissedilmesi (özellikle nüfus artışının doğurduğu arazi ve kentleşme, ekonomik ve sosyal dönüşümler, çevre düzensizlikleri, altyapı yetersizlikleri ve yönetimsel yetersizliklerin baskısıyla), salgın hastalıkların patlaması (AIDS) çok boyutlu yardımları gerekli kılmıştır. Bunlarla başa çıkabilmek için STK'ların bulundukları yerlerde git gide daha fazla hissedilen etkinliklerinin yanında git gide gelişen bir arz siyaseti devreye sokulmuştur.

Bu alanda çalışan örgütlerin şöhreti bugün sosyologlar gibi uluslararası ilişkiler analistlerinin gözleyeceği bir olgudur. Kimilerinin bu olguyu abartılı ve dolayısıyla doğrulanmamış gibi görmeleri bu gerçeği değiştirmez. Marcussen'e (farklı değerlendirmelere dayanan) göre, "bunların performanslarının yanında zayıf yanları da vardır. [...]. Belli bir düzeye gelebilmeleri için özel zorlukları vardır muhtemelen" [1998, s. 584]. Gene de kabul etmek gerekir ki büyük STK'ların programları vardır ve bu programların bütünü, dünyada her yıl on milyonlarca insanın yaşamını ilgilendirir. Anglosakson-Amerikan (Care, World Vision, Catholic

Relief Services [CRS], İngiliz (SCF ya da Oxfam), İrlanda (Concern)-Alman (Misereor, Brot für die Welt), Hollanda (NOVIB ya da MSF-Hollande) ya da Fransız (MSF-F, médecins du monde-France [MDM-F], CCFD, Action contre le faim [ACF], Handicap International [HI]) olsun bu örgütler gelişme ve ilerleme cephesinde, çatışma ve felaket bölgelerinde, zamansal ve mekânsal açıdan varlıklarını her zaman gösterirler.

Böylece günümüzde bu STK'ların personel, araç, gereç yardımlarıyla varlıklarını hissettirmedikleri bir "insanlık bunalımı"nın[1] yaşanabileceğini kimse düşünemez [Ryfman, 2001]... Birçok gelişme programı bağlamında da durum hiç farklı değildir (artık sığınmacılara daha az yönelmelerine rağmen ve araç gereç açısından eski zenginlik durumu söz konusu olmamasına rağmen): Küçük kredilerden tarım ve ormancılığa, eğitim, sağlık, eşit şartlarda ticaret, formasyon, yerel kapasitelerin güçlendirilmesi çalışmalarına kadar...

Uluslararası STK tipi bağlamında bir başka önemli kazanım da, bunların uluslararası işbirliği ve yardım süreçlerinin en önemli vektörlerinden biri olarak kendilerini kabul ettirmeleridir. Bunlar bu özellikleriyle öncü olmuşlar ve o döneme kadar var olan uluslararası özellikli geleneksel özel örgütler modelinin ayrıntılı bir biçimde tartışılmasına vesile olmuşlardır. Bunlar daha önceleri, devletlere ya da uluslararası örgütlere yönelik teorik eylem önerilerinin geliştirilmesiyle ya da kabul edilmez buldukları şu ya da bu durumun sembolik anlamda ifşa edilmesiyle veya bir baskı grubu etkinliğiyle sınırlıyorlardı kendilerini. Ayrıca bazıları da bu son etkinlik biçimini ön plana çıkarmayı sürdürürler ama, bunu yaparken yaklaşımlarını yenilerler. Bu bağlamda Amerikalıların kullandığı *advocacy* teriminin karakterize et-

1 Kullanımla yaygınlaşan ama çok anlamlı bir ifade. Bu ifadenin yerine daha çok "karmaşık acil insani durum" kavramını tercih etmek gerekir.

tiği örgütler söz konusudur. Bunlar Afrika ülkelerinin borçlarına, desteklenen Avrupa tarım ihraç ürünlerine, uluslararası finans kurumlarının empoze ettiği yapısal düzenlemelere karşı kampanyalar yürütürler...Özellikle Kuzey Avrupa'da ve Anglosakson ülkelerinde etkindirler ve başka bazı bölgelere de esin kaynağı olmuşlardır bu bağlamda: Fransa'da en karakteristik temsilcileri Agir Ici (Anında Eylem)'dir.

Bununla birlikte bu alanda etkinlik gösteren STK'ların çoğu operasyonel özellikleri üstünde ısrar ederlerken, bir yandan da etkinlik alanlarına öneri, ifşa, tanıklık, destek işlevlerini dahil ederler. Bir başka deyişle, baskı etkinliklerini desteklemek amacıyla, saha uygulamaları aracılığıyla kapasitelerden, değerlendirmelerden, uzmanlıklardan ve kazanılmış bilgilerden yararlanırlar. Bu entegrasyon bundan böyle ağır basan bir eğilim olarak ortaya çıkar.

Dört temel sorun

Bu kategori içinde yer alan STK'ların gelişmesiyle ortaya atılan sorular hemen hemen sürekli bir biçimde tartışılır. Bu bağlamda şunlar söz konusudur: Aciliyet/gelişme karşıtlığının belirginliği; finansman kaynakları; profesyonelleşme süreci; etkinlik ve değerlendirme.

1. "Acil müdahale STK'ları" ve "gelişme STK'ları" (ya da diğer bir deyişle "acilci STK'lar" ve "gelişmeci STK'lar" veya "insancıl STK'lar" ve "gelişmeci STK'lar") arasındaki sözde karşıtlık özellikle Fransa'da, en azından 1980'li yılların sonuna kadar çok moda bir tema olmuştur. Henüz yeni kurulmuş olan ve az çok "sınır tanımama" kavramına dayanan birinci gruptakilerin genel toplumsal özellikleri bağlamında git gide daha belirginleşen varlıklarının uygun biçimde açıklanması bağlamında bir anahtar işlevi görüyordu bu sözde karşıtlık. Ama kendisini yapılandıran "siyasal

üçüncü dünyacılık"ın çökmesiyle sarsılan [Condamines, 1989] bu sahte ikilik büyük ölçüde ortadan kalkmıştır ve 1990'lı yılların yarısından beri de pek kullanılmamaktadır [Hours, 1998 a]. Kimi zaman bazı genç araştırmacıların, beklenmedik biçimde bu kavrama başvurdukları görülür [Pérouse de Montclos, 2001]. Ancak onların bu bağlamda amaçları bu kavramı, bundan böyle yerlerini insani yardımın alacağı bazı çatışmaların desteklenmesiyle ilgili yeni bir paradigmanın hizmetine vermektir.

Bu kavram günün birinde bir anlam kazanabilir belki ama, bugün her halükârda işlevsel açıdan zayıftır [Ryfman, 1998]: Ortamın anlaşılmasına yardımcı olmanın tersine, bir karışıklık kaynağıdır. Dolayısıyla her şeyden önce, "acil müdahale" STK'ları denen örgütlerin niçin aynı zamanda orta ve uzun vadeli ve acil denebilecek bir kavramla hiç ilgisi olmayan programlar yürüttüklerini açıklayamamaktadır: Bu aciliyet sağlık (birincil hizmetler, aşı, hijyen formasyonu, sıtmadan HIV'e kadar bazı hastalıkları tedavi programı) ya da bazı hastanelerin rehabilitasyonu, Acil Müdahale (Première Urgence) [PU] hatta beslenme (tohum ya da gereç dağıtımı, tarım projeleri, formasyon) eksenlerinden biri veya kentsel su dağıtımı sistemlerinin yeniden çalıştırılması ve yönetimi, özel dayanışmalar olabilir. Bu arada ekonomik etkinliklere destek programlarını da (finans ve mikrokredi, Bosna'dan Burundi'ye kadar zanaatkârların desteklenmesi) unutmamak gerekir. Aynı şekilde "gelişme STK"ları denen örgütler de (eğitim, sağlık, tarım, yerel kapasitelerin güçlendirilmesi) sığınmacılara ya da yerlerinden edilmiş insanlara doğrudan yardım programlarını hayata geçirirler; hatta bir iç ya da uluslararası çatışmada düşmanlıkların sona ermesiyle ilgili "kriz sonrası"denen kritik evrede yeniden katılım süreçlerine destek bağlamında müdahalede bulunurlar.

Bu ayrım aynı zamanda bir karışıklık nedenidir; çünkü esasen Fransa merkezlidir ve temeli "uluslararası dayanışma" denen Fransız programlarının tarihsel ve ideolojik katmanlarına denk düşer. Başka bölgelerde, özellikle öteki AB ülkelerinde, Belçika ya da Hollanda gibi "sınır tanımama" kavramına dayanan güçlü STK'ların bulunduğu ülkeler de dahil olmak üzere, kesinlikle aynı desteği bulamamıştır. Hatta ilgili bölgelere göre "acil" programların yanı sıra, "gelişme" programları da uygulayan (herhangi bir özel yapıya öncelik vermeksizin) birçok örgütün (Oxfam gibi) bulunduğu Anglosakson ülkelerde açıkça anlamsız bulunmaktadır.

Tabii ki bütün STK'lar arasında tam bir benzerlik bulunabileceğini de düşünmemek gerekir: özel tarihler ve kültürler dışında, her ülkenin özellikleri, uzmanlık ve yetki alanları farklıdır. Ayrıca her ülkenin sınırları da bellidir. Kurumsal finansörlerin bütçe ölçüleri ve bireysel bağışçıların tepkisi de farklıdır [Dauvin ve Siméant, 2002]. Ama ayrım çizgisi bu sözde aciliyet ilişkisi içinde, bu şekilde saptanamaz artık. Bu ayrım çizgisi, STK'ların içine bile nüfuz edebilir. Bu durumda esas işlevi bir kimliksel tavrın ifade edilmesine katkıda bulunmaktır.

Nihayet aciliyet, rehabilitasyon/yeniden yapılanma ve gelişme arasında, 1990'lı yılların başından itibaren Kanadalı araştırmacı Ian McAllister tarafından kuramlaştırılan böyle bir *continuum*'un varlığı büyük ölçüde konsensüse dayalı bir kavram olmuştur [Husson ve Pirotte, 1997] ve büyük ölçüde uluslararası programlara entegre olmuştur: sözgelimi Avrupa Komisyonu İnsani Yardım Örgütü (İng. ECHO) programları.

2. Bu örgütlerin finansman kaynakları sorunu, özel bir duyarlığın bitmez tükenmez tartışmalarına konu olur. Bu tartışmalar fonların kamusal ya da özel kökeni çevresinde yoğunlaşır. Birçok araştırmacı ve analist bu alanda yoğunlaştırmıştır çabalarını: Husson, 1991; Perroulaz, 1998; Pé-

rouse de Montclos, 2001; de Senarclens, 2001; Mesnard, 2002. Ama STK'lardan gelmiş ya da STK'lara yakın çok sayıda yazar da yoğun çabalar içindedir bu bağlamda: Vaccaro, 1995; Dufourcq, 1996; Jean, 1998; Brauman, 2000.

Fransa'da Jakoben gelenek ve takıntı haline gelmiş eski bir alışkanlık, devletin derneklere ve örgütlere parasal destek sağlaması geleneğiyle (özellikle sağlık sektöründe ve sosyal alanda) bir araya gelmiş ve STK'ların devlet tarafından finanse edilmesinin kaçınılmaz biçimde bir bağımlılık getireceği düşüncesine yol açmıştır. Bununla birlikte bu tartışmaya dolaylı biçimde neredeyse ideolojik *a priori*' ler egemen olmuştur. Aslında Fransız STK'ları için devletten gelen finansmanlar, bunlara yerel örgütlerden gelen fonlar eklense de onların kaynaklarında fazla bir yer tutmazlar. Gerçekten de bu bağlamda büyük pay Komisyonun elindeki farklı bütçeler aracılığıyla AB'den gelir. Nihayet ulusal ortalama dikkate alındığında özel fonların payı kesinlikle ağır basar (bkz. VI. Bölümdeki kesin veriler).

Belli başlı uluslararası STK'ların mensup oldukları ülkeler dikkate alındığında durum kesinlikle çelişkilidir. Bazı ülkelerde devlet finansmanlarının payı, Fransa'nın ayırdığı paya göre çok büyük olmakla kalmaz, özel kaynaklar açısından da ağır basar: Sözgelimi Hollanda (% 22'ye karşı % 47), Danimarka (% 10'a karşı % 65), Belçika (% 38'e karşı % 53), Norveç (% 25'e karşı % 46)... [Woods, 2000]. Büyük olasılıkla (birtakım önyargılara rağmen) ABD için de aynı şey geçerlidir; ama, elde toplu istatistikler bulunmadığından doğrulama olanağı yoktur bu rakamları. Bununla birlikte 1981-1986 arasında (ABD) Dış Yardımlar ve İşbirliği Ajansı tarafından STK'lara sağlanan yardımlar neredeyse iki kat artmıştı [Maradeix, 1990]. 2000 yılında Gelişme İçin Devlet Yardımı'nın % 30'u STK'lar aracılığıyla sağlanıyordu [Lancaster, 2000, s. 20].

Bununla birlikte bunlardan bu örgütlerin siyasal iktidar karşısında bağımsızlıklarından vazgeçecekleri sonucu çıkarılabilir mi? Saha incelemeleri bu tezi sistemli biçimde onaylamaktan uzaktır [Zimet, 2003]. Çeşitli faktörler işin içine girmektedir bu bağlamda: Devletin yeri ve yurttaşların ilgili siyasal topluluklar içinde devletle ilişkileri gibi bazıları temel özellikler sergilerler; kimi faktörler ise bütünüyle konjonktüreldir: sözgelimi, bakanlık ya da Ulusal gelişme ve insani yardım ajansı nezdinde özel bir yönetimin olmaması gibi. Fransa'da 1990'lı yılların sonuna kadar egemen olan durumun tersine İskandinav ulusları için de aynı şey söz konusudur. Fransa'da eski sömürgelerle işbirliğinden sorumlu bakanlığın ilgili servisleri vardır. Bu ilke, bazı ülkelerde, Güney ülkelerinde işbirliği projelerinin hayata geçmesini büyük ölçüde STK'ların sorumluluğuna verme gibi yaygın bir uygulamayla bağlantılıdır.

Söz konusu STK'ların geleceği konusunda, büyük olasılıkla anahtar etken, kaynakların kökeninden çok bunların istikrara kavuşturulmasındaki zorluktur.

3. Örgüt kimliğinin yok olacağı ve militanların yerini çalışanların alacağı endişesiyle uzun süre kuşkuyla bakılan profesyonelleşme olgusu (öncelikle profesyonellik anlamında), bugün içte büyük ölçüde kabul gören [Ryfman, 1999, s. 187] ama dışarıda bu olguyu güçlü bir biçimde destekleyen kurumsal finansörler dışında hâlâ tartışılan bir veridir. Sahadaki ve merkezdeki görevlerin teknikleştirilmesi bağlamında gerçekten tam gün çalışacak ve teknik, örgütsel ve yönetimsel becerileri hayata geçirecek, sık sık baş gösteren zor durumların ve beklenmedik olayların üstesinden gelebilecek yetenekli ve bilgili bir personele ihtiyaç vardır. Ayrıca çoğu zaman ilgili fonları (ve farklı kaynakları) ideal şekilde yönetme ve bunlardan olabilecek en büyük yararı sağlama, neredeyse otomatik olarak bir denetim mekanizması-

nın hayata geçirilmesini, raporlar düzenlemeyi, olguları aktarmayı, hesap dökümleri vermeyi gerekli kılar (Bu bağlamda, bundan böyle söz konusu STK'ların üstüne düşen mükellefiyetleri ifade etmek amacıyla İngilizce *accountability* sözcüğü git gide daha fazla kullanılmaktadır). Bu aygıt aynı zamanda git gide artan saydamlık, doğrulama, denetim mükellefiyetlerini de karşılayabilmelidir...Bu finansmanların aranması ve bulunması olgusu bile uzmanlaşmış bir personel gerektirir. Bu personel son derece nitelikli olmalıdır ve söz konusu karmaşık mevzuata kesinlikle yabancı olmamalıdır: dolayısıyla bu personel sadece gönüllülerden oluşamaz. Hatta tam tersi bir uygulama geçerli olmalıdır.

Bu profesyonelleşme süreci orta ve büyük ölçekli STK'lar için kaçınılmaz görünse de, küçük ölçekliler çoğu zaman bu süreçten vazgeçmiş olmakla övünürler. Ama bu bağlamda yardımın niteliği konusunda bir soru işareti doğmaktadır; çünkü, böylelikle üstlenilen mükellefiyetler genellikle çok fazla angaje olmuş örgütlerin soluğunu kısa sürede tüketir. Hatta, bu durum, finansörlerin (özellikle devletin) talepleri dolayısıyla git gide bir marjinalleşmeye götürür; bu finansörler, kaynakların araçlara ve amaçlara en iyi biçimde uyum sağlamasının koşulu olduğu varsayılan boyutu ön plana çıkarmaktadırlar artık. Öte yandan özel fonların toplanmasının maliyetinin git gide artması onları bağış pazarı dışına çıkarmaktadır.

Bununla birlikte daha normatif özelliklerin (ücret düzeyi, ücretlilerin genelleştirilmesi ya da gönülülük ve angajman gibi birden fazla statünün kabul edilmesi, kariyerlerin yönetilmesi, bir angajman kültürünün sürdürülmesi) dışında iki kör nokta vardır: Bunların birincisi, özellikle örgütlenme bağlamında, kurumsallaşmanın cazibesi ve spontanlığın cazibesini yitirmesidir [Dufourcq, 1996]. İkincisi de örgütlerin yönetimini ele geçiren ve en büyük amacı bu yönetim-

de kalmak olan, STK'lardan geçinen ve yardım alan bir ücretli kesimin yaratılmasıdır [Rufin, 1999].

4. 1980'li yılların sonunda, değerlendirme uygulaması bir programın başlatılması, sürdürülmesi ve sona erdirilmesi ("proje çevrimi" denir buna), operasyonel STK'lar için temel bir evre olarak empoze eder kendini [Beaudoux *ve arkadaşları*, 1992]. Bu unsur uzun süre bir tür müdahale biçimi ve dışarıdan finansörlerin emriyle empoze edilen pahalı ve yararsız bir uygulama gibi düşünülmüştür; günümüzdeyse artık pragmatik ve belli bir değeri olan bir girişim gibi görülmektedir. Ayrıca bu bağlamda hedef, etkinliklerinin ve de niteliklerinin güçlendirilmesi amacıyla müdahale yöntemlerinin iyileştirilmesidir.

Ama Fransız sivil toplum ortamında çok popüler olan bir anlayışla "değerlendirmek, değişmek, gelişmekse" eğer [CCD, 1994], birçok Güney ülkesinde onyıllardan beri sürdürülen programların bilançosunun git gide daha fazla sorgulanmaya başlaması bugün artık sivil sektör programları için de geçerlidir. Dolayısıyla ne kadar gerekli olurlarsa olsunlar değerlendirmeler git gide daha ağır, daha pahalı hale gelmekte (Fransa'daki gibi harcamaların eşit biçimde dağılımına olanak veren bazı mekanizmalara rağmen), çok fazla insan enerjisi gerektirmektedir. Ayrıca bunlar, yerel nüfusun bir projeyi sürekli desteklemesinin ve sahiplenmesinin de bir garantisi değildir.

Üstelik bu bağlamda insancıl kanat da, uzun süre, bazı müdahalelerin kesin özelliklerine referans olarak olsun; tıbbi, beslenmeyle ilgili ya da lojistik yardımın sadece teknik özelliklerinin kısıtlanması talebi dolayısıyla olsun; bu profesyonelleşme sürecine karşı çıkmıştır. Ama artık etik sorunlarla ilgili çok yoğun tartışmalar yapılmaktadır bu bağlamda [Woods, 2001]. Anglosakson ve Kuzey Avrupa STK'ları bu sürece daha çok, en anlamlısının adı "Küresel

Proje" [2000]olan davranış kurallarının geliştirilmesine götüren normatif bir tavırdan hareketle yaklaşıyorlar [Ryfman, 2000]. Güney Avrupa, özellikle de Fransa STK'ları teknik özelliklerin ötesinde bunları etkileyen anlam ve değerleri de hedefleyen niteliğe dayalı bir girişimi ön plana çıkarıyorlar [Coordination Sud, 2003].

Çevre

Çevrenin geliştirilmesi ve korunması alanında çalışan STK'ların durumu oldukça paradoksaldır. Çevresel etkinlikler çok sayıda ulusal ve uluslararası program çerçevesi içinde yaklaşık otuz yıldır neredeyse sürekli biçimde gerçekleşmektedir. Genetik olarak değişmiş organizmalar; nükleer, iklimin ısınması, enerji, farklı yaşam alanlarında bilimsel tartışmalar, çeşitli örgütler bağlamında gerçekleştirilen tartışmalar, militan eylemleri, seçim tartışmaları ("Yeşiller" ve öteki güçler arasında), genel siyasetler (Fransa kıyılarında eylemler, kıyıların korunması), uluslararası anlaşmalar (sözgelimi sera etkinin azaltılması üstüne Kyoto protokolü) söz konusudur bu bağlamda. Çeşitli hükümetlerarası konferanslar vesilesiyle devletlerin, uluslararası örgütlerin ve uluslararası şirketlerin temsilcilerinin yanı sıra, STK temsilcileri de çok büyük ölçüde etkinlik göstermektedirler. 2002'de Johannesburg zirvesi sırasında, tümü çevre alanında çalışmasa da 3500 STK akredite olmuştu!

Bununla birlikte öncekilerin tersine ve çevre olgusu, öz itibariyle neredeyse uluslararası bir boyuta sahip olmasına rağmen, ilgili STK'ların çoğu esasen ulusal hatta yerel boyut üstünde yoğunlaşmışlardır ve olanakları da oldukça yetersizdir. Etkinlikleri genellikle coğrafi olarak ve özel olarak sınırlıdır (bir santral inşaatine, bir havalanının genişletilmesine, sanayi kirliliğine karşı, doğal parkların açılması

ya da bunların korunması için eylemler) ya da belli bir ülkede çoğu zaman dar bir bölge içinde belli bir tematik amaç üzerinde yoğunlaşmıştır (nükleer enerji, genetik açıdan değişmiş organizmalar). Öte yandan "bunlardan bazıları [...] harekete geçirme, seferber etme bağlamında örnek örgütler olmuşlardır" [Crettiez ve Sommier, 2002, s. 382]. Buna karşılık uluslararası çapta bir hareketi esinleyebildiklerinde (bunun bir kesitini oluşturduklarında) ya da bu tip bir yapıya katılabildiklerinde, kısa sürede ağırlıklarının iki katına çıktığını görürler. Sözgelimi 1971'de ABD'de kurulan Greenpeace Fransa'da 1977'de, Kanada'da 1978'te, İspanya'da 1984'te hayata geçmiştir [Rebelle, 2002]. Bugün bu örgüt, bu alanda, kuruluşundan kırk yıl sonra beş milyon üyeli, elli altı ulusal derneği, yerel partnerleri ve bölgesel büroları olan uluslararası bir örgüt haline gelen WWF ile birlikte ilk sırada yer almaktadır. Greenpeace'ten ayrılanların kurdukları Dünyanın Dostları örgütüne gelince onların dünyada bir milyon üyesi olduğu sanılmaktadır.

Beş egemen özellik

1. Söz konusu STK'ların siyasal alandan ayrılma bağlamında açık seçik bir zorlukları vardır. Çok ünlü olanların (Greenpeace ya da Dünyanın Dostları) dışında kalan STK'lar, nispeten güçlü yapılara sahip çevreci partilerin bulunduğu ülkelerde asimilasyon etkisinden yakınırlar: çevrenin savunulması kamuoyu tarafından çoğu zaman toplumsal olmaktan çok, taraflı bir dava gibi algılanır. Yeşiller partilerinin üye ve yöneticilerinin çoğunun söz konusu STK'lardan gelmesi ya da bunların içinde yer almaya devam etmeleri (ve bu statünün teşvik edilmesi) olgusu bu bağlamda karışıklığın sürmesinin nedenidir. Bununla birlikte Batı Avrupa'da yüzyılın dönemecinden beri siyasal ekolojideki (ideolojik korpüsü büyük ölçüde taklit edilen ama

seçmen tabanı eriyen) durgunluk, dolaylı yoldan bu karışıklığı yavaş yavaş yok edebilecektir.

2. Bazı örgütler aşırı "tutucu"dur. Bunlar Afrika'da Avrupalı ve Kuzey Amerikalı elitler tarafından gerçekleştirilen sömürge sporu avdan kaynaklanan "tutucu-avcılar"ın düşüncelerinden etkilenmişlerdir [Sarrasin, 2002]. Bazıları ekosistemlerin korunmasının bu ortamlarda yaşayan insan topluluklarını ve onların gerçek ihtiyaçlarını çıkmaza soktuğu "ekolojik radikalizm" i temsil ettiklerini söylerler.

3. Gelişme ve insani yardım STK'larının tersine saha etkinlikleri, ağırlıklı olarak projelerin montajı ve yönetimi perspektifi içinde sürdürülmemektedir; ancak, 1961-2001 arasında elli dört ülkede 12.000 proje gerçekleştiren WWF'nin saha etkinlikleri istisna oluşturur bu bağlamda. Bu bağlamda sürdürülen etkinlikler daha çok kamuoyu üstüne hassaslaşma ve onun bilgilendirilmesinde yoğunlaşmıştır. Genellikle de, kimi zaman saf halde övgü/tanıklık ve *lobbying'* in ifşa edilmesi (genellikle bilimsel referanslarla süslü ya da öyle takdim edilen) olgusuyla da eklemlenir. Sözgelimi 700.000 üyesi olan Amerikan STK'sı Sierra Club Washington'da lobicilerden oluşan bir ekip bulundurur. Bu etkinlikler, çoğu zaman güçlü bir simgesel anlamla yüklüdür. Bunlar, gönüllü bir güçlü medyalaştırma araştırması içeren çok spektaküler biçimler alabilirler: Greenpeace eylemcilerinin karada ve denizde bu tip komando eylemlerinde uzman oldukları kabul edilir.

4. Bu STK'lar, özel bir aktüalite onları çok düzenli bir biçimde güçlendirmesine rağmen, uzun süre, daha çok kapalı devre yaşamışlar ve öteki alanlardaki uğraştaşlarıyla çok az ilişki kurmuşlardır. Gelişme sorunu bu şekilde 1992 Rio ve 2002 Johannesburg "Dünya zirveleri"nde resmi ajandalarda yer aldıktan sonra eşzamanlı olarak örgütlenen STK forumlarında taslaklandırılmıştır. Bununla birlikte tümünün söy-

lemleri, karışmaktan çok koşut kalmıştır. Bu büyük uluslararası toplantılar dışında ilişkiler çok kırılgandır ve çok sayıda ortak girişim başarısız olmuştur.

Rio zirvesi dolayısıyla Kuzey ve Güney gelişme ve çevre STK'ları arasında, otuz kadar "anlaşma" imzalanmıştı. O döneme kadar devletlere bırakılmış olan uluslararası hukuk enstrümanı "anlaşma" referansı, anlamlı olma iddiasındaydı. Ama bu girişim de sonuçsuz kaldı. Aynı şekilde Fransa, ABD ya da İngiltere'de, çevre STK'larının büyük gelişme ve insani yardım STK'larıyla ilişki düzeyi kısıtlıdır.

Bununla birlikte 21. yüzyıl başında bazı tematikler daha köklü eş eylemlere açılacak olan sürekli yakınlaşmaların işareti gibi görülebilmektedir. Bu, doğal olarak öncelikle "kalıcı gelişme", aynı zamanda da ekonomik, sosyal ve kültürel haklar işaretidir. Birçok Batı ülkesinde, Güney ülkeleri halklarının bu tip haklarını desteklemek amacıyla gelişme ve insani yardım STK'larını, çevre STK'larını ve insan hakları STK'larını birleştiren ortak bir cephe oluşturabilmek amacıyla çaba harcanmıştır. Nihayet bu örgütlerin tümünün "küreselleşme karşıtlığı" denen belirsiz alanda varlıklarını git gide daha güçlü biçimde hissettirmeleri, yakınlaşmaları ve örgütlenmeleri kolaylaştırmaktadır.

5. Öteki sektörlere göre bazı çevre STK'larının finansman ve işleyiş biçimleri saydamsızlık suçlamalarına daha kolay maruz kalmıştır. Böylelikle de bu tür saldırılar sadece onlara yapılmasa da, bu konuda sert eleştiriler almışlardır. Bunlar, üstü kapalı biçimde, farklı görüşlerin ifade edilmesine ve de çok sentetik ve karanlık rapor ve dökümlerin açıklanmasına olanak veren gerçek bir iç demokrasi eksikliğiyle suçlanmışlardır [Minc, 2002]. Bununla birlikte, sözgelimi Greenpeace'in kaynakları, kamu ve şirket fonları dışında sadece üyelerin yardımlarıyla sağlanmaktadır [Rebelle, 2002]. Ama militanların küçük aidatları ve kimi zaman çok

varlıklı insanların çok büyük yardımları arasında ayrım yapılmamıştır pek. Aynı şekilde uluslararası bir sekreteryanın varlığı çoğu zaman kesitler/ülkeler düzeyinde silinmektedir; oysa bu sadece basit bir yönetim rolüyle sınırlı değildir.

İnsan hakları / insani haklar

Bu alan, büyük bir kitle için, siyaset adamları, gazeteciler ve araştırmacılar için gelişme ve insani yardım alanıyla birlikte en tanınmış eylem alanıdır. Bertrand Badie'ye göre "insan hakları uluslararası planda hiç bu kadar yüceltilmemiştir" [2002, s. 35]. Uluslararası Af Örgütü, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu, İşkenceye Karşı Hıristiyan Eylemi, Human Rights Watch temellerini sağlamlaştırmıştır. Dosyalarına sahip olan, güçlü bir seferberlik kapasitesiyle desteklenen, medyalarla ve elitlerle güçlü ilişkileri olan birçok demokratik ülke kendi kamuoyları nezdinde ağırlıklarından kuşkuludurlar. Otoriter rejimler ve diktatörlük rejimleri kendi kamuoylarından sadece imaj bağlamında değil, uluslararası ilişkilerine zarar verebilmeleri nedeniyle (görüş açılarından) daha fazla çekinmektedirler.

Başlangıçta bu örgütlerin etkinliklerinin esasını, biraz olumlu düşünüldüğünde özgürlükleri tahrip edici (sözgelimi fikir suçu işleyenlerin hapsedilmesi) daha kötü bir yaklaşımla suç oluşturan (işkence, hukuk dışı uygulamalar, tecavüz, kitle katliamı) durumlara tanıklık etme ve bunların ifşa edilmesi oluşturuyordu. Bu tür bir etkinlik birçok alanda yeterli olanakla donanmış örgütlerin işiydi ancak. Öncelikle "konu"larını sürekli izleyen analistlerin hazırladığı etkili dosyaların oluşturulması; ve daha sonra da iletişim, gösteri, dilekçe eylemleri, karar mercilerine baş vurma. Ve nihayet soruşturma heyetlerinin gönderilmesi ya da siyasal davalar sırasında örgüt temsilcilerinin müsamaha ya da res-

mi kabul gören (gözlemciler olarak) varlıkları. Ama gene burada eylem alanı sürekli genişler. Uluslararası olsun olmasın silahlı çatışmalar sırasında kötü muamelelere maruz kalanlara ya da diktatörlükler veya otoriter rejimler bağlamında kötü muamele kurbanlarına hukuksal yardımı da (maddi yardım da dahil olmak üzere) içermektedir bu alan bundan böyle. Bu etkinlikler somut olarak, taraf olmayan ülkelerde (Belçika'dan Senegal'e kadar) işkenceci kabul edilenlere karşı "evrensel yetki" denen teknik sayesinde şikâyet dilekçeleri oluşmasıyla yansır. Ruanda, eski Yugoslavya (TPIR ve TPIY) bağlamında uluslararası ceza mahkemelerinin faaliyetlerine destek ve bunların geliştirilmesiyle ilgili olarak çok daha etkindir bu örgütler.

Eylem alanlarının doğası bu kategorideki STK'ları bir yandan insani yardım STK'larına göre daha az profesyonelleşmeye (yapısal düzeyde) götürür; öte yandan da ve buna bağlı olarak da militan eylemin repertuvarını daha çok ön plana çıkarmaya zorlar. Uluslararası Af Örgütü elli dört şubesine ve yirmi üç "koordinasyon yapısı"na dayanır büyük ölçüde. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun doksan konfederasyonu vardır.

Bu STK'lar aynı zamanda 1998 yılında Uluslararası Mahkeme'yi oluşturan Roma Konvansiyonu'nun imzalanmasıyla sonuçlanan görüşmeler sırasında baskı yapmak ya da devletlerin çekincelerini aşmak amacıyla büyük ölçüde etkili olmuşlardır [Ascensio, 2001]. Bunlar günümüzde bu anlaşmanın koşullarının yaşama geçmesini dikkatle izlemektedirler ya da çekinceli bir tavır içinde olan ülkeleri ya da bu yeni yargı alanına açıkça düşman olan devletleri (başta ABD olmak üzere) ifşa etmektedirler. Demokratik sistem içindeki ülkelerde ölüm cezasının uygulandığı yerlerde bu cezanın kaldırılması için (bu bağlamda özellikle ABD'ye karşı çok güçlü bir mücadele yürütülmektedir) ya

da bazı mevzuatlarda yer alan ayrımcı tavırlarla (sözgelimi cinsiyet ayrımcılığına karşı) mücadele etmektedirler. Terörizme karşı mücadele kisvesi altında sivil hakların kısıtlanmasına karşı da mücadelelerini sürdürmektedirler.

Aynı örgütler Güney ülkelerinde uluslararası şirketlerin uygulamaları ve tavırlarıyla da ilgilenmektedirler. Bu bağlamda, çocukların değişik adresler gösterilerek, sözgelimi spor malzemeleri alanında yerleri değiştirilerek çalıştırılmalarıyla ilgili konularda önemli başarılara imza atmışlardır. Özellikle Nike firması büyük ün yapmıştır bu alanda.

Kamuoyunda o kadar tanınmayan başka bazı örgütler ise, yüksek uygulama teknikleri ve elde ettikleri sonuçlarıyla Güneyde de Kuzeyde de tanınan programlar yürütmektedirler: Bu bağlamda 1989'da kurulan Penal Reform International'ın hapishane koşullarının düzeltilmesi çalışmaları örnek olarak gösterilebilir. Sınır Tanımayan Gazeteciler'e gelince, bu örgüt, çok az ayrıldığı bir temel tematik üzerinde yoğunlaşan bir STK modelidir: Bu özel durum bağlamında basın özgürlüğü ve öncelikle ilgili mesleki kategorinin, gazetecilerin savunulması temel uğraşıdır [Ménard, 2001].

İnsan hakları alanında çalışan STK'ların, sınırlı da olsa ifade hürriyeti alanında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu nezdinde 1980'li yıllardan bu yana kazandıkları haklar bu alanı, mücadeleleri bağlamında seslerini duyurdukları bir alan haline getirmiştir [Buhrer ve Levenson, 2003, s. 143]. Gazeteciler de diplomatlar da, her zaman kabul etmeseler de çoğu zaman Komisyonun incelediği insan hakları ihlalleriyle ilgili ülkeler ve durumlarla kurdukları ilişkilere dayanırlar. Bununla birlikte bu alanda etkileri, artık onların açıkça bu kurum içinde yer almalarını engellemek isteyen devletler (sözgelimi Küba ya da Çin) tarafından tahammül edilmez bulunmaktadır [*agyb*].

Bu alanlar, ne kadar klasikleşmiş olurlarsa olsunlar her

koşulda sürekli gelişmektedirler. Bu bağlamda karşılıklı etkileşimlerin, ortak etkinliklerin ve koalisyonların yanında önemli bir unsur da, STK ortamının önemli belirgin özelliklerinden birinin "yetki ve temsil"leri geliştirme konusunda ağırlığını koyması ve düzenli biçimde yeni alanlara angaje olmasıdır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

YENİ ETKİNLİK ALANLARI

Yepyeni alanlara yönelmek zaten var olan bir STK'nın üstlendiği davaların daha başka uzantılar da kazanması ya da kendilerine özel olarak sunulmuş yeni örgütlerin kurulmasıyla gerçekleşir. Öte yandan Güney ülkeleri sürekli bir STK kuruluş süreci yaşar. Bu gelişme karmaşık sorunlar getirir beraberinde.

Davaların çeşitlenmesi

Barışın inşa edilmesi

Bu, sürekli gelişen bir alandır [Marret, 2001]. Açlığı Engelleme ve Gelişme İçin Katolik Komitesi ya da Oxfam gibi STK'lar bu alanda *özel* programlar uygulamaktadırlar. Böylece yaklaşık on yıldan beri sivil diplomasi, aracılık formasyon programları, çatışmaları barışçı yollardan çözme yaklaşımı metodolojisi alanında uzmanlaşan örgütler ortaya çıkmıştır. Ya da çatışma sonrası rehberliği yani çatışan taraflar arasında gerekli aracılık ve uzlaştırma çabasıyla krizden çı-

kış yönetimi. Özellikle İtalya'da San Egidio ya da İngiltere'de International Crisis Group (ICQ) bu bağlamda çok önemli örgütlerdir. Bu etkinlik türü çok sayıda alanı kapsayan bir tematikle bütünleştiği Anglosakson ülkelerde çok rağbet görür: Çatışmaların önlenmesi tematiğidir bu. Bu bağlamda üniversite bünyesinde araştırmalar yapılır ya da kriz yönetimi modelleri geliştirilir; bu etkinliklerin tümü büyük ölçüde devlet fonları ve büyük özel Amerikan vakıfları (Ford, Carnegie) tarafından desteklenir. Sözgelimi Refugees International STK bu önleyici işlev alanında uzmanlaşmıştır.

Bununla birlikte söz konusu STK'ların bu alanda devlet diplomasileriyle mutlaka çatışma ilişkisi içinde olacağını düşünmekten de kaçınmak gerekir. Tersine, siyasal gerekçelerle (doğrudan öncüler arasındaki bir gerilim durumuna bağlı olarak) belli bir dönemde anlaşmazlığın çözümlenmesine müdahil olmak isteyen taraf olmayan ülke diplomatlarının kendilerini doğrudan müdahale edecek durumda görmediklerinde, bir yol açma etkinliği amacıyla onlara rehberlik ettikleri de olur. Gizli aracılıklar, gizli toplantılar ya da kendi toplumları ya da cemaatlerinde temsilci oldukları kabul edilen şahsiyetler çevresinde bu STK'ların önderliğinde düzenlenen ve çeşitli medyalar aracılığıyla aktarılan toplantılarla (Kıbrıs konusunda yapılan toplantılardan[1] sayısız İsrail-Filistin görüşmelerine kadar) ilgili sayısız örnek verilebilir. Hatta bazı anlaşmazlıklarda, özellikle Afrika kıtasıyla ilgili çözümsüzlüklerde çözüme ulaşabilmek amacıyla söz konusu kişilerin resmi diplomatik toplantılara katılmalarını sağlama uygulamaları yaygınlaşmaya başlamıştır. San

1 1993-2000 arasında sadece Kıbrıs'ta (nüfusu ancak 800.000 olan) dört bin konuşmacı, müzakereci etkin olmuştur (G. Bertrand "Devletler diplomasisi ve sivil aktörler: Rekabet dinamikleri ve işbirliği arasında" konulu atölye çalışması. Lille AFSP kongresi, Eylül 2002).

Egidio, 2003'te, Fransız yöneticiler tarafından Marcoussis Fildişi tartışmalarına katılmaya davet edilmiştir. Aynı organizasyon 1992'de, Mozambik'te iç savaşa son veren anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır.

Bununla birlikte STK'nın çatışmaların siyasal boyutuna doğrudan müdahalesinde bir oybirliği sağlanamamıştır. Sözgelimi Fransa'da siyasal iktidarın ısrarlı isteklerine rağmen (ya da bu nedenle) *özellikle* bu alanda çalışan bir STK yoktur. Çünkü bilançolar çelişkilidir. Kıbrıs'tan Yakın Doğu'ya kadar birçok kriz çıkmazdadır ve sonuç olarak söz konusu STK'ların bunların çözümünde oynayabilecekleri rol de sınırlı gözükmektedir. Oysa sözgelimi Burundi'deki gibi başka sorunlarda yerel siyasal aktörler bu dış müdahalecilerin karşılıklı çıkarlarının belgelenmesinde etkili olmuşlardır [Hara, 1997; Jean, 1998].

Kültürel varlıkların korunması

Daha yakın dönemde açılan bu pencere de hızlı bir gelişme göstermiştir. Önce sanat çevrelerinde, arkeologlar ve müzeciler arasında etkin olan ve Belarus'tan Kamboçya'ya kadar programlar düzenleyen Sınır Tanımayan Miras (1992'de kurulmuştur) gibi STK'ların kurulmasıyla ivme kazanmıştır bu gelişme. Çoğu zaman Unesco'nun partnerleri olan (özellikle kültür sorunlarıyla ilgilenen Birleşmiş Milletler ajansı) bu örgütler, öncelikli olarak *lobi faaliyetlerinde* bulunurlar. Bu yolla bir sitin, daha iyi korunabilmesi amacıyla bir dünya mirası kataloguna girmesi mümkün olabilmektedir. Bu örgütler ayrıca sözgelimi 2001 yılı İlkbaharında, Afganistan'da, Bamyan Buddha heykellerinin Taliban tarafından programlı bir biçimde yok edilmesi sorununda olduğu gibi, kamuoylarını seferber etmeye ve hükümetleri uyarmaya da çalışırlar. Öte yandan, yavaş yavaş kültürel yapıların restorasyonunda da etkin olmaya başlamışlardır.

Ayrıca, değişik gelişme STK'ları da, günümüzde, bu kültürel mirasın korunması boyutunu, yerel halkların kültürüyle uyum içinde, kalıcı bir gelişmenin gerekli unsuru olarak saha çalışması programlarına dahil etme çabası içindedirler. Restorasyon, koruma ya da kültürel donanım hizmetlerinin hayata geçirilmesi ihmal edilmemesi gereken etkinlikler olarak görülmektedir artık. Bunlar bu örgütlere kendilerine yakın bir temayı –sadece ekonomik açıdan ele alınmaması gereken bir gelişme tematiği– ön plana çıkarma olanağı sağlarlar.

Kalıcı gelişme

Özellikle 1980'li yılların başında ortaya çıkan ve Commission Brundtland (1988) raporuyla popülerleşen *sustainable development* (kalıcı gelişme, sürdürülebilir gelişme) 1992 Rio Zirvesi'nden sonra, başta çevre alanında çalışanlar olmak üzere çok sayıda STK'da büyük ilgi görmüştür. WWF gibi (özellikle Amerikan kolu) bazı eylemci örgütler başta olmak üzere bunlar, tedricen saha çalışması programlarını uygulamak amacıyla bu kavramı esas alacaklardır. Doğanın korunması boyutuna, farklı yaşam alanlarının değerlendirilmesi, yoksulluğa karşı mücadele, sağlık ve eğitim boyutunu da eklerler. Ekvator Afrika'sı ya da Madagaskar'daki çeşitli projeler bu çalışmaların izlerini taşırlar [Sarrasin, 2002].

Ama onyılın sonunda sürdürülebilir gelişme, aynı zamanda gelişme alanında etkin olan STK'ların ortaya attığı tematiklerin de tamamlayıcı bir parçası olmuştur. Bunun nedeni, özellikle bu etkinliklerin önce ekonomik, daha sonra da sosyal alanlara taşmasının onlara "liberal küreselleşme"nin bir alternatifinin inşası için yararlı bir araç gibi gözükmesidir.

Suistimale karşı mücadele

STK'ların bu alana girmesi onları siyasal alandan radikal bir biçimde safdışı etmek isteyen argümantasyonların zayıflığını gösterir. Suistimal sorunu devletleri doğrudan doğruya ilgilendirir. Gerçekten de şu ya da bu ülkenin yönetici seçkinlerinin yozlaşma düzeyi kadar siyasal özellikler taşıyan başka bir şey var mıdır? Bu bağlamda uluslararası örgütler (özellikle OECD) öncü bir atılım gerçekleştirmişlerdir; ancak STK'lar da yönetim sorununu sadece ekonomik değil toplumsal olarak da (hakların geliştirilmesi, toplumsal ahlak) ele almışlardır.

Burada simge örgüt, 1993'te ABD'de kurulan Transparency International'dir. Bu örgütün günümüzde onlarca ülkede şubesi vardır. Her yıl yayınladığı "dünya ölçeğinde suistimal" raporu medyalar için vazgeçilmez bir referanstır ve hem Kuzey hem Güney ülkeleri karar organlarının git gide daha çok çekinmeye başladığı bir belgedir. Örgütün raporunu bir "suistimal algılama belgesi" olarak açıklaması özellikle önemlidir: bu raporda ülkeler 1'den (çok bozulmuş) 10'a (çok dürüst) kadar sınıflandırılırlar. 1995 yılında ilk kez yayınlandığında neredeyse hiç ilgi görmeyen rapor, aradan geçen yıllarla birlikte büyük bir kitlenin ilgi merkezi olmuştur. Transparency kimileri tarafından eleştirilse de [Abramovici, 2000], suistimale karşı mücadelede ulusal ve uluslararası araçların git gide sofistike bir konuma ulaşmasındaki etkisi açıktır. İngiliz STK'sı Global Witness, petrol ve maden şirketlerinin Güney ülkeleri siyasal yöneticilerine yaptıkları ödemeler konusunda yoğunlaşmıştır. Gizli ödemeler de dahil olmak üzere verilen bu paraların açıklanmasını talep etmektedir ("Ödediğiniz paraları yayınlayın" kampanyası).

Bunlarla ilgili sorunsal son derece karmaşıktır. Sözgelimi Benin gibi bir Afrika ülkesinde sayılarının on bin olduğu söylenir. Bunlar esasen yerel STK'lardır. Kentsel bölgelerde etkinlikleri eğitimden, mikrokrediye, yerleşmeye, semtlerin kolektif donanımlarının yönetimine kadar birçok alanı kapsar. Ama kuaför salonları, moto-taksiler hatta bazı ticaret erbabı bile STK kisvesi altında faaliyet göstermektedir!

Kırsal kesimde Richard Banégas "Yerel gelişme örgütleri"nin patlaması ve 1990'lı yılların başından itibaren demokratik rejime dönüş arasındaki ilişki üstünde duruyor [2003]. Bierschenk, Chauveau ve Olivier de Sardan'ın geliştirdiği bir tipolojiden [2000] yararlanarak bu STK'ların gelişme konusunda gerçekleştirdikleri yerel aracılığın temel rolünün ve STK'ların üyelerine sundukları yeni olanakların ("çeşitli çakışmalardan [...] ekonomik ve siyasal, kırsal ve kentsel, yerel ve uluslararasının sınırlarına... ") altını çiziyor (*a.g.y.,* s. 267).

Bu örgütlerin belirgin özellikler bütünü yöntemiyle değerlendirilmesi burada da uygulanabilir gibi geliyor bize. Bu bağlamda amaç, işlevleri sadece yerel olan STK'larla uluslararası dünyayla ilişki içinde olmaları dolayısıyla gerçek STK'lar olarak kabul edilebilecek STK'ları (gerçek bir izdüşüm ya da sadece sözgelimi bir Kuzey ülkesi STK'sıyla bir bağlantı söz konusu olabilir) birbirlerinden ayırmaktır. 1980'li yılların sonuna kadar durum daha basitti: Borsacılar, finansörler ve uluslararası örgütler o dönemde sadece "Destek STK"ları olarak adlandırılan örgütleri "Güney bölgesi STK"ları olarak düşünüyorlardı. Yani bir STK ya da bir Kuzey bölgesi finansörüyle ilişki içinde olan ve yerel topluluklar ya da örgütlerle bağlantı içinde olan aracı örgütler biçiminde. Ama yoğun biçimde STK adına talip olan ve bu amaçlarına ulaşan bu örgütler bu bağlamda ortalığı çok fazla karıştırmışlardır [CIEDEL, 1993]. Ne var ki aynı zamanda Güney'de de hiç kuşkusuz STK olan ve hatta bazıları çok büyük boyutlar kazanmış olan örgütler ortaya çıkmıştır. Sözgelimi 1972'de kurulan ve merkezi Dakar'da olan ENDA, Malezya'da 1984'te kurulan Third World Network ya da Brezilya'daki IBASE [Grzybowski, 1993]. Brezilya STK' ları da hem uluslararası alanda hem çok etkili oldukları kendi toplumları içinde çok önemlidir [de Souza, 1993; Lena, 2002].

Gelişme uzun süre seçim alanı olmuştur; ancak çevre, yavaş yavaş, Güney bölgelerinde de bir tercih alanı olmaktadır. Sözgelimi Afrika'da Zimtrust ya da Africa Ressource Trust örneğindeki gibi. Öte yandan git gide daha etkili bir mücadele içinde olan insan hakları savunucusu STK'ların sayısı da artmaktadır.

Bu bağlamda manzara 1990'lı yıllardan bu yana "İslami" denen STK'ların ortaya çıkmasıyla daha da karışık hale gelmektedir. Bunlar bir yandan Güney STK'ları olduklarını iddia ederlerken en azından kısmen Kuzey STK'ları şemasını taklit etme eğilimi içinde-

dirler. Aralarında hem insani yardım hem de gelişme alanında çalışan STK'lar vardır: International Islamic Relief Organization (IIRO), Islamic African Relief Agency (IARA), Islamic Relief...Bazıları da, adeta ortalığı daha fazla karıştırmak istiyormuş gibi çağdaş, büyük İslami hareketlerin (Müslüman Kardeşler, Vahhabilik...) etkisiyle siyaset alanı sınırlarında hayır kurumlarından ve dinsel örgütlerden doğmuştur [Ghandour, 2002]. Bunlar İslam dünyasındaki finansman ağlarına egemen olmaları sayesinde büyük bir gelişme göstermişlerdir. Bazıları siyasal hareketlere hatta başta El Kaide'ninkiler olmak üzere terörist eylemlere kamuflaj sağlamışlardır [Ghandour, 2002; SCPC, 2003]. Birçok ülkede (bu bağlamda en belirgin örnek Sudan'dır) bu STK'lar ayrıca bir rekabet tavrı ve hatta Batı STK'larına karşıt bir tavır içindedirler ve onları bölgelerinden atmaya çalışırlar [Ghandour, 2002]. Bununla birlikte başka bazı aktörler daha esnek bir yaklaşım içinde olmaya çalışırlar [Bellion-Jourdan, 2002a ve b].

Güney ülkeleri STK'larının belli başlı sorunları arasında, bunların çeşitli yerel güçlere ve Kuzey ülkeleri STK'larına ve finansörlerine karşı bağımsızlıklarını kazanmaları sorunu önemlidir. Ancak bunların çoğunun finansman sorunu ağır basmaktadır. Hindistan, Brezilya, Güney Afrika gibi ülkelerde bazı STK'lar yerel bağışçılardan (zengin girişimciler, büyük toprak sahipleri, tüccarlar, serbest meslek sahipleri, gelişmekte olan orta sınıflar, şirketler) yardım almaktadırlar; ama bunlar, genellikle uluslararası kamusal ya da özel fonlara bağlıdırlar büyük ölçüde.

AIDS

1980'li yılların başında HIV virüsünün bulunmasından sonra STK'ların salgın hastalıklara karşı mücadeledeki yeri vazgeçilmez olmuştur. Başlangıçta bunların etkinlikleri iki alanda yoğunlaşmıştır: Felaketin açıklanması ve bu bağlamda devletlerin ve uluslararası örgütlerin sessizliklerinin ifşa edilmesi. Önemli eğitim, önleyici önlemler ve gerekli donanım sağlama programlarının gerçekleşmesiyle, hastaları yalnız bırakmama iradesinin de çok güçlü bir biçimde ortaya çıktığı görülmüştür [Raguin ve Marty-Lavauzelle, 2002]. Aides ya da Act Up gibi bazı örgütler AIDS'ten doğmuştur; bazıları ise (sözgelimi Dünya Doktorları) daha önce zor durumdaki topluluklar (dışlanmışlar, uyuşturucu bağımlıları, fahişeler...) için sürdürdükleri programlara dahil etmişlerdir bu hastalığı.

1996'dan başlayarak HIV virüsüyle mücadele yöntemleriyle sağlanan tedavideki gelişmeler bir düzey değişikliği getirmiştir. Mücadele bundan böyle bu tedavilerden eşit biçimde yararlanabilme sorunu üzerinde, yani özellikle Güneyde yaşayanlar olmak üzere bütün hastaların masraflarını karşılayıp karşılayamayacaklarına bakılmaksızın tedavi görebilmeleri sorunu üzerinde yoğunlaşmaktadır [Thiaudière, 2002a ve b]. Oxfam ve Sınır Tanımayan Doktorlar bu mücadelede ön plana çıkarlar ve Sınır Tanımayan Doktorlar fiyatlarda önemli indirimler sağlama ve ucuz ilaç ithalinin serbest kalması için uluslararası eylemler ve kampanyalar düzenlerler.

Çeşitli alanlar

Şu anlaşılmıştır ki STK'ların etkinlik alanlarının eksiksiz bir dökümünü çıkarabilmek için bundan böyle "Prévertvari bir döküm" gerekmektedir. Mikrofinans, dürüst ticaret vb'den söz edilebilir bu bağlamda...Daha önce sözünü ettiğimiz militanlık da sürekli gündemdedir bu alanda: Sınır Tanımayan Acılar'la (Douleurs sans frontières) [DSF] Kuzey bölgelerindeki protokollerin hemen hemen hiçbirinin olmadığı Güney ülkelerindeki hastaların acılarına duyarlı olmaktan, Stop Trafficking of People'la (STOP) insan kaçakçılığına karşı mücadeleye (2 ve 17 Ağustos 2003 tarihli *Le Monde*), Ashoka'yla sosyal amaçlı en büyük riske kadar... (23 Ocak 2004 tarihli *Le Monde*).

ALTINCI BÖLÜM

FİNANSMANLARIN ÇEŞİTLENMESİNDEN ARTAN REKABETE

Daha önce de söylediğimiz gibi STK'ların esasen merkez ülke fonlarıyla finanse edilmesi gerekliliği düşüncesi, tüm etkinlik alanları itibariyle oldukça esnekleşmiştir. Gerçek çok daha karmaşıktır. Tersine, çok yanlı finansmanlar (yani uluslararası örgütlerden ve AB'den gelen finansmanlar) gelişme, insani yardım ve insan hakları alanlarında önemli bir kaynak haline gelmiştir.

Bununla birlikte bu durum rekabet olgularını azdıran bir özel ve kamusal "dayanışma pazarı"nın oluşması sonucunu doğurmuştur. Çünkü güçlü bir STK hareketinin görüldüğü hemen hemen bütün Kuzey ülkelerinde bunların ortalama en önemli % 20'si, toplam kaynakların % 80-90'ını kendi bünyelerinde toplamışlardır ve bazı örgütler ağırlıkları olan ekonomik aktörler durumuna gelmiştir.

Devlet parası

Ulusal devlet fonları

Ulusal geleneklere, STK hareketi yerel yapı biçimleri, devletle ilişkilere, siyasal stratejilere, örgütsel boyut ve tem-

sil gücü gibi etkenlere bağlı olarak devletin para yardımı miktarı da büyük ölçüde değişecektir. Bu bağlamda belli bir alanı kapsasa da, gerçek anlamda genel bir yasa çıkarmak mümkün değildir.

Fransa'da gelişme ve insani yardım alanı (ve bunların yanında insan hakları ve çevre) bu bağlamda da güvenilirliği tartışılabilir olmakla birlikte, rakamsal ve zamansal veriler sağlamada ön planda yer alır. Bununla birlikte bu alanda etkin olan STK'ların tümü 2001 yılında (bilinen son yıl)[1] sadece 60,16 milyon euro'luk ulusal kökenli yani ödemesi devletin departmanlarından biri tarafından sağlanan finansmandan yararlanmıştır. Bölge topluluklarından gelen fonların toplamı 6,9 milyon euro'dur. Bu kategori içinde yer alan STK'ların aldıkları ulusal bağışların toplamının oranı nispeten zayıftır. Kamusal kaynaklarının toplam oranı devlet için doğrudan finansmanlar bağlamında % 21'dir sadece ve buna hizmet tazminatları bağlamında % 7,2'lik bir oran eklenir. Bölgesel kökenli hizmet tazminatları bağlamında % 2,5'tur bu rakam [Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu, 2003].

Devletlerin finansmanlarının bugün sadece otomatik olarak "ulusal" STK'lara bırakılmamış olmasına dikkat etmek gerekir. Sözgelimi gene Fransız derneklerinin çoğu (MSF, MDM, ACF, HI, PU...) düzenli biçimde yabancı devletlerin sağladıkları yardımlardan yararlanırlar: USAID'den (ABD Dış Yardımlar ve İşbirliği Ajansı), İsviçre İşbirliği'ne, Avustralya hükümetine kadar...Bu bağlamda toplam rakam 2001'de uluslararası finansmanların % 18'i olan (GİİK, 2003) 32,87 milyon euro'yu bulmuştur ve yirmi kadar STK yararlanmıştır

1 Burada referans oluşturan anket 1986 yılından beri, Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu tarafından iki yılda bir düzenli biçimde yapılır. 2000-2001'de 157 örgütü kapsamıştır ve bu rakam minimum bir ulusal boyut ve şöhrete sahip STK'ların neredeyse tamamını kapsar. İlgili bütçeler sekiz dilime ayrılır: 50 milyon euro'yu geçen kaynaklardan yararlanan örgütlerden 40.000 euro'dan az kaynaktan yararlanan örgütlere kadar giden bir yelpaze.

bu yardımdan (bu bağışlar GİİK tarafından, AB'den ve uluslararası örgütlerden gelen bağışlarla birlikte bu kategori içine sokulmuştur). Her birinin özel stratejileri doğal olarak devletine göre kaynaklardan alınan paranın oranını belirler. Böylece bazıları ilke olarak her türlü öneriyi reddetme ve bu bağlamda her türlü talebi geri çevirme noktasına kadar götüreceklerdir işi. Sözgelimi herhangi bir Fransız kamu kurumundan finansman bulmayı reddeden, ama yabancı finansmanları (sınırlı oranda) kabul eden Sınır Tanımayan Doktorlar - Fransa. Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi temel olarak bölge toplulukları tarafından sağlanan kamu fonlarının payını yaklaşık % 10'la sınırlamıştır. Uluslararası Af Örgütü (uluslararası sekreteryası ve şubeleri düzeyinde) nereden gelirse gelsin her türlü resmi yardımı geri çevirir.

Uluslararası finansmanlar

Gene gelişme ve insani yardım bağlamında tüm kamusal kaynaklar içinde, aslan payı uluslararası kökenli sübvansiyonlarındır. Bunlar on yıl içinde (1991-2001) Fransız örgütleri bağlamında toplam olarak % 56'dan % 68'e yükselmiştir ki bu rakam, son referans yılına göre toplam 186,12 milyon euro'dur. Bu paranın büyük bölümü AB'den gelir: Sadece 2001 yılında devlet finansmanlarının tamamının % 45,3'ünü, uluslararası yardımın da % 66'sını sağlamıştır. Denge, BM ajansları, Dünya Bankası tarafından sağlanmıştır... [CCD, 2003]. Avrupalı finansörlerin dağılımı bağlamında ECHO bütün Avrupa'nın tümünde % 50 oranıyla ağır basar. Ama katkısı git gide azalmaktadır; buna karşılık Avrupa Komisyonu'nun öteki bütçe yardımları, özellikle Dış İlişkiler İdaresi'nin yardımları git gide artmaktadır. Dolayısıyla 1998'de Denge STK'sının yok olması sonucunu doğuran neredeyse tek finansör modeli bir istisnadır.

Bununla birlikte bu alanda etkinlik gösteren Fransız

STK'larının ulusal, Avrupa ve uluslararası kamu kaynaklarının tamamı, gene 2001'de tüm finans kaynaklarının % 38'ini (272,76 milyon euro) oluşturur. Dolayısıyla kamusal payın özel finansmanlara göre ağır basan bir tarafı yoktur.

Burada da her STK'da, iç stratejik konumlar iç içe geçer. Dalgalanma düzeyi doğrultusunda, bu konuda, aynı uluslararası hareketin üyeleri olmaları dolayısıyla ortak değerlerle birbirlerine bağlı oldukları kabul edilen üyeler, birbirlerine çok yakın örgütler arasında bir görüş birliği olamaz. Bu bağlamda bugün beşi "etkin" kabul edilen on sekiz şubesi olan Sınır Tanımayan Doktorlar örnek gösterilebilir. Bununla birlikte Fransız şubesi (en önemli üç şube arasında yer alır), uluslararası finansmanlarını kendi iradesiyle kısıtlayıp düşük bir düzeyde tutsa da öbür ikisi, Belçika ve Hollanda için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bu ikisi, tersine, bazı yıllarda, Avrupa fonlarının ağır bastığı büyük ölçüde bir kamu fonu ratio'su gösterirler.

Özel fonlar

Sonuç olarak 2001 yılında 712,68 milyon euro'luk bu STK'ların toplam finans potansiyelinde (özel ve kamusal) özel kaynaklar, 439, 92 milyon euro'yla (% 62) ağır basar. Ayrıntılara girildiğinde kamunun cömertliği (fon toplama, bağışlar ve çeşitli gelirler) özel fonların % 71,5'ini (314,34 milyon euro) sağlar. Kamusal/özel *ratio* oldukça istikrarlıdır; çünkü 1991'de 35/65, 1994, 1996 ve 1997'de maksimum noktasında 44/56, 2001'de ise 38/62 düzeyindedir [Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu, 2003].

Bununla birlikte STK'ların durumlarına göre ortada kesinlikle çelişkili bir durum vardır: bazı yıllık hesapların incelenmesinden anlaşıldığı gibi bazı STK'lar ötekilere göre daha fazla özel kaynaktan yararlanmaktadır.

Bir karşılaştırma yapılırsa Amerikan 2000 mali yılı için (Nisandan Nisana) Care-USA toplam 446.273.000 dolarlık bir kaynak gösteriyordu. Amerikan yönetiminin sağladığı fonların parasal değeri 310.250.000 dolardı ve özel fonların (bireylerin ve şirketlerin katkılarıyla oluşan) parasal değeri ise sadece 130.137.000 dolardı. Katolik Yardım Hizmetleri için ayrılan fonların toplamı 382.865.000 dolardı ve bu rakam içinde özel bağışların toplamı sadece 109.324.000 dolar, devlet fonlarının toplamı ise yaklaşık 225.000.000 dolardı. Bir başka önemli STK olan World Vision ise özel fonların ağır basmasıyla bir üstünlük sağlar çünkü 462.100.000 dolarlık bir toplam içinde özel fonların payı 216.489.000 doları bulur; devlet finansmanlarının ulaştığı rakam ise 90.174.000 dolardır [InterAction, 2002].

İnsan hakları alanında Uluslararası Af Örgütü'nün *ratio*' su özel fonların % 100'üne denk düşer ancak burada da bir çeşitlilik söz konusudur ve her halükârda kaynakların hacmi çok küçüktür. Bu alanda etkin olan STK'lar, genellikle ağır ve dolayısıyla masraflı programlar üstlenmezler. Sözgelimi Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nun bütçesi 2002 yılında 1,7 milyon euro (Uluslararası Af Örgütü'nün sadece Fransız seksiyonunun kaynaklarıyla yaklaşık 1'e 10 oranında bir ilişki) olarak saptanmıştır. Bu örgüt uluslararası sekreteryası için aynı yıl 34,63 milyon euro'luk bir bütçe öngörmüştür.

Bazı STK'lar da son derece dolu bütçeler sunuyorlar. Sözgelimi Greenpeace'in 2,8 milyon üyesi büyük ölçüde bağışçıdır; çünkü 2001 bütçesi (uluslararası sekreteryanın ve şubelerinin tümünün toplamı) 158 milyon euro'ydu. Ama bu toplamın % 50'si sadece Hollanda ve Almanya'daki üyelerin aidatlarıyla sağlanır. 2000 yılında, ABD'de de Sierra Club'ün toplam bütçesini oluşturan kaynaklar 72 432 milyon dolardı ve bu parayı sadece özel fonlar sağlıyordu.

Bazı STK'ların Kaynakları

Sınır Tanımayan Doktorlar - Fransa 2002
Toplam kaynakların dağılımı

Kaynakların türü	*Milyon euro*	*%*
Özel bağışlar	31,3	32
Öteki özel kaynaklar	36,1	38
Sosyal misyon kaynakları	15,1	16
Kurumsal kaynaklar	10,4	11
Öteki kaynaklar (a)	3,3	3

Toplam kaynak
96,2 milyon euro'ya yükselmiştir

Açlığa Karşı Girişim - Fransa 2002
Kaynakların dağılımı

Kaynakların türü	*%*
ECHO	29,3
Özel kaynaklar	24,8
Çeşitli finansörler	13,4
USAID	9,9
Öteki AB ülkeleri	7,1
Birleşmiş Milletler	5,7
Fransa hükümeti	2,8
Çeşitli misyon kaynakları	2,4
Merkezden gelen kaynaklar	1,2
Açık	3,4

Toplam kaynak
41,75 milyon euro'ya yükselmiştir

Dünya Doktorları - Fransa 2002
Kaynakların analizi

Kaynakların türü	*%*
Bağışlar	56
Kamu sübvansiyonları	31
Başka kaynaklar	11
Özel sübvansiyonlar	2

Toplam kaynak
44,38 milyon euro'ya yükselmiştir

Uluslararası Af Örgütü- Fransa şubesi
2001-2002 faaliyetleriyle ilgili kaynaklar

Kaynakların türü	*%*
Bağışlar (tahsis edilen)	59
Öteki ürün satışları	13
Aidatlar	10
Abonelikler	6
Avanslardan gelen kaynaklar	6
Miraslar (tahsis edilmeyen)	3
Öteki kaynaklar (b)	3

Toplam kaynak
12,52 milyon euro'ya yükselmiştir

Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi 2002

Toplam kaynak 34,86 milyon euro'ya yükselir ve burada özel fonların payı da % 79,2'ye yükselir.

a. Buna tüketim/örgütlenme bilançosu dahildir. RANU (tahsis edilen ama kullanılmayan kaynaklar).
b. Mesenlik ve sponsorluk, gösteriler, bölgesel sübvansiyon, finansal ürünler, öteki kaynaklar.
Kaynaklar: MSF-F, *Finans raporu 2002,* s. 3, 11, 13 ve 35.-MDM-F, *Finans raporu 2002,* s. 9 (rakamsal verilere dayanarak yeni düzenleme).-ACF-F, *Interventions,* no. 72, üç aylık dönem 2003. AISF, *Finans raporu 2001/2002. Chronique'*e ek no. 199, Haziran 2003, s. 2, 3 ve 4 ve düzeltmeler için bkz. no. 200, Temmuz 2003.-CCFD, *La Lettre,* no. 14, Temmuz 2003, ek "Faits et chiffres clés" (Olgular ve anahtar rakamlar)

Tutarlı olan ekonomik operatörler

STK'ları "ekonomik operatörler" olarak nitelemek hâlâ, çoğu zaman şaşırtıcı gelmektedir. Bununla birlikte, bazıları ücretli kitleleri yöneten ve dolayısıyla on binlerce insanın ve gene dolayısıyla hem Güneyde hem Kuzeyde ailelerinin geçimlerini sağlayan oluşumlar başka nasıl adlandırılabilir? Ya da bu bu alanda her yıl yığınla finansörün desteğiyle on milyonlarca hatta yüz milyonlarca euro'luk harcama yapan bir oluşum başka nasıl adlandırılabilir? Hiç kuşkusuz STK örgütleri kendilerinin üçüncü sektöre ait olduklarını söylerler ama, bu onların ekonomik ağırlığını birazcık değerlendirmeye çalışmayı engellememelidir.

Harcamalar

Yıllık harcamalar bağlamında rakamların karşılaştırılması, esasen çok hafif farklılıklarla örnek STK'ların "sosyal" denen misyonuna mal edilen bir eğilimi gösterirler.

STK'lar arasında farklılıklar (sadece kategoriler arasında değil bunlar içinde de) söz konusuysa eğer, bunlar sonuçta sanıldığı kadar belirgin değildir. Dar anlamda gelişme ve insani yardım STK'ları bağlamında global bir değerlendirmeye göre Fransız STK'ları genel olarak harcamalarının % 69'unu projelerin hayata geçirilmesine ayırırlar: Üçte ikisi saha çalışmalarında ve % 7'si de Fransa'daki etkinlikler için. Operasyon olgularıyla birlikte merkezin çalışması için yapılan harcamaların yaygın kümülatif oranı % 16'dır; bağış toplama harcamaları oranı ise % 8'dir. Nihayet sığınmacılara ayrılan pay bu bağlamda yapılan harcamaların ortalama % 12'sidir [Commisariat général du Plan, 2002].

Bu rakamlar daha önce sözünü ettiğimiz dört Amerikan STK'sının rakamlarıyla karşılaştırıldığı takdirde Care için 448.269.000 dolarlık bir toplam harcama rakamına ulaşılır

Bazı STK'ların Fon Kullanımı

Sınır Tanımayan Doktorlar - Fransa 2002

Dağılım (ortak kullanımlar)	*Milyon euro*	*%*
Uluslararası misyonlar	49,5	53
Öteki etkinlikler	12,5	13
Misyon destekleri	11,6	13
Fon araştırması	6,3	7
Yapısal işlev	4,1	4
İlgi çekme	3,1	3
Birleşik misyonlar	2,8	3
Fransız dayanışma misyonu	2,2	2
Öteki sektör payları	1,6	2

Sosyal misyon 83,3 M£= 89 %
Toplam harcama
93,7 milyon euro'ya yükseliyor.

Açlığa Karşı Girişim - Fransa 2002

Dağılım	*%*
Sosyal misyonlar	78,4
Fon toplama	13
İşletme harcamaları	7,6
Enformasyon ve iletişim	0,9
İstisnai masraflar	0,1

Toplam harcama
41,75 milyon euro'ya yükseliyor.

Dünya Doktorları - Fransa 2002

Dağılım	*%*
Sosyal misyonlar	63
Halkı yardıma çağırma harcamaları	22
Merkezin işletme harcamaları	12
İletişim	2
Mesenlik araştırma harcamaları	1

Toplam harcama
41,56 milyon euro'ya yükseliyor.

Uluslararası Af Örgütü - Fransa şubesi 2001-2002

Dağılım	*%*
Sosyal misyon	58,9
Alım-satım	12,9
Halkı yardıma çağırma harcamaları	8,2
Yönetim harcamaları	7,3
Öteki harcamalar ve istisnai masraflar	4,1
Enformasyon ve iletişim masrafları	1,6
Bağış yönetim harcamaları	1,4
Amortisman donanımları	0,9
Öteki masraflar	0,8
Fazla	3,9

Toplam harcama
12,03 milyon euro'ya yükseliyor.

CCFD 2002

Toplam harcama 33,18 milyon euro'ya yükseliyor. İşletme masrafları % 8,5'tur.

*Kaynaklar:*MSF-F, *Rapport financier, 2002, a.g.y.*, s. 3,4 ve 32-MDM-F, *Rapport financier, 2002, a.g.y.*, s. 14.-ACF-F, *Interventions*, No 72, 3. trimestre 2003.-AISF, *Rapport financier 2001/2002, La Chronique'* e ek. Sayı 199, Haziran 2003, s. 2, 3 ve 4.-CCFD, *La Lettre*, no. 14, Temmuz 2003, ek "Faits et chiffres clés" (Olgular ve Anahtar Rakamlar).

ki, bu da programlar bağlamında 409.289.000 dolarlık bir rakama denk düşer; Katolik Yardım Hizmetleri bağlamında 340.505.000 doları programlara ayrılan 371.551.000 dolar; World Vision için 390.400.000 doları programlara ayrılan 469.100.000 dolar [InterAction, 2002]. Sierra Club ise 2000 yılında 61.424.929 dolar harcamıştır.

Greenpeace'e gelince, bu örgüt, bazı açılardan bakıldığında kabul etmek gerekir ki çok uluslu (küçük) bir girişimdir. Dünya ölçeğinde kırk bir bürosu vardır; dört büyük gemiden oluşan bir filoya sahiptir, 1400 görevli elemanına 10.000 gönüllü destek verir. STK'lar Güney ülkelerindeki yapılanmalarının gelişmesine, gönüllülerin oluşturduğu bir program çerçevesi içinde angaje olmuştur; Asya'da 200 ve Latin Amerika'da da 100 görevlisi vardır.

İşsizliğin genellikle yoğun olduğu Güney ülkelerinde bazı Kuzey STK'ları ve birkaç Güney STK'sı kesinlikle anlamlı olduğu söylenebilecek bir iş hacmi yaratırlar. 2002'de sadece MDM-F etkin olduğu elli dört ülkede binden fazla yerli görevli istihdam ediyordu.

Artan ekonomik ağırlık

Öte yandan hatırı sayılır sayıda STK (özellikle Kuzey bölgeleri) özellikle yerel bütçelere, gümrük mevzuatı ayrıcalıkları, katma değer vergileri, savaş senyörlerinin, milislerin vb. empoze ettikleri çeşitli illegal vergi biçimleri aracılığıyla önemli bir para girişi sağlarlar. Aynı zamanda bulundukları yerlerde, nakliyattan inşaat malzemelerine, gayrimenkulden yöneticiliğe, ilaçtan beslenmeye kadar çeşitli mal, mülk ve araç-gereç kiralama ve edinme kapasitesinden de yararlanırlar.

Sonuçta, çatışma bölgelerinde, özellikle önemli programlar yürüttüklerinde, çatışan taraflar için git gide ekonomik hatta askeri bir koz olurlar. 1996'da Monrovia davası (Li-

İspanyol, İtalyan ve Alman STK'ları

İspanyol STK'ları

Franco'culuğun sona ermesi ve demokrasi olgusu, aynı zamanda ortak pazara katılma olgusu 1980'li yıllarda ülkede, bir Kızılhaç ve İberik Hayır Örgütü etkinlik göstermiş olsa da, İspanyol STK'larının doğmasında belirleyici faktörler olmuşlardır. Gelişme ve insani yardım alanında belli başlı üç örgüt Katolik Manos Unidas ve ona bağlı iki uluslararası harekettir: Sınır Tanımayan Doktorlar - İspanya ve Oxfam (burada Intermon adını taşır). Ülke çapında belli başlı örgütlerin güçlendirilmesi ve sağlamlaştırılması bağlamında güçlü bir eğilim de gözlemlenir. 2000 yılında Coordinadora de ONGD para el desarollo (CONGD) bünyesinde toplanan yüz üç STK'nın toplam kaynaklarının % 57'si kamudan, % 43'ü de özel kesimden geliyordu. Bununla birlikte ulusal kamu kaynakları büyük ölçüde devletten değil özerk komünotelerden (Katalonya, Galicia) gelmektedir. 1999 yılında, söz konusu aynı STK'lar, % 54'ü ücretli olmak üzere 1500 personeli çatışma alanlarına göndermiştir. Latin Amerika programların % 60'ını yönlendirmektedir.

İtalyan STK'ları

1970-1980 yıllarında bir işbirliği siyasetinin hükümetler tarafından kesintisiz biçimde hayata geçirilmesi çok sayıda STK'nın ortaya çıkması için uygun bir ortam sağlayacaktır. Caritas-İtalya en önemli kurumdur bu bağlamda; onu aslında çeşitli Hıristiyan örgütleri federasyonu olan FOCSIV izler. Bu örgüt aynı zamanda Katolik hareketi içinde de bir koordinasyon işlevi görür. Bir başka örgüt COCIS kesinlikle laik bir tutum içinde olma eğilimi gösterir. Nihayet, üçüncüsü bir örgüt de CIPSI bu ayrılıkları aşmaya çalışır ve uluslararası dayanışmayı ön plana çıkarır. Bununla birlikte bu bağlamda İtalyan ortamına büyük bir bölünme egemendir ve STK'ların kapasitesi son derece zayıftır.

Kamu fonları kaynakların yaklaşık % 30'unu, özel finansmanlar ise % 70'ini oluşturmaktadır. Ama bu veriler pek güvenilir değildir. Sahraaltı Afrika'sı ve Latin Amerika, programların çoğunu yönlendirirler.

Alman STK'ları

Gelişme alanında daha eski olan bu örgütler 1960'lı yılların başında, büyük genel işbirliği programları da geliştirmişlerdir aynı zamanda. Yaklaşık 200 STK hissedilir büyüklüktedir ve anlamlı projeler üretmişlerdir. Bunların önde gelen üçünden ikisi dini örgütlerdir: Misereor (Katolik) ve Brot für die Welt (Protestan). Bunların kaynakları esas olarak özeldir ama özellikle bir dine bağlı olduğunu söyleyen her vergi mükellefinin zorunlu olarak ödemesi gereken "kilise vergisi" sisteminden gelir. Başka bir büyük organizasyon ise (dinsel olmayan) Deutsche Welthungerhilfe'dir. "Sınır tanımama" kavramını referans alan Cap Anamur medyatik bir üne sahiptir ama kapasiteleri sınırlıdır. Temel bir koordinasyon işlevi gören VENRO yüz kadar STK barındırır bün-

yesinde. Kamusal/özel global *ratio* 40/60 çevresinde döner. Latin Amerika, Afrika ve eski SSCB'nin devamı devletler programların büyük bölümünü yönlendirirler. Bu bağlamda Almanya'nın bir özelliği de, önemli olanaklardan yararlanan ve gelişme, insani yardım, insan haklarının geliştirilmesi projelerini uluslararası plana taşıyan siyasal partilerin vakıflarının bulunmasıdır...Bunlardan en önemli iki tanesi Friedrich Ebert Stiftung (sosyal demokrat parti SPD'nin bir kolu) ve Konrad Adenauer Stiftung'dur (Hıristiyan Demokrat Parti, CDU). Bunların STK kategorisine bağlı olması (çoğu zaman gerçek olmasına rağmen) her halükârda tartışmalıdır.

---

berya) sırasında çok anlamlı bir olay meydana gelmiştir: Charles Taylor'un birlikleri yüzlerce araç ve bilgisayar çaldılar ve orada üs kurmuş olan çeşitli STK'lara ait gıda, ilaç, mal stoklarını yağmaladılar. Bu yağmalamanın (BM ajanslarının yağmalanmaları da dahil olmak üzere) maddi karşılığı 8 milyon dolar olarak hesaplandı.

Ayrıca günümüzde gerçekten uluslararası boyutlara sahip olan (kurucu "kardeş STK'lar" ya da "kollar" ve gruplar aracılığıyla) bazı STK'ların, çoğu zaman önemsenmemesine rağmen çok büyük harcama kapasiteleri vardır. Sağlanan finansların derlenmesi ve Smillie'nin desteklediği (eşdeğer rakamlara ulaşan) [2002, s. 61]çeşitli hesaplamalara göre 2000 yılında "World Vision grubu"nun harcama kapasitesi 900 milyon dolardır: "Care grubu" 600 milyon dolar; "Oxfam grubu" 500 milyon dolar"; "SCF grubu" 365 milyon dolar. "MSF grubu" bağlamında hesap biraz daha karışıktır ama uluslararası örgütler ve çeşitli yönetimlerin beyanlarına göre bu örgüt dünyada tıbbi yardım alan tek özel örgüttür.

Dolayısıyla çoğu zaman STK'ların müdahaleleriyle birlikte düşünülen olanakların sınırlılığının da [Rist, 2001] hiç değilse kısmen irdelenmesi gerekir. Gelişmeye Yardım Komitesi'nin (CAD) ve OECD'nin değerlendirmeleri de desteklemektedir bu görüşü. CAD, üye ülkelerin (yani hemen

hemen, yardım sağlayan tüm Kuzey ülkelerinin) gelişme ve insani yardım alanlarındaki para akışı düzeyiyle ilgilenmiştir. Bu örgütün verilerine göre Kuzeyden güneye aktarılan yardımın (her tür yardım; ancak bu bağlamda veriler eksik olduğundan gene de ihtiyatla yaklaşmak gerekir rakamlara) toplamı 21. yüzyıl başında yılda 12-13 milyar dolardır ("DAC data on aid to, through and by NGOs", Division des statistiques de l'OCDE, service Développement et Coopération'un notu, Paris 2003).

İnsan kaynakları

İnsan sayısı bağlamında Gelişme İçin İşbirliği Komisyonu'nun (CCD) finansmanlarla ilgili araştırmaları Fransa için yararlı veriler sağlar. Buna göre Fransa'da bu alanda 2001 yılı itibariyle tam gün çalışan 1967 ücretli, hafif ve geçici işlerde çalışan 294 eleman ve tam gün çalışan yaklaşık 90.000 gönüllü [CCD, 2003] vardır. Dışarı ülkelere gönderilenlerin sayısı (statüleri karışıktır) kadın-erkek karışık olmak üzere 3127'dir ve bu rakam, personel sayısının genel olarak yaklaşık 2000 olduğu tahmin edilen "teknik yardım", bir başka deyişle profesyonel işbirliği personel rakamından yüksektir. Nihayet gene bu STK'ların istihdam ettiği yerel personel sayısı da 20.000'dir.

Örnek STK'lardan dördüyle ilgili olarak Açlığa Karşı Girişim'in (Fransa) 2002 yılında yüz kişilik bir personeli vardır ve bunun 77'si ücretlidir. Dışarıda çalışan personelden 220'si merkezden giderken, 2850'si yerlidir. Sınır Tanımayan Doktorlar'da (F) aynı yıl merkezde çalışanların sayısı 132'dir, merkezden dışarı gönderilen personel sayısı 443'e yükselirken yerel personel sayısı 3890'dır. Dünya Doktorları-F bağlamında merkezde ve dışarıda çalışan toplam ücretli sayısı 267'dir. CCFD'de çalışan 170 kişinin 110'u merkezde istihdam edilmiştir ve dışarıda çalışan personel yoktur.

STK'lar arası rekabet konusunda söylenler ve gerçekler

Söz konusu örgütler arasındaki farklılıkları yok eden idealize edilmiş bir imajı ya da "kurbanlar"ını veya "yoksullar"ını kaba ya da alaycı bir biçimde savunan birtakım kara örgüt tabloları aktaran klişeler oldukça yaygındır. Örgüt sempatizanları bunları kimi zaman kendi hanelerine kaydederler. Böylece çoğu zaman bağışçıların, bakanların ve gazetecilerin umursamazlık içinde STD ve DD'yi, UAÖ ve Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu'nu karıştırdıklarına tanık olunur; öte yandan, gayretli bir genelleştirme yanlısı denemeciler de bu kederlendirici ortamı kullanarak ve üzülerek STK'ların, aralarında karşılıklı anlaşmalardan, ortaklıklardan, birbirlerini bütünleyici ilişkilerden oluşan ideal ilişkiler kuramadıklarını dile getirirler.

Tabii ki bu örgütler sosyal aktörlerin gündelik gerçekliği içinde de yer alırlar ve durumun böyle olması için hiçbir neden de yoktur. Her şeyden önce bu örgütler iktidar, yurtsever örgütçülük, etki mücadeleleri, oligarşik süreçlerin dışında kalamazlar [Badie, 2002]. Daha sonra, bireylerin (güçlerini kişisel çizgilerinden alan) oluşturdukları grupları bir fikir, bir proje çevresinde bir araya toplama özelliğiyle örgütsel dinamizm, son derece meşru olarak bu insanların sistemli biçimde, ortak bir meydan okuma ya da kışkırtıcılık karşısında aynı yaklaşım içinde olmamaları sonucunu getirir. Nihayet, farklı da olsa, yetenek alanları çakışabilir.

Birçok STK için özel ya da kamusal finansman kaynaklarına ulaşabilme olanaklarını ellerinde bulundurmak da rekabeti azdırır. Sürekli yeni örgütlerin ortaya çıkması bu alanda, sorumlular açısından hiçbir istikrar kazanımına ulaşılmamış olduğu sonucunu doğurmuştur. Dolayısıyla temsilciliğe, hatta bu temsilciliğin genişletilmesine bağlı et-

kinliklerin izlenebilmesi amacıyla "pazar payları"nın korunabilmesi eğilimi, hatta gerekliliği ortaya çıkar. Öte yandan, medyalarla ilişkilerin karmaşıklığı ve "küresel köy"de iletişim zorunlulukları onlara, belirgin özelliklerini, kendilerini onlara yaklaştıran özelliklerden çok, ötekilerden ayıran farklılıkları ön plana çıkarmalarını empoze eder. Bir başka deyişle "mukayeseli avantajlarını seçmek ve ön plana çıkarmak" [Brunel, 2001b, s. 102].

Sivil toplum eyleminin erişebildiği eylem alanlarının genişlemesi, bazı örgütlerin karşılaştığı durumların yoğunluğuna ve küreselleşmesine bir iç büyümeyle cevap verilmesi, aynı zamanda yüksek bir operasyonel etkinlik düzeyine geçmesi zorunluluğunu da getirir. Bu durumda genellikle ön plana çıkan eksen, maddi ve insani olanakların artırılması eksenidir. Bu, çoğu zaman belli bir ülkenin dışında şubeler yaratılması ya da ortak operasyonlar düzenlemekle, büyük çapta ekonomiler yaratmakla, fonlarını yönetmekle görevli temsil büroları açılmasından geçen uluslararası planda bir çeşitlenmeyi de beraberinde getirir [Ryfman, 2001]. Bu da, o zamana kadar boyutları ya da programları açısından diğer STK'lar üzerinde bir yansımaya ve benzer sonuçların doğmasına yol açar [Siméant, 2003].

Bu rekabet kesinlikle, özellikle "hayır ve yardım alanı"nda komik durumların ortaya çıkmasına yol açar [Nicolas, 1992/1993]. Sözgelimi 1999 yılı sonunda, Kosova Savaşı'nın bitmesinden birkaç ay sonra, yaklaşık dört yüz uluslararası STK neredeyse iki Fransa departmanına denk düşen bir bölgeye sıkışmışlardı... Ama rekabet, bazı koşullarda ne kadar zor olsa da farklı değerlendirilebilir; yani öncelikle sürekli ve hızlı gelişen ve de yaratıcılığını hiç yitirmeyen bir ortamın canlılığının pozitif tanığı gibi görülebilir. İkincisi, bu rekabeti düzenlemeye yönelik iç ve dış kendini kısıtla-

ma mekanizmalarının olmadığı da söylenemez. Çok güçlü bir angajman kültürü, temsilcilik yaklaşımları, kazanç amacının olmaması, STK alanlarının her türlü darbenin vurulabileceği bir cangılla özdeşleştirilebilmesini oldukça anlamsız boyutlara (tek bir düşünceye sapma gerekliliği olmadan) götürebilir. Farklı yapılar içinde personel dolaşımı (bu alanda özel istatiştikler olmadığından bir nicelik vermek zor olsa da) karşıtlıkları da yumuşatır böylece.

Dolayısıyla dayanışma örgütlerinin müdahil olmamaya ya da şu ya da bu ülkeden, çatışma bittikten veya doğal afet geçtikten sonra çekilmeye karar verdikleri (çok sıkıntılı iç tartışmalara rağmen) görülecektir ve aceleye getirilmiş bir değerlendirmeyle, bu tavırlarına gerekçe olarak öteki aktörlerin (resmi ya da sivil) ihtiyaçlar için sağladıkları olanakların yeterli olduğunu ve bunlara ekleyecek bir şeyleri olmadığını söylerler. Ya da bu aktörlerin "bir hazırlık devresi geçirmeden ulaşılamayacak bir yetenek ve deneyime" sahip olduklarını ve bunların kendi performanslarını aştıklarını belirtirler [Comte, 2001]. Bir başka deyişle medyaya taşınmış bunalımlarda, görülebilirliğin canavar düdüklerine ne pahasına olursa olsun direnmeye çalışmanın fevkalade bir tarafı yoktur kesinlikle.

Öte yandan STK alanlarının tedrici olarak gelişmesi dereceli bir gruplaşma ve koordinasyon yapılanmasına, aynı zamanda ulusal düzeyde ve alt-bölgeler hatta uluslararası düzeyde ağlar oluşturma noktasına götürmüştür. Bu bağlamda Fransa'da Coordination SUD, İngiltere'de Bond, ABD'de InterAction, Brezilya'da ABONG'dan söz edilebilir. Avrupa ölçeğinde ise Concord, Voice etkindir. Bu kolektif aktörler değiş-tokuşu kolaylaştırır, aradaki bağları sıklaştırır, kopuklukların ortadan kaldırılmasına yardımcı olur, tutulması gereken yolları (gerektiğinde) belirler, ahlaksal öğütler verir, görüş ve düşünceleri ve kimi zaman da ortak eylem yakla-

şımlarını destekler...Bunların ağırlıklarını abartmamak gerekir; ancak, "STK toplulukları"nın kolektif kimliğini güçlendirerek, alanın, manevi ve maddi özel çıkarların savunulmasına bağlı, temsil ve düzenlenme işlevlerini yerine getirirler. Nihayet operasyonel örgütler bağlamında yaklaşımlar; merkez kararları için olsun, doğrudan doğruya yerel inisiyatiflere bağlı olsun, müdahale alanlarında pek yaygınlaşmış olmasalar da ender rastlanan olgular değildir.

YEDİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİDEN YÖNETİME: GENİŞ ARAŞTIRMA ALANLARI

Akademik dünyada uluslararası projeksiyonlu sivil toplum araştırmaları aşağı yukarı 20. yüzyılın sonuna kadar, uluslararası ilişkileri olan hukukçu ve araştırmacıların neredeyse özel bir çalışma alanı olmuştur. Gördüğümüz gibi hukukçular STK'ları belirli bir hukuksal kategori içine dahil etme çabası içindedirler; araştırmacıların amacı ise bunların, uluslararası yaşamın "yeni aktörler"inin kategorisi içindeki muhtemel özel rolünü belirlemektir. Öteki araştırma ve incelemeler daha dağınıktır.

Bu bağlamda özellikle bilimsel literatürün bir bölümünün bazı STK'ları (özellikle insani yardım alanında çalışanları) aşırı liberalleşmiş ve küreselleşmiş bir kapitalizmin öncüleri yaparak, ifşa edici bir tavrı ön plana çıkarmış olması önemlidir [Hours, 1998b]. Ayrıca bu alanın içinden gelen çok zengin bir üretim, uygulamaları, rolleri, işleyişleri analiz eder ve kuramsallaştırır [sözgelim Holzer, 1994].

STK "modeli" nin çok moda olması ve dünya çapında yayılması siyaset bilimlerinden yönetime kadar disipliner engelleri aşan yeni şantiyelerin açılması yolunda çağrı yap-

maktadır. Bu bağlamda bunları oluşturan bireyler ya da sadece örgütler, yönetimleri ve tarihleri söz konusu olabilir.

Devletaşırıcılık ya da egemenlik

Uluslararası ilişkiler disiplininde çalışmalar çok yoğundur. Aslında bu alanda dikkat edilmesi gereken ilk husus, şimdiye kadar devletlerin ya da uluslararası örgütlerin egemen olduğu bir alanda STK'ların çok önemli bir özel aktör olarak ortaya çıkmalarıdır. Çoğunluk, çokuluslu şirketlerin devletlereraraası ilişkilere karıştığını düşünürken, dilerken ya da bundan korkarken ya da bu eğilimin devletlerin egemenliğine zarar verebileceğini düşünürken, ilgisiz ve çıkar amacı olmayan toplulukların bu sahnede ön plana çıkabileceklerini düşünenlerin sayısı pek fazla değildi.

Robert Keohane ve Joseph Nye uluslararası siyaseti devletletlerarası bir etkinlik gibi görmenin hiçbir anlamı olamayacağını ilk kez dile getiren iki isimdir [1972]; çünkü onlara göre devletaşırı olan yani artık sayısız karşılıklı ilişkiye dayanan uluslararası siyasette devletlerin de, çok sayıda sınırötesi aktörün de kesin rolleri vardır. Bu yaklaşım daha sonra Atlantik'in iki yakasında ayrıntılarıyla ele alınmış, derinleştirilmiş ve çeşitlendirilmiştir. ABD'de James Rosenau "egemenlik dışı aktörler" teorisini geliştirmiştir [1990].

Avrupa'da Badie [1999, 2002], Laroche [2000], Smouts [1998; Badie ile birlikte, 1999], de Senarclens [2000] STK, devletler ve uluslararası örgütler arasındaki ilişkileri ve tüccar olmayan özel kurumlara mal edilen gerçek ağırlığı ve rolü irdelemişlerdir. Guillaume Devin'e göre STK aktörleri kategorisinin genişlemesi en güçlü olanların sahiplendikleri uluslararası hukuk tekelini geriletmektedir [2002]. Buna karşılık Samy Cohen uluslararası sistemin

önemli bir aktörü olan "postmodern devletler"in (özellikle Batılı) direnme gücüne dikkat çeker. Hatta bazı uluslararası STK'ların eyleminin etkilerinin güçlendirici bir etkisinin olabileceğini öne sürerek devletaşırıcı tavırları şiddetle eleştirir [2003b].

Dolayısıyla irdelenmesi ve tartışılması gereken sorunsalların sayısı oldukça fazladır; ancak bunları daha iyi bağlamsallaştırmak için bu STK'ların "içeriden" araştırılması gerekli gibidir.

Angajman kültürü ve karmaşık bireysel tercihler

Militan ve profesyonel kariyerler

Ampirik olarak, dikkatli bir gözlemci, hangi düzeyde olursa olsun (üye, militan, gönüllü, ücretli), bireylerin böyle bir örgütlenmeye dahil olmalarının çoğu zaman güçlü bir kişisel angajman boyutuyla bağlantılı olduğunu hemen anlar. Bu "angajman kültürü" bize göre çok boyutludur.

Bu kadın ve erkeklerin gerek organizasyonları, gerek özel güzergâhları hakkında benimsedikleri söylemler, bu angajman kültürünü, belirli bir profesyonel ortamda ekonomik durumla ilgili daha acil uğraşların gerçekleştirilmesinden daha önemli ve aşkın bir uğraş olarak ileri sürer. Dolayısıyla sivil ortam yaklaşımını daha bir arınmış hale getirmek amacıyla siyaset sosyolojisinin (özellikle militanlık ve kolektif eylem konularını işleyen) sunduğu araçlardan yararlanma çabasının ağır bastığı görülür.

Büyük bir ilgisizlik döneminden sonra yakın dönemde birçok Fransız ekibinin [Dauvin ve Siméant, 2002; Collovald ve arkadaşları, 2002] sürdürdüğü öncü çalışmalar gerçekten bu alanı aydınlatmaya başlamış ve potansiyel zenginliğini ortaya çıkarmıştır. Dört STK (eylem alanları az ya

da çok "insani yardım" alanı olan) üstünde gerçekleştirdikleri çalışmalardan hareketle Pascal Dauvin, Johanna Siméant ve CAHİER (Collectif d'analyse de l'humanitaire international, université de la Rochelle) [La Rochelle Üniversitesi Uluslararası İnsani Yardım Analiz Topluluğu] ekibi "merkezden sahalara yayılan" insani yardım olgusunu irdelemeye çalışmışlardır. Ve bu arada ortak belirgin özellikler ve bireysel güzergâhlar arasındaki çok büyük farklılıklar da ortaya çıkar. Ama çok yeni bir militanlık türünden de söz edilemez bu bağlamda. Aile düzeyinde çok güçlü bir Katolik sosyalleşme olgusunun çok sık görüldüğü bir alandır bu. Amaçlar sonsuza kadar gidebilse de (çevre, insani yardım, gelişme, insan hakları, kültür) burada özel belirleyicilerin de karışıklık gösterdiğini ve bunların sadece ön plana çıkan bir etkinliğin içinde aranmaması gerektiğini söylemek gerekir. Merkez dışında çalışan STK ve uluslararası örgüt üyeleri arasındaki ilişkilerden kaynaklanan paralel uygulama ve kolektifleştirme çalışmalarının ve ücretli çalışan STK üyeleriyle finansörler arasındaki paralel ilişkilerin veya doğal olarak kurumun üyeleriyle ilgili çalışmaların da (merkezde ve dışarıda çalışan ücretliler, üyeler, gönüllüler) irdelenmesi gerekir.

Bununla birlikte bu yazarlar tarafından alınan örnek (DD, STD, Handicap International ve Açlığa Karşı Girişim) belki bu işin tıbbi yanını, bakım ve sağlık uğraşlarını çok fazla ön plana çıkarmaktadır.

Oysa Fransız STK'ları bugün orta ya da büyük çapta öteki örgütler açısından çok zengindir. Çünkü "tıp alanında çalışan" iki STK'nın (STD ve DD) belli bir açıdan bakıldığında, bugün ne Fransa ne de başka bir yerde yinelenmesi mümkün olmayan özel bir tarihsel veriye denk düşen istisnalar oluşturabilmesi, büyük olasılıkla tartışılması gereken bir hipotezdir. Onu etkili kılan, 1980'lerin başında DD'nin

kuruluşundan (STD'den ayrılarak) beri aynı tipte, önemli olduğu söylenebilecek hiçbir örgütün ortaya çıkmamış olmasıdır. En azından hem sağlık alanını hem tıbbi rehabilitasyon, mikrokredi, beslenme alanlarını, ekonomik alanların rökonstrüksiyonu ve atılımı alanlarını, sokak çocuklarını ve AIDS'i kapsayan çok amaçlı ve genel (bugün ortama damgasını belirgin biçimde vurmuş olan) öteki iki STK dalgası belli belirsiz de olsa ortaya çıkmıştır... Farklı biçimde ifade edilmiş olsa da bu varsayım aynı zamanda 20. yüzyıl sonundan beri romantik ve tıbbi bir insancıllıktan daha teknik, daha maddi ve özellikle de daha çok alanı kapsayan bir insancıllığa geçildiğini söyleyen Rufin'e aittir [1999].

Marc-Henry Soulet'nin dışlama konusunda belirttiği gibi [1999], hazır motivasyonlar, ilgili kimselerin oluşturduğu motivasyonlar, ve STK dünyasına bireysel girişlerin nedenlerinin araştırılmasından hareketle bunlara angaje olma nedenleri arasında bir ayrım yapılması gerekliliği vardır. Özel yaşamla ilgili, herhangi bir yas durumuna, bir ayrılığa, taşınma durumuna bağlı kopuşlar, kişisel bir özgürlük durumu, hatta bir kimlik sorgulaması durumu yaratarak, bunları aşmak için bir anlam arayışı içinde olanların geçişlerini kolaylaştırır. Uluslararasılıkla ilişkisi açısından kişisel yaşam (dış ülkelerde çalışan ana-baba, sürekli seyahat, diaspora yaşamı), çok fazla önemli olmasa da ek bir faktördür. *Özellikle de* ulusallıktan gönüllü olarak uzaklaşan medyaların desteğiyle güçlenmişse bu durum...: Uluslararasıcılığa adanmış magazin ve dergilerin okunması, bu amaca hizmet eden televizyon kanallarının izlenmesi, sürekli uluslararası radyoların ya da çeşitli radyo istasyonlarının ulusal veya yabancı dildeki yayınlarının dinlenmesi [Dauvin ve Siméant, 2002].

Profesyonel güzergâhlara doğru mu?

Brauman ve Brunel [2004] şu değerlendirmelerinde ısrarcıdırlar: "STK üyeleri için insani yardım çalışmaları profesyonel güzergâh üstündeki bir etap değil, gönüllü bir angajman içindeki bir dönemdir". Bununla birlikte tartışmaya açık bir sorundur bu.

İnsan seçimindeki (merkezdeki ya da merkez dışındaki çalışmalar için) gelişmeler kesinlikle sürekli dikkat ister. Alanlarında uzman olanlara (tarım, tıp, uzun yol sürücüsü, hukukçu, muhasebeci) başvurmanın dışında, öncelikli olarak sürekli biçimde özel mesleklerin yaratılması ve güçlendirilmesi gerekliliği söz konusudur. Bu bağlamda sınıflandırmalar (yönetici, koordinatör, lojistik uzmanı, finansman sorumlusu...) standart hale gelmeye, görev tanımları da belirginleşmeye başlamıştır [Deberdt, 2001]. Öte yandan diplomalı gençler iş bulma şanslarını artırabilmek amacıyla özel formasyonlara da sahip olmaya çalışmakta, bazı gençler ise tercihlerini açık seçik biçimde sivil toplum alanında çalışma yönünde kullanmakta ve daha sonra bu deneyimlerini referans göstererek şirket ya da kurumlarda çalışmaya başlamaktadırlar. Buna karşılık bazı yüksek düzeyde yöneticiler çalıştıkları şirketlerden ayrılarak STK'larda ve Uluslararası Örgütlerde çalışmaya başlamaktadırlar. Her iki alanda da gelişmiş stratejiler hayata geçirilmeye başlamıştır.

Nihayet yüksek düzeyde bazı STK sorumluları da gerçek profesyonel eğitim uzmanları olarak çalışırlar. Ancak bu durum onların kendi alanlarında da etkin biçimde çalışmalarına karşı bir engel oluşturmaz. Bu süreçler Anglosaksonlarda bütünüyle olağan karşılanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü'nün bugünkü genel sekreteri gene bir uluslararası örgütten gelir; Oxfam sorumluları ise, Dünya Bankası'ndan ya da ilaç sanayisinden...Ama Fransa'da bu durum hâlâ egemen olan ve bir tür "saf örgüt" adına STK'larda kesinlikle "kariyer" yapılmaması gerektiğini ileri süren bir söylemle karşılaşır. Bununla birlikte bazı örnekler de bu eğilimi yalanlamaya başlamıştır. Sözgelimi DD-F'nin genel müdür yardımcısı Care-F'nin genel müdürü olmuştur; selefi ise gene bu örgüte Aide ve Action'dan (Yardım ve Eylem) ve Mülteciler Yüksek Komiserliği'nden geçerek gitmiştir. Sınır Tanımayan Veterinerler-F'nin genel müdürü Greenpeace-F icra direktörlüğü yaptıktan sonra, Greenpeace International'in program direktörlüğüne getirilmiştir. Ama bu bağlamda, daha alt düzeylerde bile bir hareketlilik söz konusudur [Ryfman, 1999; Deberdt, 2001].

Bununla birlikte bu alanda ücretler ticaret sektörü ya da uluslararası örgütler sektöründeki ücretlere göre % 30-% 50 oranında düşüktür. Sözgelimi VI. Bölümdeki örnek üç STK ele alınırsa Açlığa Karşı Girişim-F'de ortalama en yüksek aylık ücret 2002 yılında 3538 euro'dur; ortalama ücret ise 1942 euro düzeyindedir. Dışarıda çalışan üyelerin neredeyse tümü (% 92) 30 Haziran 1995'te çıkarılan bir karar-

nameyle tanımlanan "uluslararası dayanışma gönüllülüğü"a denen statü içinde yer alırlar ve bunların sadece % 8'i ücretlidir. Gönüllülerin aylık tazminatı ortalama 840 euro'dur, net ücretler ise 1067-1524 eurob arasında değişir. STD-F'de en yüksek ücretler aylık 2958-3393 euro arasında değişir. Dışarıda çalışan elemanların büyük bölümü 1995 kararnamesi dışında kalan ama "ev statüsü"ne çok yakın olan gönüllülerden oluşur. DD-F'de en yüksek ücret 5404 euro'dur, ortalama ücret ise 1776 euroc'dur. Dışarıda çalışanların büyük bölümü gönüllülerden oluşur ve bunlar 1995 statüsüne ve kısa süreli görevlerde de kararname dışı bir statüye tabidirler.Daha küçük boyutlu STK'lar bağlamında rakamlar daha düşüktür. ABD'de ve Kanada'da, tersine, eğilim genelleştirilmiş ücret sistemi ve ücretlerin şirket ücretleri esas alınarak saptanması yönündedir.

Bu profesyonel yörüngelerin belirgin özellikleri çok sayıda eleman kullanmak, proje çeşitliliği ve hiyerarşik yükselme esasına dayalı klasik piramit biçimindeki kariyerlerin tersine, uzmanlığın ön plana çıkması olan yeni "göçebe kariyerler"i profiline denk düşer gibidir [Bender *ve arkadaşları*, 2003].

---

a. Bir reform hazırlanmaktadır. "Uluslararası dayanışma sözleşmesi"ni düzenleyen bir yasa 2005'te yürürlüğe girecektir büyük olasılıkla.
b. *Rapport d'activités 2002*, ACF, s. 8.
c. *Rapport financier 2002*, MSF, s. 5. *Rapport financier 2002*, MDM, s. 31.

Yeni militan düzenlemeler

Annie Collovald "üçüncü dünyayı destekleyen bir uluslararası dayanışma militanlığı üstüne" genel bir anket düzenlemiştir [2002]. Bu çalışmasında CODEV (Clubs Coopération Développement) örgütlerinden yararlanmıştır. Bugün sayıları yaklaşık yirmi olan ve gelişme alanında çalışan bu örgütler, uluslararası bir yapı içinde konfederasyonlar oluşturmuşlardır ve bu konfederasyonlar da yeni Sınır Tanımayan Elektrikçiler (Électriciens sans frontières) adı altında bir araya gelmişlerdir. Oysa bunların sorumlularının güzergâhında ortak ama gene de özel karakteristikler vardır. Fransız Demokratik İşçi Sendikaları Konfederasyonu militanlarının büyük bölümü sendikal alandan yavaş yavaş insani yardım uzmanlığı alanına geçmişlerdir. Öte yandan, profesyonel olarak da son büyük kamu kurumlarından biri olan Fransa Elektrik İdaresi'nden gelmişlerdir. Dolayısıyla bu etkinliğin

kendi kültürüne sahiptirler. Aynı zamanda uluslararası yardım alanında da yeni düzenlemeler gerçekleştirmişler ve bir özdeğerlendirme biçimi getirmişlerdir bu tür etkinliklere.

Ancak farklı özelliklere sahip (meslek, yaş, yetenek) ücretlileri sivil toplum dünyasına iten gerekçelerin saptanması gerekmektedir. Bu nedenle, Collovald'a göre militan etkinliklerin ahlaksal özelliklerinin gerçek bir sosyolojisini çıkarmak gerekmektedir.

Dolayısıyla insani yardım, insan hakları, çevre hizmetindeki bu "uzmanlar"ın belirgin özellikleri (iş dünyasından gelmiş olmaları koşuluyla), proje yönetimi ve ilke olarak kutsallaştırılmış eylemin "etkinliği" ilişkisi alanlarında yöneticilik ölçütleridir.

İkincisi, bireylerin kolay ulaşılır bir figür olabilmek için profesyonelleşmeye, militanca bağlılık yoluyla STK ortamına girmesi [Holzer, 1994, CCFD konusunda], bir süre sonra geçerliliğini yitirebilir. Gerçekten de ampirik gözlemler göstermiştir ki bugün, bu örgütlerin çoğunda tersi bir yol da izlenebilmekte hatta bu eğilim daha ağır basmaktadır.

Fransa dışında, toplumsal çevrede insancıl etkinliklerin, yoğun biçimde kendini hissettirmesinin yanı sıra (İngiltere ve ABD'de), ulusal düzlemde, sağlık, eğitim, bireylerin dışlanması alanında yardım ve işbirliği bağlamında ağırlığını hissettirmesi de [Abeles, 2002] uluslararasılaşmaya doğru kişisel izdüşümlere uygun bir bağlamın temel özellikleridir. Ayrıca şunu da söylemek gerekir ki, yardım ve hayırseverlik dernekleri azınlık grupları için sosyal bir konum talep etme ya da bu konumu oluşturma ve meşrulaştırma fırsatı oluşturabilir. Bu bağlamda, 19. yüzyılda Anglosakson ülkelerindeki orta sınıf kadınları örnek gösterilebilir. Henry James "sosyal eşitsizliklere karşı çıkmak için savaşa katılan" kadın kahramanlarından birini "insansever çabalar içindeki" biri gibi anlatır [1998, s. 45]. Fransa'da III. Cumhuriyet döne-

mindeki Yahudiler için de aynı şey söz konusudur [Bec *ve arkadaşları*, 1994].

Nihayet "karizmatik lider" (STD-F ve DD-F'de Bernard Kouchner'den STD-F'de Rony Brauman'a, STG'de Robert Ménard'a ya da Uluslararası Af Örgütü'nde Peter Benenson'a kadar) STK çevrelerinde sık rastlanan bir olgudur. Sürekli bir olgu olması ve etkililiği dolayısıyla yakından incelenmesi gerekir.

Siyaset ilişkisi

Sivil toplum eylemi ve siyasal etkinlik arasındaki teorik çok sıkı ilişkiyi reddeden bazı görüşlere rağmen, siyaset ilişkisi de derinlemesine irdelenmelidir. Bu ilişkinin, bir anlamda merkez değiştirmiş olması, çoklu katılımların değerlendirilmesiyle karışık sızmaların oluşturduğu, ama partizan aidiyetin ön plana çıktığı belli bir geleneğin (özellikle sol) tersine, artık sadece tamamlayıcı değil temel nitelikli dayanışma tipi angajmanlara doğru bir eğilim göstermesi de durumu değiştirmez.

İlk kez Daniel Gaxie'nin kuramsallaştırdığı militan uygulamanın, özellikle siyasal partilerle ilgili olarak en önemli belirleyicileri [1977] sivil toplum ortamında geçerli olamaz mı? Bu bağlamda edinilmiş bir kültür, profesyonel verimliliğe elverişli bir sosyal birikim, uzmanlık konumları, hatta sorumluluk gerektiren konumlar ya da haklı bir davaya katılma ve güçlü duygularla, heyecanlarla bağlanılan bir gruba aidiyet durumunda alınan sembolik bir ücretle bağlantılı işler söz konusu olabilir... STK'lara (hangi statüde olursa olsun) bağlı bireylerin çoğundaki ortak duygusallık boyutu gözlemci için özellikle çarpıcıdır. Bu konunun da, daha önce özellikle siyasetten başlayarak, Philippe Braud [1996] tarafından açılmış alanlar doğrultusunda, psikolojik boyutuyla bağlantılı olarak derinlemesine irdelenmesi gerekir. Gerçek-

ten de bu bağlamda sonuçlar, bireysel yazgı düzleminde (eski ve güçlü dostlukların bitmesi, kişisel rekabetin şiddetlenmesi, boşluk ya da yitirme duygusu hatta depresyon ve herhangi bir ayrılıktan sonra psikolojik sorunlar) ve örgütlerin işleyişi ve stratejik konumu düzleminde ürkütücü olabilir.

Siyasetten sivil toplum alanına doğru dönüş konusunda öteki süreçler de etkindir, *özellikle* de konjonktürel faktörlerle desteklendiklerinde... Mücadelelerini üçüncü dünyaya yaymak isteyen sömürgecilik karşıtı eski savaşçılar, Eski altmış sekizli "mutlak siyaset" yetimleri, partilerinden ya da Gulag'la ilgili gerçeklerden sonra benzeri hareketlerden ve akımlardan kopmuş eski komünistler ya da aşırı sol eylemciler, destekledikleri partinin iktidara geçmesinden sonra düş kırıklığına uğramış sağ sempatizanları: Eski siyasal militanları düzenli biçimde kabul eden sığınma merkezlerine sahip çok sayıda STK vardır.

Herhangi bir rejimin özellikleri dolayısıyla siyasal angajmanın uygulanmasının zor olabildiği ya da yüksek bir risk taşıdığı ortamlara da özel bir ilgi göstermek gerekir. Bu durumda bir STK yapısı hem halklar nezdinde belli bir etkinlik alanının izlenmesine olanak veren bir alan (diktatörlüklere ve otoriter rejimlere göre fazla yananlamları olmayan), hem de daha güzel günlerin gelmesini bekleyen eskiler ya da geleceğin elitleri için bir içe kapanma durumu oluşturabilir. Bu faktör Latin Amerika'da, 1970'li yıllarda, özellikle Şili ya da Brezilya'da STK hareketinin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Öte yandan Apartheid'in hüküm sürdüğü dönemde doğal olarak insan hakları ama aynı zamanda sağlık, eğitim ve çevre alanında etkin olan Güney Afrika STK'ları katlanarak gelişmiş ve büyümüştür.

Her iki durumda da bu Güney bölgesi STK'ları finans sağlayan, yöntemler geliştiren, gruplar oluşturan, kimi zaman yerel yöneticilerle arabuluculuk ya da onların karşısında hi-

Örgütsel paradigmalar

Erik Neveu'nün belirttiği gibi kolektif katılım, bireye aidiyet talebi olanağı verir [2002]. Ama özel bir konu olarak nasıl analiz edilecektir bu kolektif? Örgüt sosyolojisi enstrümanlarının STK alanına uygulanması hayata geçmemiştir henüz. Eğitim açısından kesinlikle zenginlik kazandıracaktır bu uygulama; ama, şimdiye kadar pek ilgi görmemiş gibidir. Bununla birlikte bu bağlamda çok sayıda çalışma alanı etkin olmaya başlamıştır. Sözgelimi egemen örgütsel konfigürasyon tipi ve etkinliği alanı. Sözgelimi Mintzberg'in geliştirdiği varsayıma göre [1984] bir örgüt (iş bölümü ve iş bölümüyle bağlantılı amaçların koordine edilmesi olanaklarının toplamı kabul edilen), ancak şu beş tip yapıdan birine denk düştüğü takdirde etkili olabilir: Basit yapı, mekanist bürokrasi, profesyonel bürokrasi, parçalı yapı, kişinin özelliklerine göre zümre yaratma (adhokrasi). Oysa "profesyonel bürokrasi" modeli, gevşek biçimsel yapı, merkeziyetçilikten uzaklaşma, yetkileri dağıtma ama aynı zamanda da mesleki standardizasyon (göreli) gereklilikleriyle STK'lara oldukça iyi uyarlanmış gözüküyor. Yeter ki 1990'lu yıllardan beri katılımcı işlevselliklerinin, hiyerarşik düzeylerinin ve de ağırlıklarının veya çalışma ağının kısıtlanmasının değerlendirilmesi aracılığıyla yeni örgütsel biçimleri karakterize edebilecek Lewin ve Stephens'in [1993] "post-bürokratik" paradigmasının buna tercih edilmesi gerekliliği gündeme gelmesin!.

Aynı şekilde Arzelier ve Coker'ın [1998] hatırlattıkları gibi (sağlık alanındaki etkinlikler bağlamında), sadece ekonomik etkenler olarak değil, onların operasyonel programlarının etkinlik-bedelleri bağlamında da, belli bir ya da birçok STK'yı analiz etmek amacıyla ekonomistler tarafından sağlanan güvenilir araçlardan yararlanabilmek belirleyici olabilecektir.

mayecilik işlevi gören dışarıda çalışacak elemanlar sağlayan Kuzey bölgesi STK'larıyla güçlü ilişkiler içindeydiler.

Ama tersine çalışan bir mekanizma da etkili olmuştur. Sözgelimi gene bu ülkelerde, demokratik geçiş dönemi, aynı zamanda bu STK'ların yönetici elitleriyle o dönemde etkin olmaya başlayan yeni siyasal kadronun güçlü biçimde özdeşleşmesi alanında da geçerli olacaktır [Grzybowbski, 1993]. Bazı durumlarda, kimi zaman yönetimlerini yeniden oluşturmak amacıyla yıllar harcayan örgütleri kayıtsız şartsız yok etme noktasına gelebilecek kadar... 1992'de Mali'de

ilk serbest seçimlerin galibi Alfa Umar Konare diktatörlük döneminde önemli yerel STK'lardan birinin sorumlusuydu.

Kuzeyde, bu geçiş süreci, çok güçlü bireysel özellikler taşıması dolayısıyla değerlendirilmesi daha zor bir süreçtir. Bununla birlikte "spektakülerleşmesi" çoğu zaman amaçlara ters düşse de fazla marjinal gözükmemektedir. ABD'de Bush yönetiminin World Vision'ın genel müdürü Andrew Natsios'u ABD Dış Yardımlar ve İşbirliği Ajansı'nın başına getirmesi, çok eski bir gelenek içinde yer alır. Belçika'da STD'nin iki eski yöneticisi senatörlük yapmış ve işbirliği alanında müsteşarlık görevleri yürütmüşlerdir (Alain Destexhe ve Réginald Möraels). Fransa'da, Xavier Emmanuelli, Bernard Couchner, Claude Malhuret ve Pierre Pradier MSM ve DD'den ayrılarak resmi görevlerde çalışmışlar ya da seçimle gelinecek görevlere talip olmuşlardır.

İç ya da dış gelişme

Bazı STK'ların yararlanmaya başladığı kapasiteler gene irdelenmesi gereken iç ya da dış büyüme olgularıyla (rekabet sorunu dışında) iç içedir. Birinci durumda sivil ortam ticaret kesiminin, ender de olsa yabancısı olmadığı kaynaşmaözümsemelerin varlığından bütünüyle habersiz değildir. Fransa'da Band Aid (1984'te, Etyopya'da baş gösteren açlık sırasında kurulan) örgütünün Fransa kolu 1991'de bir DD-F departmanı olmuştur; aynı şekilde ONG SERA (Romanya'daki yetimlerle ilgilenen) 2003'te Care-F bünyesine katılmıştır. 2004'te Sınır Tanımayan Veterinerler ve CICDA ayrıca Agir Ici ve Okfam da (başka biçimlerden esinlenerek) birleşmişlerdir.

İkinci durum, doğrudan doğruya parasal açıdan ve diğer olanaklar açısından hiç de güçsüz olmayan bir örgütü, daha önce yabancısı olduğu ve dar anlamda temsil etmekle yü-

kümlü olmadığı bir alanda etkin olmaya götüren faktörlere bağlıdır. Dolayısıyla bu STK'lar için, boyutları belli bir düzeye gelen her yapı için olduğu gibi, doğal engel, büyümek ve yeni alanlar açmak değil midir? Özellikle de eğer bunların geleneksel etkinlik alanları daralır, git gide daha karmaşık hale gelir ve aktif bir rekabet alanı haline gelirse...Ayrıca dış talepler de çok fazladır. Küreselleşmiş dünyada sivil toplumların üstleneceği bir yığın yeni tema vardır. Çeşitli gruplar (hak sahipleri, kötü muamele ya da çevre felaketi kurbanları, dışarıda çalışan ya da yerel personel) bu arada devletler ve uluslararası örgütler bu alanda talep açısından oldukça faaldirler. Bu son iki kategoride (aynı zamanda kamu finansmanı sağlayıcıları) görülen yüreklendirici gelişmelere kesinlikle ilgisiz kalınamaz tabii ki. Herhangi bir davayı, başka yeni bir dava için bırakan (bağış anlamında)özel bağışçıların ilgi alanlarının değişmesi de ihmal edilmemesi gereken bir konudur.

Ne var ki bazı STK'ların bu tür girişimlere bazı STK'lardan daha fazla ilgili gözükmeleri (ya da bunlara daha fazla eğilim duymaları), aynı zamanda kendi dünya görüşlerinin, yönetici ve üyelerinin gelişimiyle ilgili bu özel süreç mekanizmalarıyla bu alandaki örgütlenme alanının algılanmasının çakışması olarak da izah edilebilir. Bir başka deyişle bu karar sürecine angaje olmanın kapsadığı alandır söz konusu olan.

Bu bağlamda birçok örnek verilebilir: HI'nin antipersonel mayınlarla ilgili olarak sürdürdüğü kampanyadan STD'nin Güney bölgesi halklarının, fiyatların düşürülmesi yoluyla temel ilaçları daha kolay sağlayabilmesi yolundaki girişimlerine kadar... Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi ise silah satışlarının denetiminin artırılması alanında çalışmalar yapmaktadır. Öte yandan Oxfam da, bir STK koalisyonu tarafından yönlendirilen ve Güney ülkelerinin borçlarının silinmesini hedef alan bir mücadelenin ("Drop the Debt. Now" sloganıyla) dünya çapında öncüsü olmuştur.

Gilbert Hist'in gelişme konusunda yaptığı gibi [2001], STK düşünce tarihini bir "Batı inancı" açısından kaleme almak, son tahlilde kesinlikle yüreklendirici olacak ve bu alanda zengin bilgiler verebilecektir. Nathalie Herlemont-Zoritchak bu anlamda ilk işaretleri vermiş [2002] ve 1971-2001 arasında bu alanda etkin olan STK'ların "insani yardım ideolojisi hayalleri ve gerçekleri" konusunu irdelemiştir. Vartouhie Alexanian ise 7 Aralık 1988 depreminden sonraki yıllarda, eski Sovyet Ermenistan'ındaki STK'ların sürekli eylemleri aracılığıyla tematik monografi yolunu benimsemiştir [2002]. Örgüt monografilerinin sayısı henüz sınırlıdır ve yaygınlaşması gerekmektedir bunların. Bu bağlamda Black'in Oxfam'la ilgili olarak yaptığı çalışma [1992], Egan'ın Amerikan CRS'in başlangıç dönemiyle ilgili çalışması [1998] ya da François Mabille'in Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi konusunda yaptığı çalışma [1999] örnek gösterilebilir.

Başka birtakım yapılanmalar için olduğu gibi, STK konusundaki araştırmaların önünde de çeşitli engeller vardır. Bu engeller, doğal olarak örgütlerin amaçları konusunda araştırma yapanlar için farklı özel durumlardan ve de bunların esinlediği ve çok kısa bir süre içinde somut gerçekliklerden kopuk kuramsallaştırmalara tabi olan, az ya da çok fantazmalarla karışık korkulardan kaynaklanır. Bununla birlikte STK'lar, tabii ki bu konudaki deontolojik kurallara saygılı olma koşuluyla araştırma konusu olmaktan çekinmemelidirler. Bunların saygınlıkları sürekli yeni değerlendirmelere tabi tutulsalar da yüksek düzeylerini koruyorlarsa da, özellikle 21. yüzyıl başında, sendikalar ya da kiliseler gibi öteki aracı örgütlenmelerden mutlak biçimde üstünseler, saydam olmamaya çalışmaları her halükârda boş bir çabadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KÜRESELLEŞMİŞ BİR DÜNYANIN YENİDEN OLUŞMASININ AKTÖRLERİ

Enternasyonal sistemin sadece devletler ve devletlerarası aktörlere indirgenemeyeceği düşüncesini dile getirdik. Günümüzde hiçbir uluslararası ilişkiler teorisi, doğal olarak sadece STK'lara indirgenmeyen sivil örgüt aktörlerinin varlığını görmezlikten gelemez. Ama bunun da ötesinde, STK'ların gerçek ağırlığı ve bunların 21. yüzyıla ve küreselleşmiş bir dünyaya uyarlanmış uluslararası bir yapı oluşturma bağlamında rollerinin ne kadar etkin olduğu konusunda düşünceler farklıdır. Çok yanlı bir yapı (STK'ların katılmalarının daha kolay olacağı) yavaş yavaş ama oldukça belirgin biçimde Berlin duvarının yıkılmasıyla ilgili geçiş döneminde ortaya çıkar gibi olurken, bu gelişme Amerikan hiperbüyümesi ve tekyanlılığının güçlü biçimde yeniden devreye girmesiyle yeniden tartışmaya açılmıştır (geçici olarak?).

Elverişli kamuoyları

Kamuoylarının gittikçe artan rolleri dikkate alındığında, bunların, STK'ların dünya sistemine etkisinin kabul edil-

Olumlu sondajlar

Fransa'da gelişmeye yardım konusunda düzenli biçimde yapılan bir kamuoyu yoklaması ("Fransızların uluslararası dayanışmasının barometresi" adlı), STK'ların verdiği güven konusunda bir örnek oluşturmaktadır. Lavialle Kamuoyu Yoklaması Enstitüsü (ISL) tarafından yapılan bir ankete göre "insani yardım örgütleri" BM'den sonra ikinci gelmektedir; ama, AB ve hükümetlerin önünde "çok yoksul ülkelerin gelişmesinden ve onlara yardımdan doğrudan doğruya sorumlu olması gereken belli başlı üç kurum arasında yer alırlar". Bu bağlamda, çok fazla belirgin olmayan bir biçimde acil insani yardım ve gelişmeye yardım söz konusu olsa da sonuç çarpıcıdır [Açlığa Karşı ve Gelişme İçin Katolik Komitesi, 1999]. 2003 Sonbaharında "Dünyada açlıkla mücadele davası karşısında Fransızların tavrı" konusunda gerçekleştirilen başka bir ankete göre ise STK'lar açlıkla mücadelenin farklı aktörlerine duyulan güven açısından BM ve AB'den sonra üçüncü sıradadır [AKGİKK, 2003].

Bunların ardından, daha kapsamlı ve uluslararası boyutlar temelinde gerçekleştirilen iki kamuoyu yoklaması STK'ların sahip oldukları sanılan bu değerleri doğrular ve yoğunlaştırır. Ayrıca her iki yoklamada da Fransızlar dahil edilmemiştir değerlendirme ölçütüne. İki anket de Dünya Ekonomik Forumu, bir başka deyişle Ocak 2003 yıllık toplantısının temel konusunu "güven" meselesi olarak saptayan Davos Forumu tarafından ısmarlanmıştır.

Bir Kanada firması (Environics International) ve Gallup Enstitüsü ağının çeşitli kurumları tarafından gerçekleştirilen birincisinde, altı kıtadan kırk yedi ülke (Avrupa'da Avusturya, İngiltere, Almanya, İsviçre, Polonya ve Rusya ve Eski Kıta dışında Türkiye, İsrail, ABD, Kanada, Japonya, Kamerun ya da Güney Afrika) insanına "Toplumun çıkarları için en etkili biçimde hareket etme bağlamında kurumlara ne kadar güveniyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Gelen cevaplara göre ("çok", "ne çok ne az"lı birçok cevabın ortalaması) STK'ların hemen arkasında Silahlı Kuvvetler yer almaktadır. Parlamentolar son sırada yer almaktadır bu bağlamda. Ordulara çok fazla güvenilmesinin nedeni büyük olasılıkla, "11 Eylül olayı" ve güvenlik sorunlarının ön plana çıktığı ABD, Pakistan, İsrail, Hindistan gibi ülkelerin de değerlendirme ölçütleri olarak alınmasıdır [WEF, 2002].

On beş ülkede (Arjantin, Çin, Güney Kore, Katar, Meksika gibi) yapılan ikinci bir kamuoyu yoklamasında da çeşitli kurumların yöneticilerine duyulan güven değerlendirilmiştir. Bu kez de "STK liderleri" birinci gelmiş, onları BM yöneticileri ve manevi ve dini liderler izlemiştir. Örgütlenme olarak STK'lara güven düzeyinin bazı ülkelerde yöneticilerine duyulan güvenden daha yüksek olması olgusu daha aydınlatıcıdır! Bu bağlamda İngiltere, Hindistan, İtalya ya da Almanya örnek gösterilebilir. Buna karşılık rakamlar Kanada ve ABD'de neredeyse aynıdır [WEF, 2003]. İlgili STK'lar gelişme ve insani yardım, insan hakları ve çevre alanlarında çalışan örgütlerdir.

mesi konusunda verir gibi gözüktükleri destek STK'lar için belirli bir faktör oluşturmaktadır. Gelişmiş, güçlü ve gelişmekte olan devletlerin yurttaşları ya da haklarından yoksun, durumları tehlikeli veya Güneyde ya da Doğuda çatışma ya da doğal afet kurbanları halklar arasında gerçekleştirilen çeşitli anketlerde bu insanlara, sözgelimi gelişmeye yardım, ekoloji veya insan hakları alanında kimlerin söz sahibi olmaları gerektiği sorusu sorulmuştur. Gelen yanıtlar büyük ölçüde STK'ları referans göstermektedir. Öte yandan STK'lara gene çok büyük ölçüde güven duyulmaktadır.

STK'ların bu bağlamda edindiği şöhret doğal olarak çağdaş uluslararası toplumda karmaşık ilişkilerdeki konumlarını da güçlendirmektedir. Böylece en azından başka aktörlerle özellikle uluslararası örgütlerlerle ilişkilerinde en azından kısmi bir kurumsallaşmanın yolu çizilmiştir.

Uluslararası örgütlerle ilişkilerin yavaş yavaş kurumsallaşması

Bir statü verilmesi

Kurumsallaşma önce, STK'ların çeşitli uluslararası örgütlerle işbirliğini yansıtan bir "statü"ye kavuşmalarıyla ortaya çıkar. Başlangıç döneminde statünün amacı, açık seçik bir biçimde karşılıklı ilişkilerini belirli bir çerçeve içine sokmaktı; ancak günümüzde daha çok STK'ların rolünün, uluslararası örgütler tarafından tanınmasının hatta ön plana çıkarılmasının bir fırsatıdır [Willets, 1996]. Bu "danışma statüsü" formülüyle açıklanır. Kaldı ki bu bağlamda çoğul bir ifade kullanmak ve "statüler"den söz etmek gerekir, çünkü statüler farklıdır. Biçimleri söz konusu uluslararası örgütlerin durumuna göre az ya da çok gelişmişlik düzeyindedirler.

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) nezdinde danışma statüsü

Tarihin bakış açısından, çeşitli revizyonlardan sonra BM Ekonomik ve Sosyal Konsey'in (günümüzde sadece BM'nin değil tüm sistemin ekonomik ve sosyal etkinliklerinin tümünün koordinasyonunu sağlamaktadır) daha önce anılan 25 Temmuz 1996 tarihli ve 1996/31 sayılı kararla genel çerçevesini en eksiksiz biçimde tamamlanmış örgüt olarak tanımlanması beklenmedik bir şey değildir kesinlikle. Global olarak üç düzeyde bir eklemlenme görülür bu bağlamda.

Farklılaşma, STK'ların üstlendikleri misyonların özelliklerinde ve Konseyin onlardan isteyeceği çalışmalara katılım düzeyindedir. "Genel danışma" (genellikle "kategori I" denir) denen en eksiksiz statüye göre STK'lar temsilci atayabilirler; Konsey toplantılarında dönemin özelliklerine göre öneriler getirilebilirler, görüşmelere ve BM'nin düzenlediği konferansların hazırlık çalışmalarına katılabilirler. Bu alana normal olarak sadece vekillikleri ve etkinlikleri BM'nin ve çeşitli kollarının belli başlı eylem alanlarıyla örtüşen ve yeterli sayıda üyeleri dünyanın çeşitli bölgelerinde temsil yeteneğine sahip olabilen örgütler talip olabilirler. Günümüzde bu koşullardan yararlanabilen STK'lar arasında DD, ATD Quart-Monde, Care'den söz edilebilir.

"Özel danışma" (ya da "kategori II") denen ikinci statü bir ara statüdür; çünkü, bu statüye sahip STK'lar çeşitli toplantılara özellikle komisyon ve konsey toplantılarına katılabilirler ama söz alamazlar. Bu statüye özel yetkileri olan ve sadece BMESK'nın yetkili olduğu bazı alanlarda etkin olan örgütler talip olabilirler. HI, STD, UAÖ bu statüye sahip olmuşlardır.

Nihayet "Liste" ("Kategori III" ya da "Roster" diye de bilinir) denen statü sadece STK'lara ilgili kurumun programları ve kararları hakkında bilgi verme angajmanı sağlayan bir statüdür. Bununla birlikte hükümetlerarası aktör STK'lara danışma hakkına sahiptir ama sadece istediği zaman...Bu bağlamda uluslararası örgütlerin çalışmalarına yararlı katkılarda bulunan örgütlerden söz edilebilir. Uluslararası Acil Eylem (Action d'urgence internationale] [AUI] ve Amis de la Terre de (Dünyanın Dostları) bu grupta yer alırlar. Ayrıca başka bir özel kurum ya da MBESK dışında bir BM örgütü organı nezdinde danışma tipi bir statüye sahip olan STK'lar da, otomatik olarak Liste'de yer alırlar. Dolayısıyla Liste'nin üçte ikisi MBESK mekanizmaları dışındaki mekanizmalara göre tanınan STK'lardan oluşur [UİYK, 2002].

21. yüzyıl başında iki binden biraz fazla STK kendilerine teknik uzman, danışman ya da BM danışmanı niteliği veren şu ya da bu danışma statüsünden yararlanır. Oldukça yüksek olan bu sayı, doğrudan doğruya 1996'da başlayan ve belirgin özelliği tartışılmaz bir açık düşünce olan bir reformun ürünüdür. Bu reform sonuç olarak, BM sisteminin STK'ların güçlü bir biçimde yükselişine karşı getirmeye çalıştığı cevabın bir ifadesi ve dolayısıyla bundan böyle kaçınılmaz olan belirgin özelliklerinin tanınmasıydı. 1975 yılında aynı amaçla NGLS (BM Sivil Toplum İrtibat Servisi) kurulmuştu. Bu örgütün amacı STK'lar ve BM sistemi arasında, özellikle gelişme, insani yardım, insan hakları ve çevre konusunda diyalog ve işbirliğini geliştirmektir. STK'lar nezdinde enformasyonun yayılmasında önemli bir rol oynar, Güney STK'larına BM toplantılarına katılabilmelerini sağlamak amacıyla finansal destek sağlayabilmektedir ve sonuçta önemli bir veri tabanı geliştirmiştir. Repertuvarında altı bini aşkın örgüt yer almaktadır.

BM ve çeşitli kolları dışında Avrupa Konseyi gibi yerel örgütler de benzer mekanizmalara göre çalışan danışma yöntemleri uygulaması içindedirler. Uluslararası Panavrupa Örgütü'nün statüsü ise, başlangıçta bu bağlamda hiçbir özel karar öngörmüyordu: Berlin duvarının yıkılmasından sonra Bakanlar Komitesi bu alanda siyasal sorumluluğu üstlenir ve bu kurum da sadece Şartın 71. maddesinden esinlenmiştir. 18 Ekim 1993 tarihli karara (93, 38) göre statü "Avrupa Konseyi'nin yetkisi içinde olan sorunlarla ilgilendiğini" kanıtlayan STK'lara verilebilecektir ancak.

Başka modaliteler

Yeni bir uluslararası örgütün kuruluşunda yer alan devletler arasındaki görüşmeler sırasında örgüt bağlamında bir danışma şekli öngörmek, geleceğin üyelerine, her halükâr-

da bunların çoğunluğuna empoze edilmiş gibi gözükmektedir. 1995'te Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluşunu öngören anlaşmanın V.2 maddesi bu bağlamda çarpıcı bir örnektir. Bu alanda ilk uygulama 1998 yılı sonunda gerçekleşmiştir. Böylece yüz beş STK (aday olan 159 örgüt arasında) Singapur'da yapılan devletlerarası konferansın toplantılarına tam yetkiyle katılmaya hak kazanmışlardır. O dönemde bu örgütler arasında Greenpeace International ve MSF International de vardı... Bununla birlikte ertesi yıl, özellikle uluslararası örgütü hedef alan "liberal küreselleşme" ye karşı hareket, çok sayıda STK içinde bu hareketle işbirliği ilke ve ilişkilerini tekrar gündeme getirmiştir.

Bazı başka formüllerin de altlarının çizilmesi gerekmektedir. Sözgelimi genel sekreterliğe bağlı OCHA (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs) tarafından geliştirilen formül. Bu örgüt, başını çektiği bir yapılanmaya Uluslararası Örgütler Sürekli Komitesi'ni (CPI), bu yapılanma içinde çeşitli BM kurumlarının yanında çalışan önemli STK örgütlerini dahil etmiştir. Bu bağlamda InterAction dışında ICVA (Uluslararası Gönüllü Kuruluşlar Konseyi) ve SCHR (İnsani Yardım Yönetim Komitesi) söz konusudur. STK'ların CDH (BM İnsan Hakları Komisyonu) toplantılarına katılması konusuna ise daha önce değinmiştik.

Uluslararası finans kurumları da kendi uygulama yöntemlerini geliştirmiştir. Dünya Bankası, özellikle yirmi yıldır STK'larla danışma toplantılarını yoğunlaştırmıştır [Nelson, 1995]. Bu toplantılar büyük ölçüde 1982 yılından 2001 yılı sonuna kadar, daha sonra NGO/World Bank Committee adını alan NGO Working Group (Banka/STK çalışma grubu) adı altında gerçekleştirilmiştir. Ortaklık 2002 yılından bu yana daha da gelişmiştir. Bundan böyle eşit ölçüde temsile dayanan Joint Facilitation Committee etkin olmaya başlamıştır. Bununla birlikte günümüzde,

STK'lar bu bağlamda sendikalar, kiliseler gibi öteki aktörlerin yanında yer alırlar...Öte yandan bu yeni kurumun sekretaryasının güvencesini sağlayan Banka değil bir Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşu'dur (ONGI) [Civicus].

Bu çok gelişmiş tablo iki ayrı açıdan derinlemesine incelenmelidir. Bu farklı işbirliği yöntemlerine, herşeyden önce uygulama bağlamında çok önemli ölçüde bir biçimcilik egemendir ki, bu durum BM'ye özgü bürokrasinin belirgin özelliğidir. Ayrıca bunlar temelde, ilgili uluslararası örgütlerin "parlamenter" diyebileceğimiz etkinlikleriyle bağlantılıdır. Bir başka deyişle komisyonların ya da komitelerin, uzmanların hazırlık ya da karar toplantıları aracılığıyla açıklanan etkinlikleriyle...Burada hiç kuşkusuz, hedeflenen amaçlara göre bu toplantılarda üretilen gerçek sonuçla ilgili sorun açık kalsa da bunların çalışmalarının ihmal edilmeyecek bir yönü söz konusudur. Bununla birlikte, gayri resmi biçimde, dosyaları takip etmeyi kendileri üstlenmiş olan uluslararası görevlilerle ilişkilerin sağladığı bağlantılar aracılığıyla da olsa, belli sayıda STK yarar sağlar bu durumdan.

Gene de bu kurumsal mekanizma uluslararası örgütler/STK işbirliği yelpazesini ortadan kaldırmaktan uzaktır; çünkü sürekli, üçlü bir eleştiri karşısındadır. Her şeyden önce sivil toplum ortamının kendisi içinde güçlü örgütler, uzun süre, açık seçik biçimde ilgisiz kalmıştır bu olguya: Bu bağlamda, daha sonra bu hareket tersine dönmüş olsa da 1990'lı yılların başına kadar, gelişme ve insani yardım alanında çalışan Fransız STK'larının tümü örnek gösterilebilir. Kaldı ki ilkeleri, yüzyılın dönemecinden beri, bu kez DTÖ ya da uluslararası finans kurumları gibi bazı uluslararası örgütler örnek alınarak yeniden tartışmaya açılmıştır. Üstüne üstlük sistemin sınırlamaları ve engellemeleri de güçlü bir tatminsizlik duygusunu beslerler. Oysa, aynı zamanda, sayıları git gide artan devletlerde aday örgüt enflasyonu, sahte

STK'ların artması, bunların bazılarının dogmatikliği ya da radikalliği, meşruiyetlerinin sorgulanması danışma statüsünün yeniden tartışmaya açılması eğilimlerini doğrulamaktadır.

Artık, uluslararası ajandada bir 1996 "reform reformu" yer almaktadır. Böylece, bazı ülkelerin (en başta Çin) tavırları ve etkinlikleri kendilerinin uluslararası ilişkiler anlayışıyla uyuşmayan STK'ları yok saymaları sonucunu doğurmuştur. Yani daha somut olarak ifade edilirse, sözgelimi, devletlerin egemenlik alanında ortaya çıkabilen istismarları, suistimalleri vb. ifşa eden örgütlerin BM çatısı altında söz almalarını engellemek hedef alınmıştır. Bu açıdan BM İnsan Hakları Komisyonu en çok gündemde kalan kuruluştur. 2002 ve 2003 toplantılarının bilançosu STK'lar tarafından çok dramatik bulunmuştur. STK'lar, diplomatik oyunlarla ve bazı üye devletler arasında her türlü mahkûmiyeti engellemeye yönelik koşullara uygun düzenlemeler sonucunda git gide marjinalleştikleri görüşündedirler (18 Nisan 2003 tarihli *Libération;* 27 Nisan 2003 tarihli *Le Monde*). Temmuz 2003'te Sınır Tanımayan Gazeteciler'in danışma statüsünün bir yıllığına askıya alınması bu açıdan özellikle kötü bir işarettir. BMİHK, Küba'nın şikâyeti üzerine, çoğunlukla aldığı kararla söz konusu STK'nın, aynı yılın Mart ayında bir toplantının açılışı sırasında pankart açarak ve el ilanları dağıtarak mevzuatlara "saygısız" davrandığı ve suç işlemiş olduğu kanaatine varmıştır (26 Temmuz 2003 tarihli *Le Monde*)...

Birleşmiş Milletler, kendisi inisiyatif almaktadır ve yeni formüller arayışı içindedir. Sözgelimi bugünkü genel sekreter Kofi Annan *Global Compact*' ın yaratıcısıdır: Temmuz 2000'de ortaya atılan ve dünya örgütü, STK'lar, sendikalar ve şirketler arasındaki işbirliğini desteklemeye yönelik dünya çapındaki pakt. STK'lar açısından bilanço büyük ölçüde karışıktır: Ve bu durumdan da en fazla yararlananlar büyük olasılıkla çokuluslu şirketlerdir.

Yeni kurumsallaşma biçimleri

STK'ların uluslararası yaşama git gide daha fazla karışmalarında, uluslararası konuların ele alındığı büyük konferanslara (1992'de Rio'da ve 2002'de Johannesburg'da Dünya zirveleri, 1994'te Kahire'de nüfus zirveleri, 1995'te Kopenhag'da sosyal gelişme, aynı yıl Pekin'de kadınlar ve 2001'de Durban'da insan hakları zirvesi...) düzenli biçimde katılmaları da etkili olmaktadır. Devletler, önceleri, kendi çalışmalarından sistematik bir biçimde eksik olmayan "STK forumları"nın (yaygın tabirle), folklorik ve sempatik özellikler taşıdıklarını düşünmüşlerse de, bu düşüncelerini kısa sürede değiştirmişlerdir. Gerçekten de bu paralel toplantılar bir yandan genellikle medyaların ilgisinden yararlanmıştır (tüm üyelerin katıldıkları toplantılardan daha çok): öte yandan da bu toplantılar yavaş yavaş "karşı zirveler"e dönüşerek, "resmen", tartışmalı projelere karşı çoğu zaman daha yaratıcı ve yenilikçi sunum ve alternatif proje tartışma alanları geliştirmişlerdir. Hatta bunların getirdiği bazı çözümlerin, devlet temsilcileri tarafından tamamen ya da kısmen taklit edildikleri de olmuştur.

Burada da durum karışıktır. Genellikle organizatör ülke ve uluslararası örgüt, söz konusu forumlar için STK'lara yer ayarlar ve yapısal harcamaları (seyahat, konaklama, stand) kısmen ya da tamamen üstlenir. Ama öte yandan da fiziki olarak (1993 yılındaki Viyana insan hakları konferansı dışında) STK'lar bu konferansların dışında bırakılmışlardır (Pekin'de olduğu gibi).

Öte yandan bazı konular söz konusu olduğunda, uluslararası mekanizmalar açıkça STK'ların katılımlarını öngörürler. Sözgelimi, taraf devletlerin antipersonel mayınların kaldırılması yönündeki angajmanlarıyla ilgili Ottawa konvansiyonuna uymalarının sağlanmasıyla ilgili çalışma sürecine

katılmışlardır. Aynı şekilde 1973'te imzalanan ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bitkilerin ve hayvanların korunmasına yönelik tehdit altındaki türlerin uluslararası ticaretiyle ilgili konvansiyon çalışmalarında da yer almışlardır. İmzacı devletler iki yılda bir taraflar olarak konferanslarda bir araya gelirler. Ve bu konferanslara STK'ların da katılma hakkı vardır. Bu hak, uzman komitelerinin çalışma koşullarının düzenlenmesini ve çalışma belgelerinin hazırlanmasını da kapsayabilir. 1997'de de Harare'da yüz kadar STK, 127 devlet ve profesyonel örgüt temsilcileriyle birlikte çalışmıştır [Constantin, 2000].

Ayrıca resmen davet edilmeyen ve dolayısıyla akredite olmayan birçok STK, çeşitli uluslararası toplantılara "kendi kendilerini davet ederler" ve bu toplantılarda yoğun bir "koridor diplomasisi" uygularlar; görüşlerini kabul ettirebilmek için bütün kanallardan yararlanırlar, çoğu zaman da sözgelimi iklimle ilgili Kyoto protokolünün hayata geçirilmesiyle ilgili olarak düzenlenen Kasım 2000 Lahey müzakerelerinde görüldüğü gibi, olumlu bir sonuç elde ederler bu faaliyetlerinden dolayı. ABD'yle *a minima* bir anlaşmanın başarılı olamaması çok büyük ölçüde başta Greenpeace olmak üzere STK'larla uzlaşmama konusunda aceleci davranan Avrupa ülkelerinin tavır değişikliğine bağlanmıştır [Ravignan, 2003].

Uluslararası örgütlerle işbirliği ve rekabet

Operasyonel ortaklıklar

Tüm bu formüller, çeşitlilikleri içinde ilgili STK'ların öneri getirme, ifşa etme, baskı yapma etkinlikleri içinde yer alabilirler. Ancak daha az görünür olmakla birlikte başka işbirlikleri de söz konusudur. Hatta bunların, finansal ve

operasyonel düzlemde yer almaları dolayısıyla, çok daha yüksek bir yoğunluk düzeyine ulaştıkları söylenebilir. Kaldı ki iki etkinlik alanı çoğu zaman birbirlerine bağlıdır. Çok sayıda STK için çeşitli uluslararası örgütler sadece çok önemli finansörler olmakla kalmamışlar (saptanmıştır bu durum), aynı zamanda ayrıcalıklı çalışma partnerleri de olmuşlardır. Söz konusu STK'lar, bu uluslararası örgütler için hem öncelikli operatörler hem de kamuoyları nezdinde yararlı aracılardır.

Tipik bir operasyonel işbirliği sektörü, insani yardım örgütleri tarafından sığınmacılar ve yerlerinden edilmiş insanlar için gerçekleştirilen bir işbirliğidir. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ve söz konusu insanlar nezdinde etkili olan çeşitli örgütler uzun zamandan beri karmaşık bir işbirliği içindedirler. STK'larla ilişkiler bağlamında istikrarlı bir çerçeve oluşturabilmek amacıyla en fazla yenilik yapan kurum da, büyük olasılıkla BM'dir. Bunun nedeni belki de bu örgütün, çalışma alanlarında, misyonunu daha etkili bir biçimde yerine getirebilmesi için çok sayıda aktörle sürekli bir işbirliği içinde olmasıdır. Oysa BMMYK bağlamında, bu örgüt öncelikli olarak hatta temel olarak "koruma" (sığınmacıların saptanması, haklarının korunması, ülkelerine dönüşleri ya da kendilerini kabul edecek ülkelere gönderilmeleri...) adı verilen etkinliklerle ilgilidir; sığınmacılarla ilgili 1951 Konvansiyonu'na göre temel misyonu budur. Dolayısıyla (özellikle kriz durumlarında) genellikle organizasyon ve kamp yönetimi, lojistik, sağlık, eğitim, insani yardım etkinliklerini STK'lara havale eder.

Bu örgütlerin işbirlikleri son yıllarda çarpıcı boyutlar kazanmıştır; çünkü yaklaşık beş yüz STK [BMMYK, 2000] günümüzde şu ya da bu biçimde Yüksek Komiserlik'le çalışmaktadırlar. Bu durum 20. yüzyılın son onyılında başlayan bir sürecin sonucudur; bu dönemde gerçekleşen yoğun

bir düşünce ve tartışma etkinliği Haziran 1993'te Oslo'da, 83 ülkeden 182 STK'nın katıldığı bir dünya konferansı organizasyonun (BMMYK/STK) yapılmasını sağlamıştır. Bu konferansta Parinac programı kabul edilmiştir. O zamandan beri bu programın uygulanmasına sürekli yeni düzenlemeler getirilmektedir. Bununla birlikte bu ilişkiler ideal bir düzeyde değildir; sık sık tartışmalar yaşanır ve ilişkilerde gerileme işaretleri daha sık görülmeye başlamıştır.

Gerilimlerin artması

Bu işbirlikleri ve birbirlerini tamamlayıcı etkinlikler, aslında aceleye getirilmiş yorumlar yapılması noktasına götürmemelidir. Yakınlaşma söylemleri ve uygulamaları, gerçek anlaşmazlıklar ve çatışmalarla birliktedir [Laroche, 2000]. Sözgelimi uluslarararası örgütler ve STK'lar çalışma alanlarında işbirliği içinde oldukları gibi çatışma halinde de olabilmektedirler [Weiss ve Gordenker, 1996]. Uluslararası örgütler önemli olanaklara sahiptirler; ancak günümüzde STK'lar da (daha önce söylediğimiz gibi) büyük ve önemli etkinlikleri kendi başlarına götürebilecek kapasiteye sahiptirler. Birçok alanda, ihtiyaç içindeki insanlara daha etkili yardımlar ulaştırabilme bağlamında (sözgelimi tekyanlı devlet yardımı), hükümetlerarası aktörlerin programlarından daha fazla etkili olabilmektedirler. Bu örgütler ayrıca potansiyel olarak siyasetin ağırlığını çok fazla doğrudan hissetmezler; oysa siyaset, üye devletler aracılığıyla uluslararası örgütler üstünde etkisini her an hissettirir. Tabii ki böyle bir değerlendirme kökensel özelliklere, misyona, boyutlara, finansman biçimlerine, her STK'nın stratejisine göre gözden geçirilebilir.

Ne var ki rekabet, örtülü biçimler altında gerçekleşebildiği gibi çok doğrudan da olabilir. Sözgelimi Dünya Sağlık Teşkilatı'nın 20. yüzyılın son iki onyılı boyunca uğradığı ba-

şarısızlıklar sonucunda sağlığa bağlı bazı konularda STK'lar, halklar ama aynı zamanda da devletler tarafından çok güçlü etkinliklerle donanmış ve uluslararası örgütlere oranla tartışmasız çok daha iyi sonuçlara ulaşan örgütler olarak kabul edilmişlerdir. En azından uluslararası örgütler bir *aggiornamento* süreci başlatarak ders çıkarmışlardır bu olgudan. ONUSIDA'nın kuruluşu ve özerk çalışma biçimi, elde edilen doğrudan sonuçlardır bu bağlamda. Ama Güney halklarının AIDS'e karşı antiretroviral tedavilerden yararlanmaları konusunda STD önce, uzun bir süre Dünya Sağlık Teşkilatı'nın öncülüğünü yaptığı "kesin önlem" siyasetini tartışmaya açmıştır. İlaç fiyatlarının örgütlü ve aşamalı olarak düşürülmesi amacıyla, uluslararası ilaç firmalarıyla bir anlaşmaya varılabilmesi konusundaki başlangıç stratejisini açıkça eleştirmiştir. Bu örgütün karşısına (öteki STK'larla birlikte) kendi önerilerini çıkarmış, Güney bölgelerinde üretilen ucuz ilaçlardan yararlanma yöntemiyle yoğun *lobi faaliyetlerini* ve kamu oylarını harekete geçirme etkinliklerini birleştirmiştir.

İnsan hakları konusunda STK UAÖ, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ya da HRW'nin etkisi, hem hak tecavüzüne uğramış kurbanlar hem kamuoyları ve hem de devletler nezdinde tartışma götürmez biçimde BM'in etkisinden fazladır. Ayrıca etkinlik bağlamında bunların çok yüksek bir başarı düzeyine ulaştıklarını ve son yıllarda bu bağlamda sağlanan gelişmelerin büyük ölçüde onların eseri olduğunu söylemek de mantıklıdır. 1993'te Viyana konferansı sırasında büyük mücadelelerden sonra bir İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin kurulması bile (büyük ölçüde STK'ların yoğun ve kalıcı baskısıyla) BM'nin saygınlığını geri getirememiştir. Kimi zaman çok ünlü de olsa tüzel kişilerinin sürekli karşı karşıya kaldıkları zorluklar bu bağlamda çarpıcı bir örnek oluşturur. Eski İrlanda cumhuriyeti

devlet başkanı bile 2001 yılında bu işin kendisini çok yorduğunu söylemiş ve dört yıllık görev süresinden sonra ikinci kez görev almayı reddetmiş ve ancak bir yıllık bir uzatmayı kabul etmiştir. Hatta "BM sisteminin zorlayıcılıkları dışında daha yararlı olabileceğini" ifade etmiştir [Buhrer ve Levenson, 2003, s. 59]...

Çevre alanında da, uzman STK'lar genellikle ekosistemlerin korunmasında hükümetlerarası kuruluşlardan çok daha başarılıdırlar. Uluslararası kuruluşları kalıcı gelişme, OGM'ler (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar), iklimin ısınması, farklı yaşam alanları gibi konulara ilk kez yönlendiren STK' lardır.

Yinelenen krizler

Dolayısıyla uluslararası eylem aynı zamanda da çok güçlü bir karşıtlıktır. Bu bağlamda bir yığın fırtınalı ilişki yaşanmıştır. 1995'te Büyük Göller krizi ve uzantıları başlatmıştır söz konusu krizleri. BMMYK ve STD-F arasında çok şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Bu konuda STK'ların temel eleştirisi BMMYK'nin yetki ilkeleri ve eylemleri arasındaki uyuşmazlık ve gündelik birlikte çalışma zorlukları (STD, uluslararası örgütleri haber saklamakla itham ediyordu) üstünde yoğunlaşıyordu. 1997'de, bir kriz durumunda yeni bir danışma mekanizması başlatmak amacıyla, çok yüksek düzeyde bir toplantı düzenlemek gerekli oldu [*Messages*, 1997, s. 4].

Ancak daha sonra başka alanlarda yeni tartışmalar çıkmıştır. Sözgelimi 2000 yılında, Sierra Leone sınırında, Gine-Konakry'de STK'lar ve BMMYK arasında büyük bir anlaşmazlık başgöstermiştir. STK'lar BMMYK'nin sığınmacılara karşı tavrını açıkça eleştirmiştir. Bununla birlikte özellikle 2002 İlkbaharında Batı Afrika'da kamplara sığınmış kadın ve genç kızların cinsel tacizlere uğramış olabilecekleri ihtimali, kalıcı bir güven bunalımı yaratmıştır. Orada çalışmakta olan

çok sayıda STK, sığınmacı durumuna düşen ve yerlerinden edilen insanların gündelik yaşamlarının maalesef çok acı gerçeklerini yansıtmakla birlikte, medyaların yansıttığı kadar vahim olmayan ayrıca kendi üyelerini çok az, hatta hiç ilgilendirmeyen bir durumun günah keçileri gibi görüldüklerinden dolayı çok büyük bir rahatsızlık duydular. BM, sivil ve askeri olarak çok daha açık seçik biçimde ilgiliydi bu olaylarla. Oysa BMMYK onlarda (haklı ya da haksız) olguların saptanması konusunda ortak nesnel bir araştırmaya katılmayı reddetme ve gerektiğinde her türlü sapmayı engellemeye yönelik önlemler alınması (uygulanmakta olanlara ek niteliğinde) konusunda ortak bir düşünceyi kabul etmek istememiş olma izlenimi uyandırmıştır. Bu örgüt onlara göre, özellikle medyadan pay kapma kaygılarıyla sorumluklarını kendilerinin üstüne yıkmaya çalışmıştır [Bradol, 2002].

Ayrıca Afganistan'da 1997-2001 arasında, Taliban rejimi hüküm sürerken de BM ve STK ilişkilerine gene aynı derecede ve sürekli biçimde çatışmalar egemen olmuştur. STK'lara çok kötü davranılmıştır bu dönemde ve BM ve İslamcı iktidar arasında o dönemde kendisi tarafından denetlenen bölgelerde insani yardım organizasyonu ve koşullarıyla ilgili olarak yapılan doğrudan bir anlaşma (*memorandum of understanding* ya da MOU adıyla bilinen) sonucu BM bu örgüte bir tür vasilik ve titiz bir denetim işlevi yüklemek istemiştir...

STK ve demokratik bir dünya yönetimi inşası

Her düzeyde STK'nın "liberal küreselleşme" eleştirilerine katılması bu örgütün uluslararası ilişkilerde bugünkü ve gelecekteki yerinin değerlendirilmesi bağlamında bir dönüm noktasını mı oluşturur? Bu bulanık küreselleşme karşıtlığına katılım, Kasım 1999'da, Seattle'da Dünya Ticaret

Örgütü toplantısına hazırlık döneminde somutlaşmaya başlamıştır. Ve o zamandan beri de yoğunlaşma göstermiştir. Sendikalar gibi çok sayıda STK'nın, sözgelimi Attac'ın (bir halk eğitim derneği kimliği içinde gözüken ama STK'larla yakınlık içinde olduğunu belirten [Attac, 2002, s. 31]) yan siyasal kuruluşların yanında yer almaları, hiç de iyi değerlendirilemeyen sonuçlar getirmektedir. Bununla birlikte bu eğilim etkili de olacaktır: Özellikle de STK'ların dünya meseleleri konusunda talip oldukları rolü algılamaları ve bu meselelere dışarıdan bakmaları açısından.

Bazı örgütler (UİHF'den DD'ye, Greenpeace'ten AKGİKK ya da Oxfam'a kadar) bir yandan eylemsel olsun olmasın her zamanki etkinliklerini sürdürürlerken, bir yandan da küreselleşmeye alternatif yolların geliştirilmesi çalışmalarında daha fazla etkinleşerek eski devletlere karşı sivil hareket geleneğiyle birlikte hareket ederler bir şekilde. Bir Doğu/Batı (ve bununla birlikte Kuzey/Güney) eksenli dünyadan küresel bir dünyaya hızlı geçiş, angajman ve eylem ölçütlerini belirsizleştirmektedir. Sadece küreselleşmedeki sapmalara karşı mücadele değil, bazı dernekler için çevre, uluslararası hukuk, toplum, sağlık, kültür, Afrika pamuğunun Avrupa ve Kuzey Amerika pazarlarına girmesi, Güney halklarının (özellikle de en marjinal grupların) çıkarları ve Kuzeyli tüketicilerin etik sorunlarının da dikkate alındığı yeni bir dünya ekonomisi düzenlenmesinin yeni biçimlerinin bulunması söz konusudur artık. Tek kelimeyle, Coordination SUD başkanı Henri Rouillé d'Orfeuil'ün ifadesiyle bir "demokratik dünya yönetimi"inşasına tam anlamıyla katılım söz konusudur.

Bu küreselleşme karşıtlığından doğan toplum ve yurttaş hareketinin yoğunlaşması sadece Kuzey STK'larını değil tüm STK'ları *gerçekten* sarsar. Çalışma biçimleri, önerdikleri yardım ve destek biçimi, tanıklık ve ifşa etkinlikleri bağ-

lamında tavır ve tutumları ve işlevlerinin daha köklü bir biçimde tartışmaya açılabilmesi söz konusudur.

Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri mi?

Ancak sonuç olarak STK'ların varlığının göz ardı edilmesi mümkün değilse bile, belirgin özelliği düzenden çok kaos olan bugünkü ulusal sistem içindeki gerçek rolleri nasıl değerlendirilecektir? Ve bu rol, bu sistemin etkin olabilmesi için Westfalen sonrası muhtemel çerçeve içinde belirleyici olabilecek midir?

Bu kuruluşların gerçek etkileri konusunda Cohen kuşkuludur. Sözgelimi ona göre, Antipersonel Mayınların Yasaklanması Konvansiyonu (kabul edilmesi ve hayata geçirilmesi büyük başarılarından biri gibi görülür) vesilesiyle uluslararası müzekerelerde bunların müdahale olanaklarının öncesine göre kesinlikle daha fazla olduğu bir gerçektir. Ama ona göre müdahalelerinin sınırı, bu sınırın sadece söz konusu soruna inanmış ya da bu sorunla ilgili olarak kaybedecek bir şeyleri olmayan devletler üstünde etkili olmasına bağlıdır. Buna karşılık egemenliğin en uzlaşmaz tarafıyla ilgili sorunlar konusunda, devletlerin kendilerine bırakmak istedikleri güçten başka bir bir güçleri yoktur ellerinde [Cohen, 2003 a]. Brunel, özellikle insani yardım alanında çalışan STK'lar konusunda daha katı bir tavır içindedir ve bunların sayıları ve güçleri arasında bir çelişki olduğunu iddia eder ve gene ona göre "bu kuruluşlar suç eylemlerine kurban giden insanları koruyabilmek için çok fazla etkili olamamışlardır" [Brunel, 2001 b, s. 107].

Thierry Garcin insan hakları alanında çalışan STK'lar bağlamında bu analizi az ya çok paylaşır. Ona göre bu örgütlerin çalışmaları bundan böyle "ulusların yaşamında" pek etkili olmayacaktır ve özellikle "çağdaş uluslararası iliş-

kiler bu çalışmalara bağlı değildir artık" [2002, s. 105]. Badie ve Fardeau ise [2003] daha ayrıntılı yorumlar yaparlar bu bağlamda. Onlara göre devletler asla güç oyununu ellerinden bırakmayacaklardır; ama güç, artık temel unsurlarından birini STK'ların oluşturduğu "uluslararası kamusal uzam"ın gözetimindedir. Çünkü STK'lar yavaş yavaş devleti yeniden devreye sokan bir denge noktası arayışı içinde, sistemli bir biçimde devlet dışı hatta devlet karşıtı tavırlarından vazgeçeceklerdir büyük olasılıkla.

STK aktörünün meşruiyeti üstüne sorgulamalar yoğunlaştıkça, tartışmalar da yoğunlaşacaktır bu bağlamda.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Söz Konusu Aktörler

Çağdaş dünyada "STK"ların sahip oldukları aşırı saygınlığın bir arka yüzü de vardır: günümüzde bu örgütlerin meşruiyetleri tartışılmaktadır. Kimileri sınırları pek belli olmayan bu bütünün hiçbir biçimde yapılanmış ve örgütlenmiş haliyle devletsel ya da devletlerarası yapılarla rekabet edebilecek bir "uluslararası sivil toplum"un öncüllerini oluşturamayacağını öngörerek (kanıtlamadan) bu sorundan soyutlamaya çalışırlar kendilerini. "Sivil toplum" kavramının belirsizliği karşısında daha temkinli olan kimileri ise, sivil toplum aracılığıyla gelişmekte olan bir dünya kamuoyunun söz almakta olduğu düşüncesindedirler ya da bu örgütleri, devletlere ve uluslararası girişimlere karşı duran bir tür "dünya çapında üçüncü devlet"in temsilcileri olarak görürler.

Öte yandan daha önce değindiğimiz "sivil" kavramının esnekliğinin doğurduğu zorluklar da gizlenememektedir artık. Dolayısıyla bir iç otokontrol mekanizmalarının ya da dış düzenleme mekanizmalarının hayata geçmesi git gide zorlaşmaktadır.

Meşruiyet ve temsil kabiliyeti

Siyasal elitler, medyalar ve araştırmacılar bu soruların etkisi altında kalmaya başlamışlardır. Sözgelimi yeni yüzyılın başında, dönemin Fransa dışişleri bakanı Hubert Védrine'den sonra Belçikalı meslektaşı, ülkesinde "ahlaki diplomasi"nin örneği gösterilen [Rosoux, 2002] Louis Michel bunları sorumsuzlukla, saydam olmamakla, temsil kabiliyetinden yoksun olmakla, vicdanın rahat olma tekelini kendilerinde bulundurmaya kalkışmakla ve gayri meşru olmakla suçluyordu... (18 Nisan 2001 tarihli *Le Monde*). Eski bir Fransız başbakanı tarafından şu şekilde kuramsallaştırılıyordu bu konu: "Sivil toplum örgütlerinin, özellikle gücünü genel oydan aldığında egemenliğin verdiği bir meşruiyet ve kapasiteyle etkin olabilmesi söz konu değildir. Dolayısıyla devletlerin rolü belirleyicidir çünkü siyasal tercihler önce devletin bağrında gelişirler" (Lionel Jospin, 18 Nisan 2001 tarihli *Le Monde* içinde).

Çok medyatik bir denemeci ise STK'ları açıkça illegal ilan ediyordu; çünkü ona göre bu örgütler saydam değildi [Minc, 2002]. *Monde diplomatique*' in yöneticilerinden biri de bu konuyla ilgili endişesini şu şekilde dile getiriyordu: "Demokratik oylamanın dünya çapındaki sivil toplum örgütlerinin iç işleyişlerine hiç etkileri yoktur (Greenpeace, AI, WWF...) [Ekim 1997].

Daha bilimsel olarak da, Serge Cordellier'ye göre [2002] ""toplum"un ya da "insanlık"ın çıkarı adına hareket ettiğine içtenlikle inanma olgusu", "gelişme"ye ya da "demokrasi"ye katkıda bulunduğundan emin olmak...bunlar meşruiyet için yeterli değildir: kim adına, hangi çıkarlar adına, hangi proje adına hareket ediliyor?"

Dolayısıyla bu meşruiyet sorununun yeniden gözden geçirilmesi gerekir; çünkü çok açık biçimde, çok sayıda

STK'nın kazanmış olduğu yer ve ağırlık, bu sorunun artık gizlenmesine yer bırakmamaktadır; çünkü bu sorun; şimdiye kadar çoğu zaman STK'larla gündeme gelmiştir ve işte bu örgütlerin bu durumlarına rağmen ya da bu durumları nedeniyle yeniden gözden geçirilmesi gerekir sorunun...

Hiç kuşkusuz ve doğal olarak özgür ve demokratik seçimlerle işbaşına gelen bir hükümetin iç ve dış icraatlarda bulunma meşruiyeti tartışılamaz. Birçok STK'nın özellikle bu hataya düşmekten kaçınmaları gerekir. Ve bu örgütler tersine, devletlerin kendi rollerini ve fonksiyonlarını fazlasıyla üstlendiklerini söylüyorlar. Bununla birlikte, bu demek değildir ki bir STK, meşruiyetini bir seçim mevzuatından almamışsa meşruiyetten tamamen yoksun kalacaktır. Bu bağlamda bir STK hangi mekanizmalara göre meşru olacaktır ya da olmayacaktır? Sanılanın tersine bu soruyu yanıtlamak aşılmaz bir engel değildir. Hiç kuşkusuz temelde bir meşruiyet kazanma (görev üstlenme yoluyla) hatta kendini meşrulaştırma süreci söz konusudur bu bağlamda [Lagroye, 2002]. STK bu süreç sonunda bu meşruiyeti sağlayabilecektir. Ya da bunu başaramayacaktır. Ve bu durumda kaybolacaktır.

Jacques Lagroye buna hayata geçirdikleri iletişim siyasetlerini ve "yöneticilerinin starlaştırılması"nı ekliyor [*a,g.y.*, s. 286]. Bununla birlikte medyatik olmayan ve kamuoyunda pek tanınmayan bazı STK'lar da çok güçlü bir meşruiyete sahip gözüküyorlar: Sözgelimi eğitim alanında eylem ve başarıları çok övülen Aide et Action örgütü gibi.

Her halükârda bu farklı meşruiyet faktörlerinin STK ortamı içinde ve dışında henüz çok az başvurulan bir kavramla bağlantılandırılması gerekmektedir: Temsil kabiliyeti kavramı. Bu sorun siyaset adamları tarafından çıkar grupları ve kamusal alandaki yerleri bağlamında yıllardır tartışılmaktadır. UAÖ gibi bir STK'yı ("bir davanın destekçisi" gibi göre-

Bir STK'nın meşruiyetinin oluşmasının referansları

• Sahada çalışan bir STK için meşruiyetini tedrici olarak sağlayacak unsurlar misyonlarının niteliği, etkinliği, başarısı ve uyguladığı yardım programlarıdır. Dış değerlendirme, yardım alanların tatmin duyguları ve değerlendirmeleri, programların yenilenmesi dikkat edilmesi gereken belli başlı kriterler içinde yer alır.

• Bu eylem kapasitelerinin kanıtlanmasından hareketle zamanla, daha belirgin biçimde etkin olduğu çeşitli alanlarda kazanılan uzmanlıklar da örgütün meşruiyetini güçlendirir. Antipersonel mayınlar konusunda UAÖ, ilaç dağıtımı konusunda STD, Afrika pamuğu alanında Oxfam.

• Aynı zamanda *Lobicilik* ve *advocacy* alanında çalışan ya da sadece bu alanlarda çalışan STK'lar için meşruiyet kazanma faktörleri bir proje geliştirme, bu projeyi taşıyabilme, bu bağlamda bireylerin ve sosyal grupların, siyasal partilerin, kurumların, şirketlerin, uluslararası örgütlerin ve de medyaların desteğini kazanmaktır. Bir başka deyişle, ulaşılan sonuçla bir araya gelmiş harekete geçirme kapasitesi.

Bu işlevsel meşruiyeti iki unsur tamamlar ve güçlendirir:

• Toplumda ("sivil" olsun olmasın) kök salma düzeyi: değerlendirilmesi zor da olsa ihmal edilmemesi gerekir bu olgunun. Saygın üyeleri olan bir STK nasıl "illegal" kabul edilebilir? Aynı şekilde güçlü bir militan, sempatizan ağı olan ve/veya yerel bağlantıları olan bir STK nasıl yok kabul edilebilir? Ya da yüzbinlerce hatta milyonlarca bağışçısı olan bir STK nasıl görmezlikten gelinebilir? "Bağış" etkinliği motivasyon düzeylerine ve çok farklı ve çeşitli bağışçıların devreye girmelerine göre karmaşık bir mekanizmaya bağlı olsa da, hatırı sayılır düzeyde bağışçının desteğini özellikle belli bir STK'ya yöneltmesi ve bir başkasına yöneltmemesi, belli bir STK'ya güven duyması ve güven duyduğu bu örgüte çekler göndermesi, bu örgüt adına banka hesapları açması, bunların yanında teşvik ve destek mesajları göndermesi inkâr edilemez bir gerçektir.

Bu Kuzey ve Güney (baskı ya da silahlı çatışma nedeniyle yok olmadığında ya da parçalanmadığında) toplumlarında kök salma olayı birçok alanı kapsayabileceği gibi belirli profesyonel ya da toplumsal alanları da kapsayabilir. Aynı düşüncede hatta farklı düşüncede olan insanları, kartpostallar gönderme, "vicdani mahkûmiyet"lerin kabul edilmesi, farklı ve çeşitli dilekçeler, borçların silinmesi kampanyaları ya da herkesin tedavi olanaklarından yararlanması kampanyaları, G8 ya da uluslararası finans kurumlarının reddedilmesi yoluyla yurttaş hareketi eylemlerine teşvik eder...

• STK'ların rol ve etkisinin hukuken tanınma biçimleri:

a) Çeşitli iç hukuklarda bunu devletler açısından ifade eden mekanizmalar vardır. Sözgelimi Fransa'da da "kamusal yararın tanınması" mekanizması vardır. Bu mekanizma (rejim tarafından gözden geçirilmesi gerekse de) tüm örgüt-

ler için geçerli değildir; ayrıca her koşulda da geçerli değildir. Ama bu hukuksal koşul, bağışçılar için vergi avantajının, ilgili STK'nın bağış toplama kapasitesinin genişlemesinin, şöhretinin artmasının ötesinde, yararlanan örgütü sembolik anlamda ön plana çıkarır. Başka mekanizmalardan da söz edilebilir bu bağlamda: sözgelimi STK'lara toplumsal çıkarların korunması adına tanınan hukuksal müdahale hakkı. Böylelikle ilgili örgütün kesinlikle bu toplumsal çıkarlara hizmet etmesi gerektiği ve bunu başarabildiği kabul edilmiştir. Irkçılığa karşı mücadele, ayrımcılık, seks turizmi, çocukların fahişeliğe özendirilmesi, zorunlu çalıştırma gibi birçok mevzuat için de aynı şeyin geçerli olduğu söylenebilir. Liste düzenli biçimde uzamaktadır.

b) Uluslararası hukukta devletlerin birçok uluslararası anlaşma ve konvansiyonu imzalaması ve onaylaması STK'nın varlığını ve eylemlerini hukuksal olarak da meşru kılar. Bu bağlamda birçok uluslararası enstrüman gerçekten, özellikle STK'lara tanınan rolün basit biçimde anılmasından kimi zaman antipersonel mayınlar konusunda Ottawa konvansiyonu, Cenevre konvansiyonları ve bunların DIH'teki ek protokolleriyle, Uluslararası Ceza Mahkemesi statasüyle ilgili bir uluslararası anlaşmadan kaynaklanan şu ya da bu mekanizmanın hayata geçirilmesinde onlara tanınmış olan haklar gibi çok kesin gelişmelere uzanan maddeler içerir.

---

rek) bu kategoriye dahil eden Braud bu sorunun "hem temel hem de belirsiz olduğunu" söylüyor [2000, s. 308]. Bu konuda bir değerlendirme yapmak için kimileri meşruiyetin oluşturucu unsurlarıyla kesişen üç ölçü getiriyor: Tanınmışlık, harekete geçirebilme yeteneği ve bir de medyalar ya da kamusal güçler tarafından tanınma ki, [*agy.*] bu özellikle sendikal alanda hukuksal öncelik almaya kadar gidebilir.

Dolayısıyla bu düşünce, "sivil toplum" örgütlerince tanınmayan bir kavram değildir. Özellikle tüketicilerin ya da kullanıcıların korunması alanında çalışan örgütlerin çeşitli danışma organlarında öneriler sunmasına yarar. Ama özellikle sosyal alanda, şirket yöneticilerinin ve kamu yönetimlerinin sendikal partnerinin niteliğinin belirlenmesinin temel unsurudur. Hatta Fransa'da 1968'den bu yana bir yasa metnine konu olmuştur. Benzetmenin de sınırları vardır tabii ki. Sendika konusunda geçerli olan ölçütlerin STK dünyasına aynen aktarılması düşünülemez; ama sadece bu tem-

sil kabiliyetinin, aynı zamanda "parçalanmasını ve delinmesini" engelleyebilmek için bu meşruiyete yararlı bir tamamlayıcı hatta onu düzeltici bir unsur olup olmadığı sorgulanabilir [Husson, 1998, s. 549].

Öte yandan bu meşruiyet sorunsalını, katılımcı demokrasinin farklı biçimlerinin temsili demokrasisinin (belirgin özelliği seçim olan) yanında olmasını sağlamaya çalışmak da gerekmiyor mu? Bu bağlamda STK'lar özellikle güvenli bir dönüşüm sağlayabilirler. Pierre Jacquet'nin belirttiği gibi [2002] demokratikleşme sürecinin bu iki modalitesinin, sonuç olarak mutlaka iki karşıtlık gibi yaşanması gerekmemektedir; tersine bunların karşılıklı olarak birbirlerini zenginleştirmesi, derinleştirmesi gerekir.

Öte yandan bazı STK'lar kendi demokratik işleyişleri konusunda pek etkili olamadıkları, sözgelimi kendi yöneticilerinin görev süreleri konusunda belirli bir kalıcılık sağlayamadıkları konusunda eleştirilir. Sürekli seçimle iktidara gelen, daha sonra 2003 sonbaharında şiddetli sokak gösterileri sonucu devrilen eski bir Latin Amerika devlet başkanı çok yakınmıştır bu durumdan. İktidardan düşürülmesinde yerel STK'lar çok önemli bir rol oynadığından, bu başkan, yirmi beş yıllık siyasal yaşamında üç kez demokratik yollarla seçilmiş olduğunu, oysa ülkesindeki sürekli insan hakları meclis başkanının aynı görevi gene yirmi beş yıldır hiç seçime girmeden sürdürdüğünü söylemiştir (13 Ocak 2004 tarihli *Le Monde*).

Nihayet bu meşruiyet mutlak değildir. Sunmuş olduğumuz referanslara denk düşse de meşruiyet çatışmaları başgösterebilir. Sözgelimi bazı hükümetler ve Güney STK'ları CITES'e (Tehdit Altındaki Türlerin Uluslarararası Ticareti Konvansiyonu) karşı, Kuzey çevre STK'larının meşruiyetini, yöre köylülerinin topraklarını işlemesi ve belli bir bölgede yaşayan hayvanların avlanmasıyla ilgili hakları bağlamındaki bir meşruiyeti karşı çıkarırlar [Constantin, 2000].

Örgütsel saydamlık ve "yönetim"

Saydamlık eleştirisi de çok sık rastlanan bir olgudur [SCPC, 2003]. Ama bu bağlamda ayrıntılara dayanmayan bir genelleme pek sağlam değildir. Çok fazla saflığa düşmeden şunu söylemek mümkündür ki, en çok dikkat çekici (ya da belki en fazla temsil gücü olan) örgütler, pratikte, gerçekten bir dizi mükellefiyeti yerine getirmek zorundadırlar. Sözgelimi Fransa'da Sayıştayın ya da çeşitli resmi teftiş birimlerinin halktan para toplayan örgütler üstündeki denetimleri; ya da İngiltere'de Charity Comission'un denetimleri. Aynı şekilde birçok ülkede hesapların açıklanması, sayıştay denetçileri ya da muhasebe denetçilerinin raporlar hazırlaması mükellefiyeti kabul edilmiştir...Ayrıca bu sorunlara karşı her geçen gün daha fazla hassasiyet göstermeye başlayan örgütlerin içinden gelen kendi kendini düzenleme inisiyatiflerinin (gene Fransa'da Sosyal ve insani örgütlerin deontoloji şartı komitesi) ortaya çıkışı da, bu dünyayı eleştirenlerin gözlerinden kaçmıştır. Bu mekanizmalar mevcut meşru mekanizmaları tamamlamakta ve güçlendirmektedirler. Nihayet uluslararası planda kamusal finansörlerin verdikleri paraların kullanılma biçimlerini git gide daha titiz bir biçimde denetlemelerinden de söz etmiştik.

STK'ları her halükârda bir tasnife tabi tutmak, etiketlendirmek ya da bir şekilde değerlendirmek her durumda tarafsız bir tavır değildir. Böyle bir girişimin kendiliğindenliği engelleyeceği, yaratıcılığı yok edeceği eleştirisi (yinelenen ama yeterli olmayan) dışında, özellikle kısa sürede zorlayıcılığa ve üretimsizliğe dönüşen bir kuralcılığın ortaya çıkması riski söz konusudur.

Bununla birlikte burada da STK ortamı bu tartışmayı reddederken pek fazla donanımlı gözükmüyor. "Örgüt yönetimi" alanında kesinlikle yapılması gereken çok iş vardır. İşe

kesin ve açık seçik biçimde etki altındaki STK'lardan başlamak gerekiyor. Bu örneklendirme onları, bu düzlemde daha ağırlıklı gereklilikler karşısında bırakır. Tıpkı uluslararası şirketlerden oluşan öteki aktörler kategorisi gibi: bunlar günümüzde isteyerek ya da istemeyerek ortakları, çalışanları, üreticileri, tüketicileri tarafından hesap vermeleri için sorgulanırlar. Oysa düzenlenen bir kolokyum[1] uzantısında bir yönetim tipi süreciyle ilgili olarak gerçekleştirilen bir çalışmaya göre bunların sadece dörtte biri "yakın zamanda yönetim konseyi üyeleri için bir formasyon çalışması yapabilmişlerdir" [Bioforce, 2003, s. 46].

Dolayısıyla bu STK'lar, kendilerine dışarıdan yeni kuralların empoze edilmesini engelleyebilmek için bu bağlamda kendi içlerinde bazı inisiyatifler almakta yarar görmüş olabilirler. Böyle bir tavır benimsenmezse eğer bazı dış notlandırma kurumlarından ya da finansörlerin hatta medyaların yaptığı sınırflandırmalardan (kısa ya da uzun vadeli) kaynaklanan müdahale perspektifleri ortaya çıkar [Ryfman, 2003].

STK ve sivil toplum

"Sivil toplum" kavramının yazgısı "STK" kavramını da etkilemiştir. Ama bu kavram birtakım kestirme düşüncelere ve kestirimlere götürür ve bunlar da yeni kavram kargaşalarına kaynaklık ederler. "Sivil toplum"un varlığı bile tartışmalıdır ve tartışılmaktadır. Her şeyden önce tanımı bulanıktır. Sözgelimi bu bağlamda Atlantik ötesi söylem bu alana örgütlerin yanında şirketleri, sendikaları, danışma bürolarını

---

1 Lyon Institut Bioforce Développement ve DESS Développement'ın birlikte düzenledikleri Colloque Etikuma. "Quelle gouvernabilité pour les ONG humanitaires européennes?" (Avrupa insani yardım Sivil Toplum Örgütleri için nasıl bir yönetim biçimi?) temasıyla ilgili olarak Uluslararası İşbirliği ve İnsani Yardım; Paris I. Lyon, Aralık 2002.

da dahil ediyor...Oysa Avrupa'da bu tür bir kategorizasyon, kurumsal olarak yaygınlaşsa bile anlamsızdır [Khilnani, 2001]. Nice anlaşmasının, 257. maddesinde AB'nin ekonomik ve sosyal komitesine biçilen yeni rol konusunda "örgütlü sivil toplum"dan söz edilir. Bununla birlikte bu kavramın bilimsel alandaki kesinliği tartışmalıdır. Eleştirmenler, heterojenliğinin ve çok anlamlılığının hatta neredeyse belirsiz niteliğine rağmen onu çağdaş siyasal imgelemin bütün haklara sahip bir aktörü yapmak isteyen ideolojiye dönüşmüşlüğünün altını çizerler [Pouligny, 2001]. Kimileri de birçok yerde, özellikle Afrika'da devlet ve toplumun değişmez sorunsalı biçiminde kalması meselesi üstünde dururlar.

Buna karşılık, yandaşlarına göre terim, tartışmalı olsa bile çifte bir olumlu değere sahiptir. Öncelikli olarak sosyal dönüşüm süreçleri içinde sadece devletleri ve şirketleri karşı karşıya getirecek ve dolayısıyla ekonomik ve yönetimsel güçler arasındaki ilişkinin sivil gücünü kısıtlayacak toplum tasarısının yetersizliğinin altını çizer. Ayrıca içlerinde yeni seferberlik biçimleri barındıran yeni aktörlerin ortaya çıkışının dikkate alınmasını sağlar [Messiah ve Vielajus, Hessel *içinde*, 2002]. Çünkü bu alanda (Doğu Avrupa'dan Batı Afrika'ya kadar) ilgili halkların sosyal ve kolektif eylem yelpazelerinde sivil toplum kavramının kendini git gide daha fazla hissettirdiği görülür [Pirotte, 2002].

Dolayısıyla "sivil toplum" belli bir yaşamsal gerçeklikle donatılırsa bu bağlamda yaklaşım (her türlü özcülükten sıyrılmak amacıyla), STK'ları onun parçalarından biri olarak düşünmek olacaktır büyük olasılıkla. Kimi zaman da, "küresel örgütsel devrim" [Salamon ve Anheier, 1996]olarak nitelendirilen dünya çapında bir örgüt patlamasının işareti sayılabilecek ve belirgin özelliği çok kesin bir dinamizm olan bir parça ve aynı zamanda da dayanışma ve ey-

lemlerde çeşitli angajman alanları olarak. Gene dolayısıyla sivil kesimin git gide güçlenen aktivizmi kendini daha iyi anlatacaktır.

Küreselleşmiş bir dünyanın meydan okumalarına karşı

Öte yandan klasik müdahale bağlamları git gide daha "radikal bir değişim"e uğruyorlar [Brunel, 2002]. Dolayısıyla bu "yeni gladyatörler" [Toffler, 1993] eylem alanlarını genişletme eğilimindedirler. Ve kendi kendilerine de kolay bir misyon yüklediklerinden bunu geliştirmeleri nispeten kolay olmaktadır gördüğümüz gibi. Uluslararası yaşamın birçok öteki aktörü gibi birçok STK, gerçekten de küreselleşmiş bir dünyanın yeniden meydan okumalarıyla karşı karşıyadır [Rubio, 2002]. Bu bağlamda en önemli STK'ların karşılığı içe kapanma olmayacak, "cevabın küreselleşmesi", bir tür karşılığın küreselleşmesi olacaktır. Bu özellikler özellikle öteki çevrelerle eşzamanlı olarak geliştirdikleri ittifaklar aracılığıyla oluşturdukları yeni uluslararası bağlantılarla ortaya çıkacaktır. Ve bunlar bu amaçla 20. yüzyıl sonunda, militancılığın devletaşırı çevrelerinin kazanmış olduğu yeni boyuttan çok büyük ölçüde yararlanırlar [Keck ve Sikkink, 1998]. Karşılık verme olayının küreselleşmesi, çağdaş toplumların karakteristik uluslararasılaşma sürecinde (özellikle Kuzey STK'ları için çok kesindir bu ama Güneyi de etkiler) derin kökler salar.

Ama birtakım özel mantıklara da karşılık verir bu durum. Bu bağlamda özellikle eleştiren bir kitle arayışı içine girmek, büyük çapta ekonomiler geliştirmek, söz konusu örgütlenmenin model ve "marka"sını yaygınlaştırmak, fonlar oluşturma potansiyellerini geliştirmek söz konusudur [Ryfman, 2001]. Siméant'a göre "marka"nın denetimi soru-

nu büyük önem kazanır bu bağlamda. Bu da (görünüşün tersine) sürecin ekonomik küreselleşme ve uluslararası firmaların stratejileriyle yakınlık izinde olduğunu gösterir-bu bağlamda "küresel bir sivil toplum" düzeni söz konusu değildir; daha çok bir kaynak biriktirme mantıkları söz konusudur [Siméant, 2003].

Bu "küreselleşmiş" yaklaşım gittikçe üç ayak üstüne oturmaya başlayacaktır. Öncelikli olarak eylem yetkisi ya da uzmanlıkla birleşmiş bir alan hakimiyeti. Jacquet'yle birlikte [2002, s. 46] biz de şu düşüncenin altını çiziyoruz: "Birçok teknik konuda, bazı STK'lar bilgilerin sağlam olduğu bir tartışma ve güçlü bir karşı-iktidar uygulamaları için gerekli bir uzmanlıktan yararlanırlar". Daha sonra seçkinlerin bir bölümünün sempatisiyle kolaylaşan iktidar merkezlerinde *lobi faaliyetleri* yeteneğiyle bir araya gelen kamuoyu desteklerini harekete geçirebilme kapasitesi gelir. Nihayet yeni güç dengeleri ama aynı zamanda karar alma ve uygulama sürecine katılma araştırmalarıyla bağlantılı olarak uluslararası şirketlerle, uluslararası örgütlerle, devletlerle işbirliği oluşturma iradesi. Başta bazı devletler olmak üzere bu ortaklıklar günümüzde bu alanda yararlanabilirliklerini göstermekten çekinmiyorlar. Sözgelimi Fransa Dışişleri Bakanlığı'ndan yüksek düzeyde bir görevli kamuoyu önünde STK'ları "modern diplomasinin gerçek aktörleri" ilan etmiş ve bu örgütlerin "altı aylık bir çalışmayla diplomatların uluslararası toplantılarda on yılda yapamayacaklarını yapabileceklerini" söylemiştir [*Les Nouvelles du Sud*, 2003, s. 4]. Bununla birlikte gerçek bir "sivil diplomasi" ancak, özellikle şu koşullarla gelişebilir: en önemli hedeflerin belirlenmesi, öteki aktörlerle birlikte ortak eylemlerin niteliğinin belirlenmesi, bir eylem takviminin saptanması [*a.g.y.*, s. 5].

Bununla birlikte bu süreçler konusunda bir fikir birliği yoktur. Sözgelimi Serge Sur'e göre bazı STK'lar sadece

"meşruiyeti olmayan, kökleri olmayan ve de...hiçbir demokratik temeli olmayan uluslararası siyasal partiler olma" hevesi içindedirler. Bunun sonucunda da devletler güçsüzleşecektir [1999, s. 35]. Cohen'e göre Batılı devletler uluslararası sivil toplum örgütlerini "devletlerle aralarında temel görüş ayrılıkları olsa da bir dış siyaset mekanizması aracı gibi" görmektedirler [2003b, s. 172]. Béatrice Pouligny ise, STK'ların sorumluluklarını yerine getirmeleriyle siyasal düşüncenin yansımasının görüleceği düşüncesini ön plana çıkarıyor [2003]. Badie de [2002, s. 270] tersine, bu örgütleri tam anlamıyla "yeni uluslararası burjuvalar" olarak değerlendiriyor. 18. yüzyıldan başlayarak yavaş yavaş devleti ele geçiren ulusal burjuvaziler gibi günümüz burjuvaları da "herkesin işini yapabilmek amacıyla dışişlerini ele geçiriyorlar- mümkündür ama aynı zamanda da tartışılması gerekir bunun...".

Sonuç

Dolayısıyla bu karmaşık STK dünyasına birçok yaklaşım mümkündür. Bu evren sosyal hareketler prizması aracılığıyla, uluslararası ilişkiler açısından ve de siyaset bilimi ya da örgütlenmeler sosyolojisi aracılığıyla değerlendirilebilir ve bu bağlamda tarihsel, ekonomik, yönetimsel, hukuksal bakış açıları da unutulmamalıdır...analiz alanları çok geniş ve açıktır.

Yani daha iyi anlama ve açıklama gereksinimi empoze eder kendini ve bu amacın hiçbir biçimde peşini bırakmamak gerekir-çünkü bu alan sürekli gelişir hatta düzenli bir ritimden kopabilir. Bu koşullar STK'ların etkin olduğu çevreyle doğrudan bağlantılıdır. Sözgelimi günümüzde insan haklarının her cepheden hedef olduğu eleştiri bu alanlarda etkin olan STK'ların stratejisi üstünde geçmişe doğru bir etki yapar.

11 Eylül 2001 saldırılarıyla terörizmin basamak değiştirmesiyle, Amerikan tekyanlı siyasetinin onaylanmasıyla, çevresel risklerin ortadan kaldırılmasıyla ilgili somut önlemlerin benimsenmesi ve hayata geçirilmesi konusunda

devletlerin yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan uluslararası sistemin derin istikrarsızlığı aynı STK'ları ve gelişme, insani yardım, çevre alanlarında ve başka alanlarda etkin olan partnerlerini de etkiler.

Nihayet liberal küreselleşmenin, çeşitli örgütlerin eylemleriyle şiddetli bir biçimde eleştirilmesi de başlangıçta sarsmıştır bu örgütleri. Ama bu yeni toplumsal hareketle sadece ilişkiler kurmakla kalmayan ve onun temel unsurları haline gelen örgütlerin sayısı da her geçen gün artmaktadır [Losson ve Quinio, 2002]. Sözgelimi Greenpeace, ilk kez 2003 yılında Davos "global forum"una katılmamış, Porto Alegre "dünya sosyal forumu"na (forum social mondial) [FSM] katılmayı tercih etmiştir. Gelişme ve insani yardım alanında çalışan çok sayıda uluslararası sivil toplum örgütü FSM'lere katılırlar; bu forumlarda atölye çalışmaları yaparlar, öneriler getirirler ve organizasyon komitelerine üye olurlar. Öte yandan bazıları da Avrupa sosyal forumlarına katılırlar (Floransa, 2002, Saint-Denis, 2003). Bu etkinlikler bağlamında büyük uluslararası G-8 toplantılarını, uluslararası finans kurumları yıllık toplantılarını, Dünya Ticaret Örgütü konferanslarını da anmak gerekir. Bu etkinlikler sırasında "karşı-zirveler" düzenlerler ve sokak gösterilerine katılırlar. Oxfam gibi bazı örgütler teknik açıdan çok güçlü argümanların geliştirilmesi ve yayılması alanında uzmanlaşmışlardır. Bu bağlamda sözgelimi özellikle Eylül 2003'teki Cancún toplantısı örnek gösterilebilir. Orada on beş kadar üye Güney bölgesi STK'larına, ama aynı zamanda da gelişmekte olan ülke delegasyonlarına dosyalar, notlar, çeşitli rakamlar sunmuşlardır.

Gelişme ve insani yardım alanında çalışan Fransız STK topluluğu hem örgüt hem uluslararası kolektif aktör olan bir "uluslararası STK organizasyonu"nun süreç ve oluşumuna angaje olmak istemektedir büyük olasılıkla [Rouillé d'Orfeuil, 2003].

Bu yepyeni konfigürasyon birçok analistin paylaştığı görüş açısını (STK'ların pek de anlamlı olmayan bir dünyada bir anlamları vardır ama bunların eylemleri "bu dünyayı değiştirme noktasına" kadar gidememektedir") yok saymayı başaracak mıdır [Roca, 2002, s. 115]? Hiç kuşkusuz "yurttaşlık" boyutu bu tip yapıların oluşturulması ve gelişmesi bağlamında aynı amaçlara yönelik bir tavırdır. Ama üçüncü binyılın bu ilk yıllarında sadece dünya çapında bir geçiş bağlamında da olsa yeni perspektifler açmayacak mıdır? Dayanışmayı küreselleştirebilmekle kalmayacak, STK' ların öteki aktörlere göre konumunu da değiştirecektir. Daha kuşkulu, daha belirsiz bir "dünya sivil toplumu"nun olmaması durumunda bir "dünya yurttaş kamuoyu"nun ortaya çıkacağının haberci olmazsa tabii ki! (26 Şubat 2003 tarihli *Télérama;* Irak'a askeri müdahaleye karşı büyük çapta gösterilerle ilgili yazı). Ya da bu kez daha "politik" olmayan yani gene partileri bir araya getiren ama daha "toplumcu" ve dolayısıyla potansiyel olarak daha "yurttaşçı" "enternasyoneller" yeniden oluşmazsa!

Bu arada bu tür bir konjonktürün, potansiyel anlamda kırılgan kalan bir ortam için kesinlikle motive edici, ama aynı zamanda da riskli meydan okumalar barındırdığı da söylenmelidir. Çünkü tehlikeler gerçektir ve 2001 yılında Durban insan hakları konferansına paralel olarak düzenlenmiş STK forumundaki sapmalar, kargaşa, aykırı tavırlar göstermiştir bu durumu.

Bir başka deyişle son tahlilde sorun STK'ların artık bir ahlak kategorisine değil, uluslararası ilişkilere müdahil olan bütün aktörlerin ilişkilerinin güvenliği için gerekli hale gelmiş bir ilkeye bağlı bir erdem biçimini etkili kılma bağlamında sahip olabilecekleri kapasite (kimilerine göre çok temel olan eylemsel özelliklerin ötesinde) sorunu değil midir [Laroche, 2001, s. 34, 35]? En azından bir Kumi Na-

idoo'nun (Güney Afrika STK'sı Civicus'un yöneticisi) görüşüdür bu: "Yönetmekle yükümlü çeşitli kurumlar tarafından meşru partnerler gibi görülen yurttaşların ve toplulukların örgütlemeyi tercih ettikleri bir dünya [2003, s. 11].

KAYNAKÇA

Abeles M. [2002], *Les Nouveaux Riches,* Paris, Odile Jacob.

Abramovici P. [2000], "Une ONG contestée", *Le Monde diplomatique,* Kasım.

Alexanian V. [2002], "Arménie (1988-1991): une réponse humanitaire à la conjoncture de catastrophe à l'époque post-soviétique", Paris, tez EPHE.

Arzelier M.-P. ve Coker C., "L'analyse coût-efficacité appliquée aux actions sanitaires des ONG", *in* DELER [1998].

Ascensio H. [2001] "Vers une justice internationale?" *in* TRONQUOY Ph. (dir.), *La Crise des organisations internationales,* Paris, La Documentation française, "Les Cahiers français", no. 302.

Attac [2002], *Tout sur Attac 2002,* Paris, Mille et Une Nuits, "Les Petits Libres", no. 38.

Badie B. [1999], *Un monde sans souveraineté,* Paris, Fayard.

Badie B. [2002], *La Diplomatie des droits de l'homme,* Paris, Fayard.

Badie B. ve Smouts M.-C. [1999], *Le Retournement du monde,* Paris Dalloz et Presses de la FNSP, 2. baskı.

Badie B. ve Faurdeau J.-M. (avec P. Boniface) [2003], "La diplomatie des droits de l'homme", *La revue internationale et stratégique,* no. 50, Yaz.

Banégas R. [2003], *La Démocratie à pas de caméléon,* Paris, Karthala.

Beaudoux vd. [1992], *Cheminements d'une action de développement. De l'identifiation à l'évaluation,* Paris, L'Harmattan.

Bec C., Duprat C., Luc J.-N. ve Petit J.-G. (dir.) [1994] *Philanthropies et politiques sociales en Europe (XVIIIe-XXe siècle),* Paris, Anthropos.

Beigbeder Y. [1992], *Le Rôle international des organisations non gouvernementales,* Bruxelles, Bruylant.

Bellion-Jourdan J. [2002a], "Le médecin, le militant et le combattant: figures contemporaines de l'engagement dans la "solidarité islamique", *Genèses,* no. 48.

Bellion-Jourdan J. [2002b], "L'humanitaire islamique en question", *Humanitaire,* no. 6.

Bender A.-F., Cadin L. ve Saint-Gıniez V. De [2003], *Carrières nomades*, Paris, Vuibert.

Bernard A., Helmich H. ve Lehning P.-B. (dir.) [1998], *La Société civile et le développement international*, Paris, Centre Nord-Sud et OCDE.

Besset J.-P. [1991], *Amnesty International, La conspiration de l'espoir*, Paris, Éditions du Félin.

Bettati M. et Dupuy P.-M. (dir.) [1986], *Les ONG et le droit international*, Paris, Economica.

Bierschenk T., Chauveau J.-P. ve Olivier de Sardan J.-P. (dir.) [2000], *Courtiers en développement*, Paris, APAD-Karthala.

Bioforce [2003], *La Gouvernance des organisations européennes de solidarité internationale. L'exemple du processus décisionnel d'ouverture et de fermeture de missions*, Lyon, Bioforce.

Black M. [1992], *A Cause for Our Times, Oxfam the First 50 Years*, Londra, Oxford University Press.

Bradol J.-H. [2002], "Violences humanitaires, amalgames, petits procureurs et qualité de l'aide", *Messages* (MSF-F), no. 121, Haziran.

Braud Ph. [1996], *L'Émotion en politique*, Paris, Presses de Sciences Po.

Braud Ph. [2000], *Sociologie politique*, Paris, LGDJ, 5. baskı.

Brauman R. [2000] *Action humanitaire*, Paris, Flammarion, "Dominos", 2. baskı.

Brauman R. ve Brunel S. [2004], "Les ONG et l'Afrique", *Questions internationales*, no. 5, Ocak.

Brunel S. (dir.) [2001a], *Géopolitique de la faim*, Paris, PUF.

Brunel S. [2001b], "L'humanitaire, nouvel acteur des relations internationales", *La Revue internationale et stratégique*, no. 41, İlkbahar.

Brunel S. [2002], *Famines et politique*, Paris, Presses de Sciences Po, "La Bibliothèque du citoyen".

Brunel S. [2003], *Frontières* (roman), Paris, Denoël.

Buhrer J.-C. ve Levenson C.-B. [2003], *L'ONU contre les droits de l'homme?* Paris, Mille et Une Nuits.

Buirette P. [1996], *Le Droit international humanitaire*, Paris, La Découverte, "Repères", no. 196.

Caillé A., Chanial Ph., Dacheux E., Eme B., Latouche S. ve Laville J.-L. [2001], *Association, démocrratie et société civile*, Paris, La Découverte-MASS-CRIDA.

CCD [1994], *Table ronde. Évaluer pour évoluer*, Paris CCD.

CCD [2003], *Argent et organisations de solidarité* internationale, 2000/2001, Paris, CCD.

CCD [2004], *Acteurs de solidarité internationale. Répertoire 2004*, Pris, CCD.

CCFD [1999], *10e Baromètre de la solidarité internationale des Français*, Paris, CCFD.

CCFD [2003], *Les Français face à l'enjeu de la lutte contre la faim dans le monde,* Paris, CCFD.

Cernea M.-M. [1988], *Non Governmental Organizations and Local Development,* Washington, World Bank Discussions Papers, no. 40.

Charnovitz S. [2002a], "Les ONG: deux siècles et demi de mobilisation", *L'Économie politique,* no. 13.

Charnovitz S. [2002b], *Trade Law and Global Governance,* Londra, Cameron, Mayıs.

Ciedel [1993], *ONG du Sud. Bibliographie,* Lyon, Ritimo.

Cohen S. [2003a], "Les ONG ont déminé la moitié du terrain", *Alternatives internationales,* no. 6, Ocak.

Cohens S. [2003b], *La Résistance des États,* Paris, Seuil, "L'Épreuve des faits".

Collovald A. (dir.), Lechien M.-H., Rozier S. ve Willemez L. ile [2002], *L'Humanitaire ou le Management des dévouements,* Rennes, Presses universitaires de Rennes, "Res Publica".

Commissariat Général du plan [2002], *L'État et les ONG: pour un partenariat efficace,* Rapport du groupe "Pour un nouveau partenariat entre les OSI et les povoirs publics", Paris, La Documentation française.

Comte E. [2001], "Les ONG risquent de perdre leur âme si elles ne limitent pas leur champ de compétences", Bruxelles, *Revue des questions humanitairs,* Yaz.

Condamines C. [1989], *L'Aide humanitaire entre la politique et les affaires,* Paris, L'Harmattan.

Conseil D'Etat [2000], *Rapport public 2000. Les associations et la loi de 1901, cent ans après,* Paris, La documentation française.

Constantin F. [2000], "L'humanité, l'éléphant et le paysan", *Critique internationale,* no. 9, Ekim.

Coordination SUD [2003], *Rapport d'activité 2002,* Sud.

Cordellier S. [2002], "Action humanitaire: démythifier les ONG", *Alternatives internationales,* no. 2, Mayıs.

Crettiez X. ve Sommier I. (dir.) [2002] *La France rebelle,* Paris, Éditions Michalon.

Dauvin P. et Siméant J. [2002], *Le Travail humanitaire. Les acteurs des ONG, du siège au terrain,* Paris, Presses de Sciences Po.

Deberdt J.-P. [2001], *Guide des métiers de l'humanitaire,* Paris, Vuibert, "Guides".

Deler J.-P., Faure Y.–A., Pıveteau A. ve Roca P.-J. (dir.) [1998], *ONG et développement. Société, économie, politique,* Paris, Karthala.

Deprost M. [2003], *Équilibre: une faillite humanitaire,* Lyon, Golias.

Destexhe A. [1993], *L'Humanitaire impossible ou deux siècles d'ambiguïté,*Paris, Armand Colin.

Devin G. [2002], *Sociologie des relations internationales,* Paris, La Découverte, "Repères", no. 335.

Doucin M. (dir.) ve HCCI [2000], *Guide de la liberté associative dans le monde. Les législations des sociétés civiles de 138 pays,* Paris, La Documentation française.

Dufourcq N. (dir.) [1996], *L'Argent du cœur,* Paris, Hermann, "Savoir cultures".

Egan E. [1988], *Catholic Relief Services. The Beginning Years,* New York, CRS.

Eme B. [2001], *Les Associations ou Les Tourments de l'ambivalence,* Paris, CRIDA.

Garcin T. [2002], "Feu les droits de l'homme dans les relations internationales", *Défense nationale,* Ağustos-Eylül.

Gaxie D. [1977], "Economie des partis et rétributions du militantisme", *Revue française de science politique.*

Ghandour A.-R. [2002], *Jihad humanitaire. Enquête sur les ONG islamiques,* Paris, Flammarion.

Gran I. [2003], *ONG!* (roman), Paris, POL.

Grzybowski C., [1993] "IBASE, un acteur au service de la démocratisation", *Réseau CID,* no. 1, Montpellier, Solagral.

Hara F. [1997], "La diplomatie parallèle ou la politique de non-indifférence: le cas du Burundi", *Politique africaine,* no. 68, Aralık.

HCCI [2002], *Étude sur les relations entre ONG et institutions internationales,* Paris, HCCI.

HCR [2000], *Les Réfugiés dans le monde. Cinquante ans d'action humanitaire,* Cenevre ve Paris, Autrement.

Herlemont-Zoritchak N. [2002], "Illusions et réalités de l'idéologie humanitaire: les ONG "sans frontières" sont-elles devenues des acteurs de paix [1971-2001] ?", tez, Université Paris-XI.

Hessel S. [2002], *Dix pas dans le nouveau siècle,* Paris, Seuil.

Holzer B. [1994], *Les Leçons de la solidarité, vingt ans au service du CCFD,* Paris, Le Centurion.

Hours B. [1998a], "ONG et idéologies de la solidarité: du développement à l'humanitaire", *in* DELER.

Hours B. [1998b], *L'Idéologie humanitaire ou le spectacle de l'altérité perdue,* Paris, L'Harmattan.

Husson B. (dir.) [1991], *Recherche pour la diversification et la contractualisation des rapports entre les ONG et les institutions publiques,* Paris, CCD.

Husson B., "Les ONG: une légitimité en question", *in* DELER [1998].

Husson B. ve Pirotte C. (dir.) [1997], *Entre urgence et développement, pratiques humanitaires en questions,* Paris, Karthala.

Interaction [2002], *Member Profiles 2002/2003,* Washington, Interaction.

Jacquet P. [2002], "La contestation de la mondialisation", *L'Économie politique,* no. 13.

James H. [1998], *Les Bostoniennes* (roman), Paris, Gallimard, "Folio".

Jean F. [1998], *De l'interétatique au transnational. Les acteurs non étatiques dans les conflits (l'exemple des organisations humanitaires internationales)*, CREST et Fondation pour les études de défense, "Recherche et Documents", no. 5.

Keck M.-E. ve Sikkink K. [1998], *Activists Beyond Borders*, Ithaca, Cornell University Press.

Keohane R.-O. ve Nye J.-S. (eds) [1972], *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge (É.-U.), Harvard University Press.

Khilnani S. [2001], "La "société civile", une résurgence", *Critixue internationale*, no. 10, Ocak.

Koskas M. [1993], *Albert Schweitzer ou le démon du bien*, Paris, Lattès.

Kouchner B. [1991], *Le Malheur des autres*, Paris, Odile Jacob, "Points".

Lagroye J. (B. Francois ve F. Sawicki ile) [2002], *Sociologie politique*, Paris, Presses de Sciences Po et Dalloz, 4. baskı.

Lancaster C. [2000], *Transforming Foreign Aid. United States Assistance in the 21st Century*, Washington, Institute for International Economics.

Lapeyssonnie L. [1998], *La Médecine coloniale*, Paris, Seghers.

Laroche J. [2000], *Politique internationale*, Paris, LGDJ, 2. baskı.

Laroche J. (dir.) [2001], *La Loyauté dans les relations internationales*, Paris, L'Harmattan.

Le Carré J. [2001], *La Constance du jardinier* (roman), Paris, Seuil.

Leno Ph., "Les ONG au Brésil, une histoire singulière", *in* Lusotopie [2002].

Lewin A.-Y. et Stephens C.-V. [1993], "Designing Post-Industrial Organizations: Combining Theory and Practice", *in* Huber G.-P. ve Glick W.-H. (eds), *Organization Change and Redesign*, Oxford, Oxford University Press.

Losson C. ve Quinio P. [2002], *Génération Seattle. Les rebelles de la mondialisation*, Paris, Grasset.

Lusotopie [2002], *Les ONG en Lusophonie: terrains et débats*, Paris, Karthala.

Mcallister I. [1993], *Sustaining Relief with Development*, Dordrecht, Martinus Nijhoff Publishers.

Mabille F. [1999], *Les CCFD, de 1959 à 1969. Genèse et institutionnalisation d'une ONG*, Paris, Éditions CCFD.

Maradeix M.-S. [1990], *Les ONG américaines en Afrique*, Paris, Syros-Alternatives, "Les Ateliers du développement".

Marcussen H.-S., "Les ONG et la construction de la société civile dans les pays en développement" *in* DELER [1998].

Marret J.-L. [2001], *La Fabrication de la paix. Nouveaux conflits, nouveaux acteurs, nouvelles méthodes*, Paris, Ellipses et FRS.

Massiah G. ve Vielajus J.-L., "Dix dialogues sur la Oxford, The Sphere Project and Oxfam Fublishing.

Raguin G. ve Marty-Lavauzelle A. (dir.) [2002], "Le sida saisi par les ONG", *Humanitaire*, no 6.

Ravignan A. de [2003], "Greenpeace sur le front de la négo." *Alternatives internationales*, no. 6.

Rebelle B. [2002], *La Terre n'est pas à vendre* (Ph. Demenet ile konuşmalar), Paris, Desclée de Brouwer.

Risse-Kappen T. (ed.) [1995], *Bringing Transnational Relations Back in Non-state Actor, Domestic Structures and International Institutions*, Cambridge, Cambridge University Press.

Rist G. [2001], *Le Développement. Histoire d'une croyance occidentale*, Paris, Presses de Sciences Po, 2. baskı.

Roca P.J. [2002], "Les ONG sont porteuses de sens, mais..." *in* Cordellier S. (dir.), *Le Nouvel État du monde. Les idées-forces pour comprendre les nouveaux enjeux internationaux*, Paris, La Découverte, 2. baskı.

Roche J.-J. [1999], *Relations internationales*, Paris, LGDJ.

Roche J.-J. [2003], *Les Vautours blancs* (roman), Paris, Stock.

Rosenau J.-M. [1990], *Turbulence in World Politics*, New York, Princeton University Press.

Rosoux V. [2002], "La "diplomatie morale" de la Belgique à l'épreuve", *Critique internationale*, no. 15. Nisan.

Roullé D'Orfeuil H. [2001], *La Solidarité internationale dans un monde en voie de globalisation*, note pour le groupe OSI, Commissariat général du Plan.

Rouillé D'Orfeuil H. [2003], "Les ONG dans le débat et la négociation internationale", *Les Nouvelles de SUD*, no. 89, Temmuz.

Rubio F. [2002], *Les ONG acteurs de la mondialisation*, La Documentation française, "Problèmes politiques et sociaux", no. 877.

Rufin J.-C. [1993], *Le Piège, quand l'aide humanitaire remplace la guerre*, Paris, Hachette, "Pluriel", Yeni baskı.

Rufin J.-C. [1999], "Pour l'humanitaire. Dépasser le sentiment d'échec", *Le Débat*, no. 105.

Rufin J.-C. [2001], *Asmara et les causes perdues*, Paris, Gallimard, "Folio".

Rufin J.-C. [2001], *L'Aventure humanitaire*, Paris, Gallimard, "Découvertes", 2. baskı.

Ryfman Ph., "Urgence et développement: spécificité française et préfiguration d'une communauté d'ONG", *in* DELER [1998].

Ryfman Ph. [1999], *La Question humanitaire*, Paris, Ellipses.

Ryfman Ph. [2000], "Les codes de conduite: une "normalisation" de l'aide humanitaire?", *Humanitaire*, no. 1.

Ryfman Ph. [2001], *L'Action humanitaire*, Paris, La documentation française, "Problèmes politiques et sociaux", no. 864.

Ryfman Ph. [2001], "Carences et succés du processus d'internationalisation des ONG françaises", Bruxelles, *Revue des questions humanitaires*, Yaz.

Ryfman Ph. [2003], "Il est temps pour les ONG d'aborder la question de la gouvernance", Bruxelles, *Revue des questions humanitaires*, Kış.

Salamé G. [1996], *Appels d'empire,* Paris, Fayard.

Salamon L. ve Anheier H.-K. [1996], *The Emerging Sector: the Non-Profit Sector in Comparative Perspective; an Overview,* Manchester, Manchester University Press.

Sarrasin B. [2002], "Élaboration et mise en œuvre du plan d'Action Environnemental à Madagascar (1987-2001), construction et problèmes d'une politique publique", thèse, université Paris-I.

SCPC (Service central de prévention de la corruption) [2003], *Rapport 2002,* Paris, Les Éditions des journaux officiels.

Senarclens P. De [2000], *La Politique internationale,* Paris, Armand Colin, 3. baskı.

Senarclens P. De [2001], *La Mondialisation,* Paris, Armand Colin, 2. baskı.

Siméant J. [2003], "Une mondialisation du sans-frontiérisme humanitaire?" *in* Laroche J. (dir.), *Mondialisation et gouvernance mondiale,* Paris, Iris-PUF.

Smillie I. [2002], "La montée de l'ONG transnationale" *in* Conoir Y. ve Verna G. (dir.), *L'Action humanitaire du Canada,* Montréal, Les Presses de l'université Laval.

Smouts M.-C. (dir.) [1998], *Les Nouvelles Relations internationales. Pratiques et théories,* Paris, Presses de Sciences Po.

Smouts M.-C. Batttistella D. ve Vennesson P. [2003], *Dictionnaire des relations internationales,* Paris, Dalloz.

Soulet M.-H. (dir.) [1999], *Urgence, souffrance, misère, Luttte humanitaire ou politique sociale?,* Fribourg, Éditions universitaires de Fribourg.

Souza H. De [1993], "Les ONG brésiliennes dans les années 1990", *Réseau CID,* no. 1, Montpellier, Solagral.

Sur S. [1999], "La convention de Rome entre ONG et Conseil de sécurité", *Revue générale de droit international public,* janvier.

Thiaudière C. [2002a], "Petite histoire politique d'un univers d'engagements", *Humanitaire,* no. 6.

Thiadudière C. [2002b], *Sociologie du sida,* Paris, La Découverte, "Repères".

Toffler A. [1993], *Les Nouveaux Pouvoirs,* Paris, Le Livre de Poche.

Vaccaro A. [1995], "Le financement des ONG humanitaires", *Revue française de finances publiques,* no. 52.

Vèdrine H. [2000], *Les Cartes de la France à l'heure de la mondialisation,* Paris, Fayard.

Vergès F. [2001], *Abolir l'esclavage: une utopie coloniale. Les ambiguïtés d'une politique humanitaire,* Paris, Albin Michel.

WEF (World Economic Forum) [2002], "Trust Will Be the Challenge of 2003", Genève, *Press Release,* 8 Kasım.

WEF (World Economic Forum) [2003], "Declining Public Trust Foremost a Leadership Problem", Cenevre, *Press Release,* 14 Ocak.

Weiss T.-G. ve Gordenker L. (eds) [1996], *NGOs, the UN and Global Governance,* Boulder, Lynne Rienner.

Willets P. (ed.) [1982], *Pressure Group in the Global System. The Transnational Relations of Issue Oriented Non-Govern-mental Organization*, Londra, Pinter.

Willets P. [1996], *The Conscience of the World. The Influence of NGOs in the UN System*, Londra, C. Hurst.

Willets P. [2002], What is a Non-Governmental Organization?" *in Encyclopaedia of Life Support Systems (Developed under the Auspices of Unesco)*, Oxford, EOLSS Publishers [*www.eolsss.net*].

Wood A. (ed.) [2001], *Evaluating Humanitarian Action*, Londra, Zed Books.

Woods A. [2000], *Les ONG européennes actives dans le domaine du développement. État des lieux*, Paris, OCDE, "Études du Centre de développement".

Zimet J. [2003], "Les ONG américaines et leur administration dans le contexte de la crise irakienne: les liaisons infructueuses", *Humanitaire*, no. 8.

İNTERNET ADRESLERİ

ACAT: *www. acat.fr*

ACF-F: *www.acf-fr.org*

Agir Ici: *www.agirici.org*

Aide et Action: *www.aide-et-action.org*

Amis de la Terre: *www. amisdelaterre.org*

AISF: *www.amnesty.asso.fr*

Al-secrétariat international: *www.amnesty.org*

Banque asiatique de développement (centre pour les ONG): *www.adb.org/NGOs*

Banque mondiale: *www.worldbank.org/ngos*

Campagne internationale pour l'interdiction des mines antipersonnel: *www.icbl.org*

Care: *www.care.org*

CCFD: *www.ccfd.asso.fr*

CIPSI: *www.cipsi.it*

Civicus: *www.civicus.org*

Concord: *www.concord.org*

CONGD: *www.congde.org*

Coordination SUD: *www.coordinationsud.org*

Douleurs sans frontières: *www.douleurs-sans-frontieres.org*

ECHO: *http://europa.eu.int/comm/echo*

ECOSOC: *www.un.org/french/esa/coordination/ngo*

ENDA: *www.globenet.org.enda*

EuropeAid: *europa.eu.int/comm/europeaid/index_en.htm*

FIDH: *www.fidh.org*

FOCSIV: *www.focsiv.it*

Frères des hommes: *www.france-fdh.org*

Global Compact: *www.un-global.compact.org*

Greenpeace (Secrétariat international): *www.greenpeace.org*

Greenpeace-France: *www.greenpeace.fr*

HI-F: *www.handicap-international.org*

HCCI: *www.cooperation-international.org*

Human Rights Watch: *www.hrw.org*

IBASE: *www.ibase.org.br*

InterAction: *www.interaction.org*

MAE/MCNG (Mission pour la coopération non gouvernementale): *www.diplomatie.gouv.fr/cooperation/dgcid/publications/osi_finance/index.html*

MDM-F: *www.medecinsdumonde.org*

MSF-F: *www.paris.msf.org*

NGLS: *www.ngls.tad.ch/about.html*

OCHA: *www.reliefweb.int*

Oxfam: *www.oxfam.org.uk*

Patrimoine sans frontières: *www.patrimsf.org*

Penal Reform International: *www.penalreform.org*

PU: *www.premiere-urgence.org*

Reporters sans frontières: *www.rsf.fr*

Secours catholique/Caritas-France: *www.secours-catholique.asso.fr*

Sierra Club: *www.sierraclub.org*

Solidarités: *www.solidarites.org*

Terre des hommes: *www.terredeshommes.asso.fr*

Third World Network: *www.twnside.org.sg*

Transparency International: *www.transparency.org*

UIA: *www.uia.org/homeorg.htm*

VSF-F: *www.vsf.France.org*

Voice: *www.ngovoice.org*

World Vision: *www.wvi.org*

Sivil toplum kavramının içeriği aydınlatılmaya çalışıldığında, birbirine karşıt değişik tanımlara ulaşılabilir. Sivil toplum kavramının irdelenmesi sonucunda birçok otoritenin aklına gelen çerçeve, gönüllü dernekler, kitle iletişim araçları, mesleki dernekler, sendikalar ve benzeri kuruluşlardaki kamusal katılım alanıdır. Hegel'e göre, sivil toplum birey (ya da aile) ile devlet arasında yer alır. Bazı düşünürlere göre ise, devleti dengeleyici bir karşı alanı oluşturur. Oysa, Gramsci'ye göre de, son kertede devletin desteklerinden birisidir bu alan. Ama genel olarak sivil toplum, toplumsal hareketlerin ve yurttaşlık kavramının dinamik tarafı olarak görülmüştür.

Günümüzde medyanın "Sivil Toplum Kuruluşları"na gönderme yapmadığı gün yok gibidir. Bu üç sözcük ve kısaltması (STK), hem bir "çanta sözcük", hem de bir sembol olmuşlardır. Bu bağlamda, sözcüğün kendisi ve ifade ettiği düşünce sürekli gelişmiş, yaygınlaşmış ve Kuzey'den Güney'e yeniden sahiplenilmiştir. Bununla birlikte, 20. yüzyılın gerçek bir yeniliği olan bu sosyolojik olgu, abartılı övgülerden ve ölçüsüz eleştirilerden de payına düşeni almıştır. Paris -I- Panthéon (Sorbonne) Üniversitesi Siyaset Bilimi öğretim üyesi Philippe Ryfman bu kitabında, statüsü iyi tanımlanmamış ve sonuç olarak iyi tanınmayan bu yapıları, felsefi, tarihsel ve ekonomik temelleri irdeleyerek aydınlatmaya çalışıyor.

İLETİŞİM 1149
BAŞVURU DİZİSİ 47

ISBN 975-05-0399-6

